T.C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ-CERRAHPAŞA

ADLİ TIP VE ADLİ BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Danışman

Prof. Dr. Kayıhan Oğuz KARAMUSTAFALIOĞLU

ÖLÜM FARKINDALIĞI VE ÖLÜME YÖNELİK ALGILARIN; KRİMİNAL DÜŞÜNCE VE ŞİDDET İÇEREN/İÇERMEYEN SUÇ DAVRANIŞLARININ ORTAYA ÇIKMASINDAKİ ROLÜ: TERÖR YÖNETİM KURAMI PERSPEKTİFİ

SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NURAY TEKİN

İSTANBUL, 2021

T.C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ-CERRAHPAŞA

ADLİ TIP VE ADLİ BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Danışman

Prof. Dr. Kayıhan Oğuz KARAMUSTAFALIOĞLU

ÖLÜM FARKINDALIĞI VE ÖLÜME YÖNELİK ALGILARIN; KRİMİNAL DÜŞÜNCE VE ŞİDDET İÇEREN/İÇERMEYEN SUÇ DAVRANIŞLARININ ORTAYA ÇIKMASINDAKİ ROLÜ: TERÖR YÖNETİM KURAMI PERSPEKTİFİ

SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NURAY TEKİN

İSTANBUL, 2021

ÖNSÖZ

Bu çalışma, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

Bu alanda çalışma imkânı sağlayan İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Faruk AŞICIOĞLU'na,

Tez çalışmamın başından itibaren önerileri ve destekleri ile yol gösteren değerli tez danışmanım Prof. Dr. Kayıhan Oğuz KARAMUSTAFALIOĞLU'na,

Adli Bilimler alanına kendi branşlarında katkı sunan ve aldığım derslerde emeği olan, farklı vizyonlar sunan akademik kadrodaki tüm hocalarıma,

Verilerin toplanması aşamasında destek olan tüm meslektaşlarıma,

En içten teşekkürlerimi sunarım.

Psk. Nuray TEKİN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ i

İÇİNDEKİLER ii

TABLOLAR LİSTESİ iv

KISALTMALAR ix

ÖZET x

ABSTRACT xi

1. GİRİŞ VE AMAÇ 1

2. GENEL BİLGİLER 9

2.1. Ölüm Farkındalığı ve TYK 9

2.1.1. Kuramın temel kavramları 10

2.1.2. Kuramın temel hipotezleri 14

2.1.2.1. *Ölümlülük belirginliği hipotezi* 14

2.1.2.2. *Kaygı tamponu hipotezi* 15

2.2. Ölüme Yönelik Algılar 16

2.3. TYK Perspektifinde Ölüm Farkındalığı ve Ölüme Yönelik Algılar ile İlgili Araştırmalar 19

2.4. Kriminal Düşünce ve Şiddet İçeren/İçermeyen Suç Davranışları 27

2.5. TYK Perspektifinde Kriminal Düşünce ve Şiddet İçeren/İçermeyen Suç Davranışları ile İlgili Araştırmalar 30

3. GEREÇ VE YÖNTEM 33

3.1. Araştırmanın Modeli 33

3.2. Evren ve Örneklem 33
3.3. Veri Toplama Araçları 34
3.4. Verilerin Toplanması ve Analizi 37
4. BULGULAR 38
4.1. Demografik Veriler 38
4.2. Betimleyici İstatistikler 40
4.3. Hipotezlerin Değerlendirilmesi ve Diğer Değişkenler Arasındaki İlişkiler 41
5. TARTIŞMA 89
6. SONUÇ 114
6.1. Sonuç ve Öneriler 114
6.2. Kısıtlılıklar 117
7. KAYNAKÇA 120
8. EKLER 138
8.1. EK-1: Etik Kurul Onay Belgesi 138
8.2. EK-2: Bilgilendirilmiş Onam Formu 139
8.3. EK-3: Sosyodemografik Bilgi Formu 140
8.4. EK-4: Çok Boyutlu Ölüm Farkındalığı Ölçeği 143
8.5. EK-5: Ölüm Algısı Ölçeği 145
8.6. EK-6: Kriminal Düşünce Ölçeği 147
8.7. EK-7: Şiddet İçeren/İçermeyen Suç Davranışları Ölçeği 149
9. ÖZGEÇMİŞ 152

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo I. Demografik özellikler 38

Tablo II. Davranışsal özellikler ve tutumlar 39

Tablo III. Çok boyutlu ölüm farkındalığı ölçeği (ÇBÖFÖ), ölüm algısı ölçeği (ÖAÖ), kriminal düşünce ölçeği (KDÖ), şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları ölçeğinden (ŞİSDÖ) elde edilen puanların ortalamaları ve standart sapmaları 40

Tablo IV. Ölüm farkındalığı (ÇBÖFÖ) ile ölüme yönelik algılar (ÖAÖ) arasındaki ilişki 41

Tablo V. Ölüm farkındalığı (ÇBÖFÖ) ile kriminal düşünce (KDÖ) arasındaki ilişki 42

Tablo VI. Ölüme yönelik algılar (ÖAÖ) ile kriminal düşünce (KDÖ) arasındaki ilişki 43

Tablo VII. Ölüm farkındalığı (ÇBÖFÖ) ile şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları (ŞİSDÖ) arasındaki ilişki 44

Tablo VIII. Ölüme yönelik algılar (ÖAÖ) ile şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları (ŞİSDÖ) arasındaki ilişki 45

Tablo IX. Kriminal düşünce (KDÖ) ile şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları (ŞİSDÖ) arasındaki ilişki 46

Tablo X. Ölümü düşünmeme ve ölümü güçsüzleştirmenin kriminal düşünce (KDÖ) üzerindeki etkisi 46

Tablo XI. Ölüme yönelik algıların (ÖAÖ) kriminal düşünce (KDÖ) üzerindeki etkisi 47

Tablo XII. Ölüme yönelik algıların (ÖAÖ) şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları (ŞİSDÖ) üzerindeki etkisi 48

Tablo XIII. Kriminal düşüncenin (KDÖ) şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları (ŞİSDÖ) üzerindeki etkisi 48

Tablo XIV. Yaş ile ölüm farkındalığı (ÇBÖFÖ), ölüm algısı (ÖAÖ), kriminal düşünce (KDÖ) ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışları (ŞİSDÖ) arasındaki ilişki 49

Tablo XV. Cinsiyet ile ölüm farkındalığı (ÇBÖFÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki 50

Tablo XVI. Cinsiyet ile ölüme yönelik algıların (ÖAÖ) alt boyutları arasındaki ilişki..... 50
Tablo XVII. Cinsiyet ile kriminal düşünce (KDÖ) arasındaki ilişki 51
Tablo XVIII. Cinsiyet ile şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları (ŞİSDÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki 51
Tablo XIX. Medeni durum ile ölüm farkındalığı (ÇBÖFÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki 52
Tablo XX. Medeni durum ile ölüme yönelik algıların (ÖAÖ) alt boyutları arasındaki ilişki.. 52
Tablo XXI. Medeni durum ile kriminal düşünce (KDÖ) arasındaki ilişki 53
Tablo XXII. Medeni durum ile şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları (ŞİSDÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki 53
Tablo XXIII. Eğitim durumu ile ölüm farkındalığı (ÇBÖFÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki 54
Tablo XXIV. Eğitim durumu ile ölüme yönelik algıların (ÖAÖ) alt boyutları arasındaki ilişki 55
Tablo XXV. Eğitim durumu ile şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları (ŞİSDÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki 56
Tablo XXVI. Çocuk sahibi olup olmama ile ölüm farkındalığı (ÇBÖFÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki 57
Tablo XXVII. Çocuk sahibi olup olmama ile ölüme yönelik algıların (ÖAÖ) alt boyutları arasındaki ilişki 57
Tablo XXVIII. Çocuk sahibi olup olmama ile kriminal düşünce (KDÖ) arasındaki ilişki..... 58
Tablo XXIX. Çocuk sahibi olup olmama ile şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları (ŞİSDÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki 58
Tablo XXX. Gelir durumu ile ölüm farkındalığı (ÇBÖFÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki. 59
Tablo XXXI. Gelir durumu ile ölüme yönelik algıların (ÖAÖ) alt boyutları arasındaki ilişki 60
Tablo XXXII. Gelir durumu ile kriminal düşünce (KDÖ) arasındaki ilişki 61

Tablo XXXIII. Gelir durumu ile şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları (ŞİSDÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki 61
Tablo XXXIV. Çocukluğun geçtiği yer ile kriminal düşünce (KDÖ) arasındaki ilişki..... 62
Tablo XXXV. Çocukluğun geçtiği yer ile şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları (ŞİSDÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki 63
Tablo XXXVI. Aile kökeni ile ölüm farkındalığı (ÇBÖFÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki 64
Tablo XXXVII. Aile kökeni ile ölüme yönelik algıların (ÖAÖ) alt boyutları arasındaki ilişki 64
Tablo XXXVIII. TV'de en çok izlenen program türü ile ölüm farkındalığı (ÇBÖFÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki 66
Tablo XXXIX. TV'de en çok izlenen program türü ile şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları (ŞİSDÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki 67
Tablo XL. Sosyal medyada geçirilen süre ile ölüm farkındalığı (ÇBÖFÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki 68
Tablo XLI. Sosyal medyada geçirilen süre ile kriminal düşünce (KDÖ) arasındaki ilişki..... 69
Tablo XLII. Sosyal medyada geçirilen süre ile şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları (ŞİSDÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki 69
Tablo XLIII. En çok dinlenen müzik türü ile ölüm farkındalığı (ÇBÖFÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki 70
Tablo XLIV. En çok dinlenen müzik türü ile ölüme yönelik algıların (ÖAÖ) alt boyutları arasındaki ilişki 71
Tablo XLV. En çok dinlenen müzik türü ile kriminal düşünce (KDÖ) arasındaki ilişki..... 71
Tablo XLVI. En çok dinlenen müzik türü ile şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları (ŞİSDÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki 72

Tablo XLVII. Kronik hastalık ile ölüm farkındalığı (ÇBÖFÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki 72
Tablo XLVIII. Kronik hastalık ile şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları (ŞİSDÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki 73
Tablo XLIX. Bağımlılık yapıcı madde kullanımı ile ölüm farkındalığı (ÇBÖFÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki 74
Tablo L. Bağımlılık yapıcı madde kullanımı ile ölüme yönelik algıların (ÖAÖ) alt boyutları arasındaki ilişki 75
Tablo LI. Bağımlılık yapıcı madde kullanımı ile şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları (ŞİSDÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki 75
Tablo LII. Dini inanç ile ölüm farkındalığı (ÇBÖFÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki 76
Tablo LIII. Dini inanç ile ölüme yönelik algıların (ÖAÖ) alt boyutları arasındaki ilişki 77
Tablo LIV. Dini inanç ile şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları (ŞİSDÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki 78
Tablo LV. Aile/eş ile ilişki ile ölüm farkındalığı (ÇBÖFÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki 79
Tablo LVI. Aile/eş ile ilişki ile ölüme yönelik algıların (ÖAÖ) alt boyutları arasındaki ilişki 81
Tablo LVII. Aile/eş ile ilişki ile kriminal düşünce (KDÖ) arasındaki ilişki 82
Tablo LVIII. Aile/eş ile ilişki ile şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları (ŞİSDÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki 82
Tablo LIX. Karşılaşılan sorunlara sergilenen tutum ile ölüm farkındalığı (ÇBÖFÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki 83
Tablo LX. Karşılaşılan sorunlara sergilenen tutum ile ölüme yönelik algıların (ÖAÖ) alt boyutları arasındaki ilişki 85
Tablo LXI. Karşılaşılan sorunlara sergilenen tutum ile şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları (ŞİSDÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki 87

Tablo LXII. Desteklenen, kısmen desteklenen ve reddedilen hipotezler..... 88

KISALTMALAR

ÇBÖFÖ : Çok Boyutlu Ölüm Farkındalığı Ölçeği

ÖAÖ : Ölüm Algısı Ölçeği

ÖF : Ölüm Farkındalığı

KDÖ : Kriminal Düşünce Ölçeği

MS : Mortality Salience (Ölümün Belirginliği)

ŞİSDÖ : Şiddet İçeren ve İçermeyen Suç Davranışları Ölçeği

TYK : Terör Yönetim Kuramı

Ölüm Farkındalığı ve Ölüme Yönelik Algıların; Kriminal Düşünce ve Şiddet İçeren/İçermeyen Suç Davranışlarının Ortaya Çıkmasındaki Rolü: Terör Yönetim Kuramı Perspektifi

ÖZET

Bu çalışmanın amacı; Terör Yönetim Kuramı (TYK) perspektifinde ölüm farkındalığı ve ölüme yönelik algıların kriminal düşünce ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının ortaya çıkmasındaki rolünü incelenmektir. Sosyal psikolojide önemli bir yer tutan ve birçok alanda araştırmaya konu olan TYK; insanın kendi ölümünün farkında olmasının duygu, düşünce ve davranışları üzerindeki etkisine ışık tutmayı amaçlamaktadır. Bu çalışma, çevrim içi olarak ulaşılan ve bilgilendirilmiş onam formunu onaylayarak çalışmaya katılan 18-50 yaş arası, 196 (%49) kadın, 204 (%51) erkek, yaş ortalaması 29,85 ± 6,37 olan 400 kişi ile yapılmıştır. Katılımcılara araştırmacı tarafından hazırlanan sosyodemografik bilgi formu, ölüm farkındalığını ölçmek amacıyla Çok Boyutlu Ölüm Farkındalığı Ölçeği (ÇBÖFÖ), ölüme yönelik algıları ölçmek amacıyla Ölüm Algısı Ölçeği (ÖAÖ), kriminal düşünceleri ölçmek amacıyla Kriminal Düşünce Ölçeği (KDÖ) ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarını ölçmek amacıyla Şiddet İçeren ve İçermeyen Suç Davranışları Ölçeği (ŞİŞDÖ) uygulanmıştır. Veriler SPSS 25 kullanılarak analiz edilmiş; sosyodemografik değişkenler için betimleyici istatistikler, ölçekler arası ilişkileri ölçmek için korelasyon ve regresyon analizleri, bağımsız gruplar T, Mann-Whitney U ve Kruskal-Wallis H testleri ile tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda; ÇBÖFÖ ile KDÖ arasında anlamlı bir ilişki bulunamamış ancak ölüme yönelik olumsuz algılar ile KDÖ arasında pozitif ve çok zayıf; ÇBÖFÖ ve ölüme yönelik olumsuz algılar ile ŞİŞDÖ arasında pozitif ve çok zayıf; KDÖ ve ŞİSDÖ arasında ise pozitif ve orta düzeyde bir ilişki bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ölüm Farkındalığı, Ölüm Algısı, Kriminal Düşünce, Şiddet İçeren/İçermeyen Suç Davranışları, Terör Yönetim Kuramı

The Role of Mortality Salience And Perceptions of Death on Criminal Thinking and Violent/Non-Violent Offending Behaviour: Terror Management Theory Perspective

ABSTRACT

This study aims to investigate the role of mortality salience and perceptions of death on criminal thinking and violent/non-violent offending behaviour in the perspective of Terror Management Theory. TMT, which has an important place in social psychology and is the subject of research in many fields; it aims to shed light on the effect of awareness of one's own death on feelings, thoughts and behaviors. This study was carried out with 400 participants [196 (49%) female, 204 (51%) male] between the ages of 18-50 (M=29,85 SD=6,37) who were accessed online and participated in the study by approving the informed consent form. Sociodemographic information form prepared by the researcher, The Multidimensional Mortality Awareness Measure (MMAM) to measure death awareness, Death Perception Scale (DPS) to measure perceptions about death, Criminal Thinking Scale (CTS) to measure criminal thoughts and Violent and Non-violent Offending Behaviors Scale (VNOBS) to measure violent/non-violent offending behavior were applied to participants. The data were analyzed using SPSS 25; descriptive statistics for sociodemographic variables, correlation and regression analyzes to measure relationships between scales, independent samples T, Mann-Whitney U and Kruskal-Wallis H tests and one-way analysis of variance (ANOVA) have been performed. As a result of the study, there was no significant relationship between MMAM with CAS but relationship between negative perceptions of death with CTS was positive and very weak; relationship between MAMM and negative perceptions about death with VNOBS was positive and very weak; on the other hand, between CTS and VNOBS was a positive and moderate.

Key Words: Mortality Salience, Perception of Death, Criminal Thinking, Violent/Nonviolent Offending Behaviour, Terror Management Theory

1. GİRİŞ VE AMAÇ

Bütün canlılar için evrensel ve kaçınılmaz bir son olan ölüm, bir organizmanın tüm yaşam işlevlerinin süresiz olarak durması, yaşamın sonu ve artık hayatta olmama durumudur. (Bernat ve diğ., 1981). İnsan, diğer yaşam formlarının aksine bilinç sahibi olarak yaratıldığı için kendisinin ve çevresinde yaşayan diğer canlıların var olduğunu bilir. Geleceğe ilişkin planlar yapıp uzun bir ömür yaşayacağını düşünse de erken çocukluktan itibaren artan bilişsel yeteneklerinden dolayı ölümün ne olduğunu kavramaya başlar ve o andan itibaren bir gün öleceğinin bilinciyle yaşar. Dolayısıyla hem uzun bir hayat sürmeyi dilerken hem de kaçınılmaz ve geri döndürülemez bir sonun onu beklediğinin de farkındadır. İnsanın diğer yaşam formlarından daha duygusal, daha zeki olması; hayatta kalabilmesi ve büyük medeniyetler kurabilmesi için daha avantajlı gibi görünse de ölümlü olduğunun bilincinde olması, bu bilgiyle baş etme şekli ve ölümle ilgili olumlu ya da olumsuz algıları günlük hayattaki davranışlarına ve aldığı kararlara önemli ölçüde yansımaktadır. Kendi ölümlülüğünün bilincinde olma durumu, ölüm farkındalığı ya da ölümün belirginliği olarak adlandırılmakta ve birçok insan davranışı için güdüleyici faktör olduğu belirtilmektedir (Greenberg ve diğ., 1986).

Kültürel Antropolog Ernest Becker (1973) Pulitzer Ödüllü Denial of Death (Ölümün İnkârı) isimli kitabında, insanın kendi ölümünün yarattığı olumsuz duygularla baş edebilmek için bir sistem geliştirmesi gerektiğini iddia etmiştir. Varoluşçu psikoloji alanında çalışmalar yapan Greenberg ve diğ. (1986), Becker'in bu fikrini takip ederek ölüm farkındalığının ve ölümle ilgili olumsuz algıların bireylerde yarattığı olumsuz duygularla baş etme yollarını temel alan Terör Yönetim Kuramı (TYK) adını verdikleri kapsamlı bir kuram geliştirmişlerdir. Kuram; insanın kendi ölümünün farkında olmasının, duygu, düşünce ve davranışları üzerindeki etkisine ışık tutmayı amaçlamaktadır. Sosyal psikoloji çalışmalarında

önemli bir yer edinen bu kuram birçok alanda araştırmaya konu olmuştur. Kuramı ortaya atan araştırmacılar insan davranışlarıyla ilgili iki temel soruya odaklanmışlardır:

1. İnsanlar niçin benlik saygılarıyla yoğun bir şekilde ilgilenme ihtiyacı içerisindedirler?
2. İnsanlar niçin kendi kültürel inançlarına çok bağlı olup farklı inançlardan olan insanlarla birlikte yaşamakta zorlanırlar (Greenberg ve diğ., 1986)?

Çıkış noktasını varoluşçu ve evrimsel psikolojiden alan bu kuramın en önemli kavramı olan "*mortality salience* (MS)" (ölümün belirginliği-ölüm farkındalığı), kişinin bir gün öleceğinin bilincinde olmasıdır. Ölüm, çoğunlukla olumsuz ve korkutucu bir son olarak algılandığı için, TYK'ya göre her insanın hem sonsuza kadar yaşamak istemesi hem de kendi ölümlülüğünün bilincinde olması felç edici bir dehşet(terör) hissi yaratır. Bu dehşet hissi ve ölümle ilgili olumsuz algıları; bireyleri bir şeyler yaparak varlığına en büyük tehdit olarak gördüğü ölümden ve ölümü hatırlatan her şeyden kaçınmaya iter (Goldenberg ve diğ., 1999).

Birey ölümü bilişsel olarak kavrayabilmesine rağmen, ölüm farkındalığının yarattığı dehşeti kontrol altına alarak bu acımasız gerçeklikle başa çıkabilmek amacıyla ölümlü olduğu bilgisini bilinç düzeyinden uzak tutar. Çeşitli psikolojik savunma mekanizmaları kullanarak ölümü inkâr etmeye, bastırmaya veya olumlu bir şeye dönüştürme çalışır (Kübler-Ross, 1997). Yaşadığı modern toplumda ölümü alenen konuşmama, mezarlıkları şehirlerin dışına inşa etme gibi davranışlar da ölümü inkâr edici savunma mekanizmalarının birer yansımasıdır (Mellor, 1992). Bu savunma mekanizmaları ölümlülük bilgisiyle başa çıkmakta yetersiz kaldığında birey, yaşadığı olumsuz hisler ile arasına araştırmacıların kaygı tamponu olarak adlandırdığı koruyucu bir sistem koyar. Bu tampon, kültürel dünya görüşü ve benlik saygısı olmak üzere iki faktörden oluşmaktadır. Kültürel dünya görüşü, bireyin yaşadığı kültürden elde ettiği ve neyin değerli olduğuna ilişkin bilgiler içeren, bireyin varlığına anlam ve amaç kazandıran standartlardır. Bu standartlar; birey için bir şeye bağlanma ve bir şeye ait olma

olanağı sağlar. Birey kültürel dünya görüşünü kişiselleştirdiğinde, bu görüşler birey öldükten sonra bile kalıcı olacağı için bireye sembolik bir ölümsüzlük hissi kazandırır. Kültürel dünya görüşü ile bireyler, değerli olduklarını ve ait oldukları kültürün gerektirdiği koşullara uygun yaşadıklarında sembolik olarak ölümsüz olabileceklerini düşünürler. Bu sebeple inandığı kültürel dünya görüşüne göre yaşadığında benlik saygısı gelişir ve dehşet hissini daha az yaşar (Greenberg ve diğ., 1992). Kültürün önemli bir parçası olan dini inançlar da sonsuz yaşam ve cenneti vaat ederek bireye sembolik ölümsüzlükten daha fazlası olan gerçek ölümsüzlüğü vaat ederler. Kültürün diğer parçaları olan aile, ülke, meslek, fanatiği olunan futbol takımı ve siyasi ideolojiler de bireylerin kendi yaşantılarından daha büyük daha önemli bir şeyin parçası olduğunu hissetmesini sağlayarak ölümsüz olabileceklerine inandırır (Mikulincer & Hirschberger, 2004).

TYK, kuram ortaya atıldığı ilk günden beri araştırmacılar tarafından yoğun ilgi görmüş ve hakkında oldukça fazla araştırma yapılmış olsa da asıl ilgiyi 11 Eylül 2011 tarihinde gerçekleşen Dünya Ticaret Merkezi saldırılarından sonra görmüştür. Zira bu olay birçok insanın ölümüne sebep olduğu için hayatta kalan bireylere göre ölümün belirgin bir hatırlatıcısı olmuştur (Dunkel, 2002). Ayrıca bu kuram; kişiler arası ilişkiler, benlik saygısı, sağlıkla ilgili davranışlar, dini inançlar, risk alma, bağış yapma, yemek yeme ve satın alma gibi birçok davranış ve olgu üzerinde test edilmiştir.

Bu çalışmada Terör Yönetim Kuramı perspektifinde ele alınacak diğer değişken ölüm algısı kavramıdır. İnsanların ölümü nasıl algıladıkları, ölüme ilişkin hislerinin neler olduğu ve bu hislerin davranışları nasıl etkilediği birçok çalışmaya konu olsa da ilk olarak Becker (1973)'in Denial of Death (Ölümün İnkârı) isimli kitabında ortaya konmuş ve birçok insan davranışının gerçek sebebinin ölümü kabul etme ya da ölümü inkâr etme üzerine şekillendiği belirtilmiştir. Ölümle ilgili olumlu ve olumsuz algılar da TYK içerisinde ölüm farkındalığının farklı boyutları olarak ele alınmaktadır. Bunlar; ölümü kabullenme, ölüm korkusu, miras,

ölümü düşünmeme ve ölümü güçsüzleştirme olarak adlandırılmıştır (McDermott, 2018). Ölümü kabullenme, ölümle ilgili en olumlu algı olarak değerlendirilir. Birey ölümlü olduğunu kabul ettiğinde bu dünyada kalıcı olmadığını bildiği için hem dünya hem de toplum için iyi şeyler miras bırakmaya çalışır. Ancak ölümü düşünmeme ve ölümü güçsüzleştirme boyutları ölümlü olduğu bilgisini inkâr etme ve bilinçdışına bastırma sonucunda ortaya çıkar. Bilinç düzeyinde ölümle ilgili olumsuz duygular ortaya çıkmasa da bireyin çeşitli davranışlarında bilinçdışı düzeyde yaşadığı olumsuz duyguların etkisi görülür. Ölüm korkusu ise ölüme yönelik en olumsuz algıdır. Birey, psikolojik savunma mekanizmaları ile bu korkuyla baş edemediğinde farklı psikopatolojiler geliştirebilir (Bernat ve diğ., 1981; Pyszczynski ve diğ., 1999; Strachan ve diğ., 2007).

Farklı araştırmalarda ise ölüme yönelik algılar; ahirette ödüllendirilme, bakmakla yükümlü olduklarını terk etme, başarısızlık, cesaret, bilinmezlik ve acı çekme olarak altı boyutta ele alınmıştır. Ahirette ödüllendirilme ve cesaret boyutları ölümle yönelik olumlu algılar olarak değerlendirilebilecekken, bakmakla yükümlü olduklarını terk etme, başarısızlık, bilinmezlik ve acı çekme boyutları ölüme yönelik olumsuz algılar olarak değerlendirilir (Spilka ve diğ., 1977; Topuz, 2013).

Çalışmanın bir sonraki aşamasında ölüm farkındalığı ve ölümle ilgili algıların, kriminal düşüncelerin ortaya çıkması üzerindeki etkisi araştırılacaktır. Walters (2006), kriminal düşünceyi yasaları ihlal ederek suç davranışlarına sebep olan ve bu davranışların sürdürülmesini sağlayan belirli bir düşünce biçimi olarak tanımlamıştır. Sosyal psikoloji ve kriminoloji alanında yapılan birçok araştırmada kökleşmiş kriminal düşümceler ile suç davranışlarının arasında bağlantı olduğu bulunmuştur (Taxman ve diğ., 2011). Stevenson ve diğ. (2003), kriminal düşüncelere sahip olan bireylerin suç konusunda daha büyük risk altında olduklarını belirtmiştir. Çalışmanın son aşamasında bu bilgiden yola çıkarak hem ölüm farkındalığı ve ölümle ilgili algıların hem de kriminal düşüncenin suç davranışını yordayıp

yordamadığı da araştırılacaktır. Bu değişkenlerin suç davranışını yordama gücünü tam olarak anlayabilmek için suç davranışını ayrıntılandırmak gerekmektedir. Literatüre bakıldığında suç davranışı kavramının içerisinde şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları olarak iki alt kategori olduğu görülmektedir. Şiddet içeren suç davranışları, güç kullanarak bireylere fiziksel olarak zarar vermeyi kapsamakta yakın ilişkide şiddet ve genel şiddet olarak ikiye ayrılmaktadır. Yakın ilişkide şiddet; süregelen bir ilişki içerisinde partnerlerden birinin diğerine uyguladığı istismar, taciz ve fiziksel şiddet davranışları iken genel şiddet bireyin partneri dışındaki diğer bireylere uyguladığı fiziksel şiddet olarak değerlendirilmektedir (Fuller, 2012). Stitt'e göre (1988) şiddet içermeyen suçlar ise görünürde bir mağduru olmayan bir şiddet türü olup; hırsızlık, mala zarar verme, kamu düzenine zarar verme, çalıntı mal kullanma gibi davranışları kapsar ve mağdursuz suçlar (victimless crime) olarak da adlandırılır. Ölümle ilgili değişkenlerin kriminal düşüncenin ortaya çıkmasında etkisi olduğu ortaya çıkarılır ise, aynı etkinin suç davranışlarının ortaya çıkması için de yeterli olup olmadığını ortaya çıkarmak, suçun sepeplerini daha iyi kavrayabilmek için önemlidir.

Bu bilgiler doğrultusunda çalışmanın ana amacı; ölüme ilişkin farkındalık düzeyinin ve ölümle ilgili algıların, kriminal düşüncelerin ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının ortaya çıkmasında etkisi olup olmadığını belirlemektir. Bunlara ek olarak çeşitli sosyodemografik özelliklerin; ölüm farkındalığı, ölüme yönelik algılar, kriminal düşünce ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarını ortaya çıkarmadaki etkisi araştırılacaktır.

TYK' ya göre ölümlülüğünün bilincinde olan ve ölümü kötü bir son olarak algılayan bireyin çevresinde farklı inanç ve değerlere sahip kişilerin olması, bireyin varlığını ve yaşamının anlamlı olduğu düşüncesini tehdit ederek yoğun bir dehşet hissetmesine sebep olur. Bu durum bireyi, kendisi gibi düşünmeyenlerin inançlarını ve düşüncelerini reddetme veya bu inanç ve değerleri küçümsemeye yönlendirir (Greenberg ve diğ., 1986). Diğer bireylere yönelik bu tutum da bireyi suça sürükleyebilecek düşünce ve davranışlara sebep olabilir.

Literatürde ölüm farkındalığı ve ölümle ilgili algıların, kriminal düşünce ve suç davranışlarının ortaya çıkması üzerindeki etkisini araştıran çok az sayıda araştırma bulunmaktadır (Kyle, 2018; Lifshin ve diğ., 2017). Günümüzde insanlar, kendi yaşamlarında ve medyada ölümle sonuçlanan olaylara oldukça sık maruz kalmakta ve ölümlülük endişesi sürekli artmaktadır. Böyle bir ortamda ölüm farkındalığı düzeyinin ve ölümle ilgili algıların birey üzerindeki etkisini, bu etkinin bireyin davranışlarına nasıl yansıdığını, kriminal düşünce ve suç davranışlarının ortaya çıkmasında etkisi olup olmadığını ortaya çıkarmak; gerek suçun sebeplerini anlamada gerekse suçu önlemeye yönelik güvenlik politikalarının geliştirilmesinde önemli bir adım olacaktır. Suç davranışları sebepleri ve sonuçlarıyla oldukça fazla araştırmaya konu olsa da bu davranışların TYK perspektifinde ele alınması literatüre yeni bir katkı sunacaktır.

Ana hipotezler

H1: Ölüm farkındalığı düzeyi ile ölüme yönelik algılar arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2: Ölüm farkındalığı düzeyi ile kriminal düşüncelerin ortaya çıkması arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H3: Ölüme yönelik algılar ile kriminal düşüncelerin ortaya çıkması arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H4: Ölüm farkındalığı düzeyi ile şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının görülme sıklığı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H5: Ölüme yönelik algılar ile şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının görülme sıklığı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H6: Kriminal düşünce ile şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının görülme sıklığı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Yan hipotezler

H7: Yaş ile ölüm farkındalığı, ölüme yönelik algılar, kriminal düşüncelerin ortaya çıkması ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının görülme sıklığı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H8: Cinsiyete göre; ölüm farkındalığı, ölüme yönelik algılar, kriminal düşüncelerin ortaya çıkması ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının görülme sıklığı anlamlı şekilde farklılaşmaktadır.

H9: Medeni duruma göre; ölüm farkındalığı, ölüme yönelik algılar, kriminal düşüncelerin ortaya çıkması ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının görülme sıklığı anlamlı şekilde farklılaşmaktadır.

H10: Eğitim durumuna göre; ölüm farkındalığı, ölüme yönelik algılar, kriminal düşüncelerin ortaya çıkması ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının görülme sıklığı anlamlı şekilde farklılaşmaktadır.

H11: Çocuk sahibi olup olmamaya göre; ölüm farkındalığı, ölüme yönelik algılar, kriminal düşüncelerin ortaya çıkması ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının görülme sıklığı anlamlı şekilde farklılaşmaktadır.

H12: Gelir durumuna göre; ölüm farkındalığı, ölüme yönelik algılar, kriminal düşüncelerin ortaya çıkması ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının görülme sıklığı anlamlı şekilde farklılaşmaktadır.

H13: Çocukluğun geçtiği yere göre; ölüm farkındalığı, ölüme yönelik algılar, kriminal düşüncelerin ortaya çıkması ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının görülme sıklığı anlamlı şekilde farklılaşmaktadır.

H14: Yaşam biçimi, gelenekler, görenekler ve ekonomik açıdan değerlendirilecek olduğunda ailenin kökenine göre; ölüm farkındalığı, ölüme yönelik algılar, kriminal düşüncelerin ortaya çıkması ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının görülme sıklığı anlamlı şekilde farklılaşmaktadır.

H15: TV'de izlenen program türüne göre; ölüm farkındalığı, ölüme yönelik algılar, kriminal düşüncelerin ortaya çıkması ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının görülme sıklığı anlamlı şekilde farklılaşmaktadır.

H16: Günlük ortalama sosyal medya kullanım süresine göre; ölüm farkındalığı, ölüme yönelik algılar, kriminal düşüncelerin ortaya çıkması ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının görülme sıklığı anlamlı şekilde farklılaşmaktadır.

H17: Rap müziği diğer müzik türlerinden daha çok dinleyip dinlememeye göre; ölüm farkındalığı, ölüme yönelik algılar, kriminal düşüncelerin ortaya çıkması ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının görülme sıklığı anlamlı şekilde farklılaşmaktadır.

H18: Kronik bir hastalığa sahip olup olmamaya göre ölüm farkındalığı, ölüme yönelik algılar, kriminal düşüncelerin ortaya çıkması ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının görülme sıklığı anlamlı şekilde farklılaşmaktadır.

H19: Madde kullanıp kullanmamaya göre; ölüm farkındalığı, ölüme yönelik algılar, kriminal düşüncelerin ortaya çıkması ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının görülme sıklığı anlamlı şekilde farklılaşmaktadır.

H20: Herhangi bir dini inanca sahip olup olmamaya göre ölüm farkındalığı, ölüme yönelik algılar, kriminal düşüncelerin ortaya çıkması ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının görülme sıklığı anlamlı şekilde farklılaşmaktadır.

H21: Aile/eşle belirtilen ilişkinin niteliğine göre; ölüm farkındalığı, ölüme yönelik algılar, kriminal düşüncelerin ortaya çıkması ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının görülme sıklığı anlamlı şekilde farklılaşmaktadır.

H22: Karşılaşılan sorunlara sergilenen tutuma göre; ölüm farkındalığı, ölüme yönelik algılar, kriminal düşüncelerin ortaya çıkması ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının görülme sıklığı anlamlı şekilde farklılaşmaktadır.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Ölüm Farkındalığı ve TYK

Ölüm olgusu bütün canlılar için ortak olsa da insanı diğer canlılardan ayıran, kendi ölümlülüğünün bilincinde olmasıdır. Günümüzden yüzyıl kadar önce yaşamış olan Amerikalı filozof William James ölümün kaçınılmaz olduğunun bilincinde olma durumunu "the worm at the core" (çekirdekteki kurt) olarak adlandırmıştır. İnsanı içten içe yiyip bitiren bu ölümlülük bilgisi, birçok davranışın da temel güdüleyicisidir (Solomon ve diğ., 2015). Greenberg, Pyszczynski ve Solomon (1986) tarafından *mortality salience* (ölüm farkındalığı) olarak adlandırılan bu bilinçlilik sayesinde insan, kendisi ve toplum için faydalı şeyler yaparak hayatını geçirebileceği gibi ölümü hatırlatan olaylar olduğunda da bilinçdışı düzeyde kendisini oldukça rahatsız hissedip bu düşünceyle başa çıkabileceği yollar aramaya çalışabilir. Ayrıca öldükten sonra zihnin ve ruhun kaybolacağı inancı, bedenin de biyolojik anlamda çürüyüp yok olacak olması bireyde "hiçlik korkusu"nun ortaya çıkmasına sebep olur. Ölümlü olduğunun bilincinde olup onu farklı uyarıcılar sebebiyle her gün hatırlayarak hiçlik korkusunu tattığı halde sonsuza kadar yaşamak istese de kaçınılmaz sonun ne zaman, nerede ya da ne şekilde gerçekleşeceğinin bilinmez olması bireyde felç edici bir dehşet hissine yol açar. Ölümlülüğe biyolojik anlamda çare bulunamayacağı için birey, sembolik ya da gerçek olarak ölümsüz olabileceği yollara başvurur. Sembolik ölümsüzlük; pahalı arabalar alma, iyi çocuklar yetiştirme, sanat eserleri ortaya koyma, dikkat çekici mimari eserler tasarlama vb. ile sağlanabilecek iken gerçek ölümsüzlük; ölümden sonra sonsuz yaşam vaat eden dinler aracılığıyla sağlanır (Florian ve diğ., 2002)

Ölüm farkındalığı ve ölümle ilgili algıların bireylerin davranışları üzerindeki etkilerini araştıran Terör Yönetim Kuramı (TYK), ilk olarak Becker (1973)'in Denial of Death (Ölümün İnkârı) isimli kitabında ortaya konmuş ve insan davranışlarının gerçek sebebinin ölümü kabul etme ya da ölümü inkâr etme üzerine şekillendiği belirtilmiştir. İlerleyen yıllarda en kapsamlı şekilde Greenberg, Pyszczynski ve Solomon (1986) tarafından tanımlanan TYK;

insanların davranışlarının arkasındaki geçek sebebin ne olduğu, kendi değerlerine niçin bu kadar bağlı oldukları, niçin benlik saygısına bu denli ihtiyaç duydukları ve başkalarıyla bir arada yaşamakta niçin bu kadar zorlandıkları sorularına cevap olarak şekillenmiştir.

2.1.1. Kuramın temel kavramları

TYK'ye göre bireyin ölümün kaçınılmaz bir son olduğunun farkında olması günlük hayattaki duygu, düşünce ve davranışları üzerinde etkili olur. Birey, ölümünün kaçınılmaz olduğunu ve kendisinin de dünya karşısında kırılgan olduğunu hissettiğinde bu hislerin ortaya çıkardığı korkuyu etkili şekilde kontrol edemezse yoğun bir anksiyete ve dehşet ile yüzleşir (Solomon ve diğ., 1991). Bu anksiyete ve dehşet duygusu ile başa çıkabilmek için araştırmacıların *ikili süreç modeli* olarak adlandırdıkları psikolojik savunma mekanizmaları devreye girer. Ölümle ilgili düşünceler bilinçli düzeyde olduğunda kullanılan bastırma, ölüm düşüncesini dikkat odağından uzaklaştırma, inkâr etme gibi savunma türleri *yakınsak savunma mekanizmaları* olup ölümle ilgili olumsuz hisleri kısa süreliğine bilişsel gündemden uzaklaştırmaya yarar. Birey bu savunma mekanizmalarını kullanırken ölümle ilgili şeyleri bilinçli olarak bastırıp düşünmemeyi seçebilir, bedensel sağlığının olumlu yanlarına veya dikkat dağıtıcı başka şeylere odaklanabilir. Ağır sigara içicileri ileri yaştaki bir sigara içicisine işaret ederek kendi sağlıklarının tehlikede olmadığına ikna olabilir. Korkunç bir araba kazasına tanık olan bir kişi, radyonun sesini açabilir veya akşam için planlarını düşünmeye başlayabilir. Kısacası yakınsak savunma mekanizmaları yoluyla birey, kendisini ölümün acil ve ciddi bir sorun olmadığına ikna ederek ölümle ilgili olumsuz hisleri bilincinden uzaklaştırmayı amaçlar (Pyszczynski, Greenberg, &Solomon, 1999). Ölümün kaçınılmaz ve zamanının öngörülemez olması uzun vadede akılcı olarak bastırılıp inkar edilebilecek bir bilgi olmadığı ve ölümle ilgili düşünce ve duygular bilinçdışına bastırılsa dahi bir şekilde erişilebilir olmaya devam ettiği için; kısa süreli bir rahatlama vaat eden geçici çözümlerden ziyade, benlik saygısı ve kültürel dünya görüşü gibi psikolojik yapıların ortaya çıkmasıyla

bireye daha büyük bir sisteme ait olma hissi vererek sembolik ölümsüzlük vaat eden *ıraksak savunma mekanizmaları* devreye girer. Ölümlülük bilgisinin yarattığı dehşetten korunmak için bireyin davranışlarını çeşitli alanlarda şekillendiren "uzun vadeli bir proje" olarak tanımlanan bu ıraksak savunma mekanizmaları yoluyla; ölüm karşısında savunmasız organik bir hücre yığını olmanın aksine daha büyük ve ebedi unsurların bir parçası olduğunu hissetmek birey için sembolik ölümsüzlük sağlar. Ayrıca bu savunmalar, bireyin ölümle ilgili olumsuz duygularla baş edebilmesi ve yaşadıkları karşısında etkili şekilde işlev gösterebilmesi için anksiyeteden koruyucu bir sistem (anxiety-buffering system) görevi görür. Diğer bir ifade ile *kaygı tamponu* olarak adlandırılan bu sistem; bireyin kültürel dünya görüşü ve bu görüşe uygun olarak yaşadığında geliştirebileceği benlik saygısından oluşur (Greenberg ve diğ., 1986; Pyszczynski ve diğ., 1999, 2000; Yalom, 2008).

Benlik saygısı; bireyin anlamlı bir dünya içinde yaşadığına ve değerli bir katılımcı olduğuna dair olumlu benlik imajıdır (Harmon-Jones ve diğ., 1997). TYK'ya göre ölümlülük bilincinin yarattığı dehşet duygusuyla başa çıkabilmek için benlik saygısını artırmak zorunludur. Benlik saygısının bu denli önemli olması; insanın dünyayı iyilik yapanların ödüllendirildiği, kötülük yapanların ise cezalandırıldığı adil ve öngörülebilir bir yer olarak görme ihtiyacından kaynaklanmaktadır (Greenberg ve diğ., 1997). Benlik saygısı ve adil dünya anlayışı büyük ölçüde erken çocukluk döneminde ebeveynlerle kurulan ilişki ile gelişmeye başlar. Ebeveynlerinin, davranışlarına verdiği tepkiler yoluyla dünyayı düzenli ve öngörülebilir olarak görmeye başlayan çocuk daha fazla bilişsel yetenekler kazandıkça ebeveynlerin verdiği olumlu tepkilerin belirli şartlara bağlı olduğunu kavrar; iyi davranışlar sergilediğinde ebeveynlerinden göreceği sevgi ve şefkat ile ödüllendirileceğini, kötü davranışlar sergilediğinde ise cezalandırılacağını öğrenir. Çocuk, büyüdükçe eylemlerinin sonucunu tahmin edebilir hale geldiği ve bu eylemi gerçekleştirmeden önce ebeveynleri tarafından ona verilebilecek yanıtı belirleyebildiği için dünyayı daha adil ve öngörülebilir bir

yer olarak algılamaya başlar. Dolayısıyla ebeveynleri tarafından verilecek cezalardan ve cezanın sebep olacağı olumsuz duygulardan kaçınmak için iyi davranışlar sergilemeli ve kendisinin iyi bir birey olduğuna inanmalıdır. Bilişsel yetenekleri geliştikçe ölüm olgusunu, kendisinin ve ebeveynlerinin de ölümlü olduğunu anlamaya başladığında ebeveynleri tarafından her zaman korunamayacağının farkına varır. Dolayısıyla adil ve öngörülebilir bir dünyada yaşadığına dair inancını sürdürebilmek için ebeveynlerin benlik saygısını geliştirme ve korumadaki önemi; kültür ve her kültür için önemli olan ilkeler (milliyetçilik, din, ilişkiler vb.) ile yer değiştirir. Ebeveynlerin erken çocukluk döneminde yaptığı gibi, kültürün de o kültür için önemli olan değerleri benimseyip onlara uygun davranıldığında bireyin benlik saygısı kazanabilmesini sağlayan belirli kuralları ve gelenekleri vardır. Yetişkinliğe ulaşıp ebeveynlerin koruyuculuğu kültürün koruyuculuğu ile yer değiştirdiğinde, kültürel değerlerin gerektirdiği şekilde davranarak hem benlik saygısını artırma yoluna gider hem de kültürel değerleri ihlal etmekten kaynaklanan bir ceza hakkında endişelenmesi gerekmez. Bir çocuğun ebeveynlerin vereceği cezalardan kaçınabilmek için iyi olduğuna inanması gerektiği gibi, yetişkin bir bireyin de dünyanın nihai cezası olarak algıladığı ölümden kaçınmak için iyi olduğuna inanması gereklidir. Birey ne derece iyi olduğuna inanırsa benlik saygısı da o derece artar; inandığı kültürel değerlerin gerektirdiği standartlara uygun yaşayıp toplumun diğer üyeleri tarafından onaylandıkça, kendisini toplumun değerli ve saygın bir üyesi olarak görmeye başlar (Greenberg ve diğ., 1986; Greenberg ve diğ., 1997; Schmeichel ve diğ., 2009; Wisman ve diğ., 2015).

Kurama göre benlik saygısı arttıkça kaygı tamponu daha işlevsel hale gelerek bireyin bilinçaltının derinliklerinden kök salan ölümle ilgili olumsuz düşüncelerin ve dehşet hissinin azalmasını sağlar. Nitekim araştırmacılar da benlik saygısı ile genel kaygı, ölüm kaygısı, kaygı ile ilişkili psikolojik ve fiziksel hastalıklar arasında negatif yönde korelasyon olduğunu göstermişlerdir. (Abdollahi ve diğ., 2011; Greenberg ve diğ., 1992). Üniversite öğrencileriyle

yapılan başka bir TYK çalışmasında da benlik saygısı yüksek olan katılımcılarda ölümle ilgili kaygıların daha az yaşandığı bulunmuştur (Davis ve diğ., 1978).

Kültürel dünya görüşü; "dünyaya düzen, anlam, kalıcılık ve öngörülebilirlik katan bir dizi inanç sistemi" veya "gerektirdiği standartları karşılayanlara koruma ve ölümsüzlük sözü veren sembolik bir dünya" olarak iki farklı şekilde tanımlanmıştır (Jonas ve diğ., 2005; Routledge & Juhl, 2010). Diğer bir deyişle bireylerin varlıklarını sağlam ve daimi bir temele oturtmalarını sağlayan, yaşadıkları toplum ve çevreye ilişkin algılarından oluşan ortak sembolik değerler sistemidir (Solomon ve diğ., 1991). Kültürel dünya görüşü; bireylere değerli oldukları, o değerlere uyarlarsa güven ve huzur içinde olup diğer bireylerle sorun yaşamayacakları mesajlarını verir. Kültürün ögeleri olan kurallar, değerler ve sosyal rollere uygun yaşayan birey; ölümlü olduğunu bilmesine rağmen bu bilginin yaratacağı dehşet ile başa çıkabilir. Çünkü birey ölecek olsa da ait olduğu ve onlara uygun yaşadığı değerler sistemi yaşayacağı için sembolik bir ölümsüzlük sunar. Bununla birlikte bireyin kültürel dünya görüşü ölümlülük dehşetiyle başa çıkmak için gerekli bir işlev olsa da bireyin çevresi kendi kültürel dünya görüşlerini tehdit edebilecek, aşağılayıp sorgulayabilecek farklı kültürel görüşlere ve inançlara sahip olan diğerleri tarafından kuşatılmıştır. Farklı görüş ve inançlara sahip diğerlerini fark etmek, bireye kültürel dünya görüşünün geçersiz olabileceğini gösterir. Bununla birlikte benzer görüşlere sahip kişilerle karşılaştığında bireyin inandığı dünya görüşünün geçerliliği sembolik olarak onaylanmış olur. Bu sebeple bireyler kendileri ile aynı görüşleri paylaşanlara karşı olumlu tutumlara sahip iken, farklı görüşleri varlıklarına tehdit olarak algıladıkları için bunları paylaşan bireylere karşı olumsuz tutum gösterirler. Farklı kültürel dünya görüşünü benimseyen diğer kişiler, bireyin görüş ve inançlarına seçenekler sunduğu için hem sembolik ölümsüzlüğü hem de gerçek ölümsüzlüğü tehdit edici olarak algılanır (Goldenberg ve diğ., 1999; Greenberg ve diğ., 1992).

Birey, eninde sonunda öleceğini bilse de sahip olduğu kültürel dünya görüşü var olmaya devam edeceği için bu kültürün gerektirdiği standartlara uygun yaşayarak sembolik ölümsüzlüğe ulaşmak ister. Benlik saygısını da içinde yaşadığı kültürün standartlarına uygun yaşayarak geliştirebildiği için bu kültürel dünya görüşünü tek geçerli görüş olarak kabul eder. Kültürel dünya görüşü ve benlik saygısı ölümle ilgili olumsuz hislere karşı kaygı tamponu görevi gördüğünden dolayı ölümün belirginleştiği durumlarda kendi dünya görüşlerini savunma ve farklı dünya görüşlerini dışlama eğilimi artar. Diğer bireylerin sahip olduğu kültürel dünya görüşlerini, benliğini oluşturan kültüre ve sembolik ölümsüzlüğe tehdit olarak algıladığı için farklı görüşleri değersizleştiren birey kendi görüşlerine aşırı bağlanır (Pyszczynski ve diğ., 1997; Solomon ve diğ., 2004).

2.1.2. Kuramın temel hipotezleri

2.1.2.1.Ölümlülük belirginliği hipotezi

Bu hipoteze göre kültürel dünya görüşüne bağlılık ve benlik saygısı ölüm korkusunun yarattığı dehşet hissinin azalmasını sağlıyorsa; ölümü hatırlatıcı uyaranlar verildiğinde bireyler, kültürel dünya görüşlerini korumaya ve benlik saygılarını artıracak davranışlarda bulunmaya güdülenir (Greenberg ve diğ., 1997). Literatürde ölümlülük belirginliği hipotezi için deneysel kanıt bulmayı amaçlayan çalışmalarda; katılımcılardan kendi ölümleriyle ilgili düşüncelerini yazmalarını istemek, trafik kazası fotoğrafları göstermek, cenaze evinin yakınlarında görüşme yapmak, kanser taraması yapmak gibi ölümle ilgili farklı hatırlatmalar uygulanmış ve bu uygulamalar ölüm farkındalığı (ÖF) manipülasyonu olarak adlandırılmıştır (Burke ve diğ., 2010; Solomon ve diğ., 2004). Burke ve diğerlerinin (2010) meta analiz çalışmasında; literatürde en çok kullanılan yöntemin deney grubundaki katılımcılardan kendi ölümleri hakkındaki düşüncelerini yazmalarını istendiği ancak kontrol grubundaki katılımcılardan ise genellikle ölümle ilgili olmayan ancak anksiyete yaratabilecek sosyal reddedilme, fiziksel acı gibi farklı konular hakkında yazmalarının istendiği ÖF

manipülasyonu olduğu belirtilmiştir. Bu çalışmalardan ilki Rosenblatt ve diğ. (1989) tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırmacılar, katılımcılardan kendi ölümleri hakkındaki düşüncelerini yazmalarını isteyerek katılımcıların ölümle ilgili düşüncelerinin bilinç düzeyine çıkmasını sağlamış, ardından böyle bir görev verilmeyen kontrol grubu ile arasındaki kültürel değerleri ihlal eden veya kültürel değerleri savunan kişilere yönelik tutumların farklılığını incelemişlerdir. Araştırmanın sonucunda deney grubundaki katılımcılar kendi kültürel değerlerini ihlal edenlere karşı daha olumsuz, destekleyenlere ise daha olumlu tepkiler verince ölümlülük belirginliği hipotezi deneysel olarak desteklenmiştir. Nitekim birçok araştırmada ölümlülüğün belirginleşmesinin benzer kültürel inançları paylaşan kişilerle ilişkiyi arttırdığı, kendi değerlerini ihlal eden diğerlerine karşı düşmanlık ve saldırganlık sergilenmesine sebep olduğu ortaya çıkmış ve söz konusu araştırmalarda ölümle ilgili uyarıcılar ile anksiyeteye sebep olabilecek başka bir uyarıcı verildiğinde anksiyeteye sebep olan diğer uyarıcıların ölümlülük belirginliği ile aynı etkileri ortaya çıkarmadığı bulunmuştur (Greenberg & Kosloff, 2008; McGregor ve diğ., 2001).

2.1.2.2. Kaygı tamponu hipotezi

TYK çalışmaları, temel işlevi ölüm kaygısına karşı tampon görevi gördüğü iddia edilen benlik saygısına da odaklanmıştır. Bu hipoteze göre psikolojik bir yapı, ölümle ilgili olumsuz hislerin yaşanmasını engelliyorsa o yapı güçlendirildiğinde bireyin ölümle ilgili uyaranlar karşısında daha az kaygı yaşaması beklenir. Diğer bir ifade ile bireyin kültürel dünya görüşüne olan inancını güçlendirmek ve benlik saygısını arttırmak, ölümün belirginleştiği durumlarda yaşanacak olumsuz duyguların azalmasını sağlar (Solomon ve diğ., 1991). Literatürde benlik saygısının ölüm kaygısı ile negatif yönde ilişkili olduğunu gösteren çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Örneğin; ölümle ilgili uyaranlar verildiğinde benlik saygısı zayıf olan bireyler, benlik saygısı yüksek olan bireylere göre daha fazla kaygı yaşadıklarını

belirtmişler ve kendi kültürel dünya görüşlerini daha fazla savunmuşlardır (Mikulincer ve diğ., 2003; Routledge ve diğ., 2010).

2.2. Ölüme Yönelik Algılar

İnsanlar çevrelerindeki bireylerin ölüm olaylarından yola çıkarak ölümle ilgili olumlu ya da olumsuz algılar geliştirmektedir. Çünkü ölüm; insanın bizzat tecrübe alanının dışında gerçekleşen, yalnızca çevresindeki bireylerin ölümlerinden yola çıkarak kavrayıp anlamlandırabileceği karmaşık bir olgudur. Her bireyde başkalarından bağımsız olarak gelişen ölüm algısı; bireyin çevresindeki bireylerin ölümü, içinde bulunduğu yaş döneminin gelişimsel özellikleri, deneyimleri, dini inançları ve ait olduğu kültürün özellikleri tarafından etkilenir (Gibbs & Achterberg-Lawlis, 1978).

Ölümün bireyler üzerindeki psikolojik etkilerini anlamak için "insan zihninin nasıl çalıştığını" açıklamaya yönelik iyi bir girişim olarak geniş alanda kabul edilen Freudyen teoriye göre; esasında hiç kimse kendi ölümlülüğüne inanmamakta, herkes bilinçdışında kendisinin ölümsüz olduğuna inanmaktadır. Ona göre ölümle ilgili ifade edilen olumsuz algılar; çözümlenmemiş erken çocukluk çatışmalarından kaynaklanan yok olma, ayrılma, iğdiş edilme veya cezalandırılma gibi diğer "gerçek" bilinçdışı korkuların gizli biçimleridir (Freud & Bonaparte 1954'ten akt. Furer & Walker, 2008).

Ölümle ilgili olumlu ve olumsuz algılar, TYK içerisinde ölüm farkındalığının farklı boyutları olarak ele alınmaktadır. Bunlar; ölüm korkusu/kaygısı, ölümü kabullenme, ölümü düşünmeme, ölümü güçsüzleştirme ve ölümden sonra dünya için iyi bir miras bırakma isteğini içerir (McDermott, 2018). Becker (1973), insanın bütün davranışlarının kökeninde yatan asıl motivasyon kaynağının ölümü kabullenmesi ya da inkâr etmesi olduğunu belirtmiştir. Ölümü kabullenme, ölüme yönelik en olumlu algı olarak değerlendirilir iken ölüm korkusu en olumsuz algı olarak değerlendirilir (Routledge & Juhl, 2010). Birey ölümlü olduğunu kabul ettiğinde bu dünyada kalıcı olmadığını bildiği için hem dünya hem de toplum

için iyi şeyler miras bırakmaya çalışır. Yapılan araştırmalarda; kendisi ve çevresiyle barışık, hayatının anlamlı olduğunu düşünen ve ölümden sonra bir yaşam olduğuna inanan bireylerin ölüm korkusunu daha az deneyimledikleri ve ölümü daha kolay kabullendiği tespit edilmiştir (Harding ve diğ., 2005; Neimeyer, 1998). Ölümlü olduğunu kabullenen bireylerin; hayatta başlarına gelen olaylara karşı daha iyimser yaklaştığı da araştırmacılar tarafından ortaya konmuştur (Tezkereci ve diğ., 2020). Ancak ölümü düşünmeme ve ölümü güçsüzleştirme boyutları; ölümlü olduğu bilgisini inkâr etme ve bilinçdışına bastırma sonucunda ortaya çıkar. Bunun sonucunda bilinç düzeyinde ölümle ilgili olumsuz duygular ortaya çıkmasa da bireyin çeşitli davranışlarında etkisi görülür. Birey, kullandığı psikolojik savunma mekanizmaları ile bu duygularla baş edemediğinde ölüm korkusu/kaygısıyla yüzleşir. (Bernat ve diğ., 1981; Pyszczynski ve diğ., 1999; Strachan ve diğ., 2007). Harding ve diğ. (2005) ölüm korkusu/kaygısı ve ölümü kabullenmenin birbirinin zıttı olduğunu, aralarında negatif yönde korelasyon bulunduğunu belirtirken, Ray ve Najman (1974) ise ölümü kabullenmenin mutlaka ölüm korkusunun zıttı olamayacağını, insanların ölümü kabullendikleri halde ondan korkabileceklerini öne sürmüştür.

Spilka ve diğerlerinin (1977) yaptığı kapsamlı bir ölçek geliştirme çalışmasında ölüme yönelik algılar altı farklı boyutta değerlendirilmiştir. Bunlar; ahirette ödüllendirilme, bakmakla yükümlü olduklarını terk etme, başarısızlık, cesaret, bilinmezlik ve acı çekme olarak altı farklı boyutta ele alınmıştır. Ahirette ödüllendirilme ve cesaret boyutları ölümle yönelik olumlu algılar olarak değerlendirilirken, bakmakla yükümlü olduklarını terk etme, başarısızlık, bilinmezlik ve acı çekme boyutları ölüme yönelik olumsuz algılar olarak değerlendirilmiştir (Topuz, 2013).

Literatüre bakıldığında ölüme yönelik algılarla ilgili araştırmalarda en çok odaklanılan konunun ölüm kaygısı olduğu görülmektedir. Ancak ölüm korkusu ve ölüm kaygısı kavramları arasında araştırmacılar tarafından ayrım yapılmadığı için her iki kavram da

kullanılmaktadır (Greenberg ve diğ., 1986). Ölüm kaygısı; gelişimsel olarak zamanla değişen, duygusal, bilişsel ve motivasyonel bileşenler içeren, ölüm gerçeğinin öngörülmesi ve farkındalığına ilişkin korku ve kaygıyı içeren çok boyutlu bir duygudur (Lehto & Stein, 2009). TYK ile ilgili bazı çalışmalarda ölüm farkındalığının yarattığı endişeyi kavramsallaştırmak için kullanılmıştır (Abdel-Khalek & Tomás-Sábado, 2005). Menzies ve Dar-NimrodUn'un (2017) çalışmasında; ölmekten kaynaklanan acının korkusu, ölümün kaçınılmazlığı karşısında savunmasızlık hissi ve çaresizlik, sonsuza kadar izole olma ve var olmama korkusu gibi çeşitli zihinsel tepkileri içeren, ölüm farkındalığının yarattığı hem bilinçdışı hem de bilinçli düzeydeki kalıcı etkinin temsili olarak tanımlanmıştır. Nyatunga (2006) ise ölüm kaygısını; ölüm, ölüm farkındalığı ve var olmama beklentisi ile ilişkili korku ve endişe olarak özetlemiştir.

İnsan beyni sürekli olarak öğrenmeye, anlamaya, anlamlandırmaya ve öngörmeye çalışacak şekilde evrimleştiği için gerçekleşeceği kesin olduğu halde gerçekleşme zamanı ve şeklinin muamma olması sebebiyle ölüm kavramının içerdiği belirsizlik her insan için ölüm kaygısının temel bileşenidir. (Pollak, 1980; Sterling & Van Horn, 1989). Kübler-Ross (1997) kişinin ölüm algısının ebedi yalnızlık, diğer insanlardan ve yaşamdan izole olma durumuyla da ilişkilendirilebileceğinin altını çizer. Ona göre bir kişinin ölümü, bütün kişisel ilişkilerinin sona ermesi anlamına geldiği için sonsuza kadar yalnız kalma kaygısının yanı sıra geride kalanlar için de endişelenmesine sebep olabilir. Ölümlü olmanın kaygıya sebep olduğu bildirilen başka bir yönü de kontrol kaybı hissidir (Lehto & Stein, 2009). Nitekim ölümden sonra zihin, bilinç ve iradenin olmaması bireyde güçlü bir güvensizlik ve endişe yaratır (Sterling & Van Horn, 1989). Obsesif-kompulsif tepkilerin “kontrol etme” duygusuyla güçlü bir ilişki içerisinde olduğu düşünüldüğünde birçok insanın ölüm korkusu yüksek olduğunda bu tür tepkiler verebileceğini söyleyen Strachan ve diğ. (2007), obsesif- kompulsif bozukluğu

olan bireylere ölüm düşünceleri belirgin hale getirildiğinde kompulsif el yıkama davranışını daha fazla gerçekleştirdiklerini tespit etmişlerdir.

İnsanlar ölüm kaygısı ve ölüme yönelik diğer olumsuz algılarla başa çıkabilmek için uyumlu yöntemler geliştirseler de yoğun stresli dönemler bazıları için patolojik başa çıkma biçimlerine sebep olabilir (Iverach ve diğ., 2014). Yalom (2008)'a göre; birçok psikolojik durumun gelişimi, sürdürülmesi ve seyrinin altında yatan ölüm kaygısı ile sağlıklı şekilde başa çıkılamaması; kaygı bozuklukları, duygu durum bozuklukları, obsesif-kompulsif bozukluk, somatik bozukluklar ve şizofreni gibi birçok psikopatolojiye sebep olabilir. Genetik yatkınlıklar, erken çocukluk dönemindeki olumsuz yaşantılar, mizaç, güvensiz bağlanma, travma, stres ve diğer yaşam zorlukları sonucunda devre dışı kalan kaygı tamponu sebebiyle ölümle ilgili olumsuz duygular kontrol edilemediğinde daha küçük ve kontrol edilebilir olan örümcekler, mikroplar ve yaygın fobi nesnelerine kanalize olabilir (Maxfield ve diğ., 2014)

2.3. TYK Perspektifinde Ölüm Farkındalığı ve Ölüme Yönelik Algılar ile İlgili Araştırmalar

TYK 'nin hipotezleri birçok araştırmacı tarafından farklı konularda yaklaşık 1300 çalışmada test edilmiştir (Noblin, 2017). Türkiye'de ise 2001-2019 yılları arasında yapılmış 22 çalışma bulunmaktadır (Volkan & Gülnihal, 2019).

TYK çalışmaları yapılırken genellikle deney gruplarında bireylerin sosyodemografik özelliklerini ölçtüğünü belirten soruların arasına "Lütfen kendi ölümünüzle ilgili düşüncelerin sizde uyandırdığı hisleri kısaca açıklayınız" ve "Lütfen fiziksel olarak öldüğünüzde size ne olacağına dair düşüncelerinizi açıkça yazınız" şeklinde açık uçlu sorular eklenerek ölümlülük uyarımı yapılmıştır. Kontrol gruplarındaki bireylere ise ölümle ilgili sorular yerine "Lütfen TV seyrettiğinizi/dişçiye gittiğinizi/hata yaptığınızı vb. düşünmenizin sizde uyandırdığı hisleri kısaca açıklayınız" şeklinde açık uçlu sorular yöneltilmiştir. ÖF manipülasyonu olarak kullanılan diğer yöntemler ise bireylere ölümü hatırlatan fotoğraflar göstermek (trafik kazası,

tabut), çalışmaya katılacak kişilerle cenaze evine yakın bir yerde buluşmak, 11 Eylül saldırılarını simgeleyen 9/11 sayılarını ve WTC harflerini göstermek olarak sıralanabilir. Tipik bir TYK çalışmasında bahsi geçen ÖF manipülasyonlarının yanı sıra benlik saygısı ve bireyin dünya görüşüyle ilgili savunucu tutumlarını ölçen araçlar kullanılır. ÖF manipülasyonu ile bağımlı değişkenlerin ölçülmesi arasındaki süre arttıkça benlik saygısı ve kültürel dünya görüşüne yönelik savunucu tutumların daha fazla arttığı ortaya konduğu için; ÖF manipülasyonundan hemen sonra katılımcıların pozitif ve negatif duygu durumlarını ölçen bir ölçek, kelime bulmaca veya yapboz verilerek katılımcılarının dikkatinin ölümle ilgili düşüncelerden uzaklaşması sağlanır (Burke ve diğ., 2010; Pyszczynski ve diğ., 2000).

Ölüm kaygısı/korkusu, TYK'nın teorik gelişiminde önemli bir kavram olmasına rağmen TYK çalışmalarında nadiren bağımlı değişken olarak kullanılmaktadır (Hayes ve diğ., 2010). TYK'nın öncüleri olan Solomon ve diğ. (1991); ölüm kaygısının belirli korkular ve fobilerle dolaylı olarak ifade edildiğini, bastırıldığını veya çeşitli biçimlere dönüştürüldüğünü, yoğun olumsuz duygusal etkisi sebebiyle "nadiren doğrudan deneyimlendiğini" öne sürmüşlerdir.

Literatürde TYK perspektifinde ölüm farkındalığının ortaya çıkardığı dehşet ve anksiyete ile olumsuz ve olumlu yollarla baş etmeyi araştıran birçok çalışma vardır. İç gruba yönelik olumlu, dış gruba yönelik olumsuz davranışlar (Castano ve diğ., 2002), farklı dini inançlara sahip bireylere karşı olumsuz tutumlar (Greenberg & Kosloff, 2008), kalıp yargılara bağlılık (Schimel ve diğ., 1999), hayatın anlamına ilişkin olumsuz inançlar (Routledge & Juhl, 2010), 9/11 olayları sonrası Müslüman ve Araplara yönelik ayrımcı davranışlar (Pyszczynski ve diğ., 2003) gibi birçok çalışma ölüm farkındalığının ortaya çıkardığı dehşet ve anksiyete ile olumsuz yollarla baş etmeyi ortaya koyar iken; Amerikalı ve İranlı katılımcıların barışla ilgili ortak tutumları (Rothschild ve diğ., 2009), yardım etme ve bağış yapma davranışları (Gailliot ve diğ., 2008), yakın ilişkilerde bağlılık (Mikulincer ve diğ.,

2003), sağlıkla ilgili olumlu alışkanlıklar edinme (Goldenberg & Arndt, 2008) gibi çalışmalar ise söz konusu duygular ile olumlu yollarla baş etmeyi ortaya koymuştur.

Ölüm farkındalığının ortaya çıkardığı dehşet ve anksiyete ile olumsuz yollarla baş etmeyi araştıran çalışmalara bakıldığında; Castano ve diğerlerinin (2002) çalışmasında deney grubundaki katılımcılar, ÖF manipülasyonunun ardından uygulanan iç grup aidiyetini ölçen ölçekten daha yüksek puan almış ve dış gruplar hakkında daha fazla basmakalıp yargı bildirmiş; Greenberg ve diğerlerinin (1990) ölüm farkındalığının farklı dini inanışlara karşı tutumlar üzerindeki etkisini araştıran çalışmasında da ÖF manipülasyonu uygulanan Hristiyan öğrenciler Yahudi öğrenciler hakkında daha fazla basmakalıp yargı bildirmiştir. Uyruğa dayalı kalıp yargıları araştıran Schimel ve diğ. (1999), ÖF manipülasyonunun ardından katılımcıların farklı ülkelerden insanlar veya çeşitli sosyal grup üyeleri (LGBT) hakkında düşünmeleri istendiğinde daha fazla önyargılı davrandıklarını bulmuşlardır. 9/11 olayları sonrası Müslüman ve Araplara yönelik tutumları araştıran Pyszczynski ve diğ. (2003), saldırının geride kalanlar için ölümün doğal bir hatırlatıcısı olduğunu ve sonrasında saldırıyı hatırlattığı gerekçesiyle ABD'de yaşayan Müslüman ve Araplara karşı daha olumsuz yaklaşıldığını belirtmiştir. Ölüm farkındalığı ve hayatın anlamına ilişkin olumsuz inançları araştıran Routledge ve Juhl (2010) hayatın bir anlamı olmadığına inanan bireylerde ÖF manipülasyonunun ardından daha fazla ölüm kaygısı yaşandığını tespit etmiştir. Ölüm farkındalığının ortaya çıkardığı dehşet ve anksiyete ile olumlu yollarla baş etmeyi araştıran çalışmalara bakıldığında; Amerikalı ve İranlı katılımcıların ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik askeri operasyonlarını destekleyip desteklemediklerini araştıran Rothschild ve diğ. (2009); ÖF manipülasyonu uygulanan ve köktendinci olmayan katılımcıların barışı daha çok destekliklerini, operasyonlar savaş ve ölümü hatırlattığı için de operasyonları desteklemediklerini ancak köktendinci olan katılımcıların ise barıştan ziyade operasyonları daha çok desteklediğini tespit etmiştir. Gailliot ve diğ. (2008) ölüm farkındalığının yardım

etme davranışları üzerindeki etkisini araştırmış ve katılımcılar yalnızca ÖF manipülasyonu sonrasında anlamlı şekilde artan yardım etme ve bağış yapma davranışı göstermişlerdir. Yakın ilişkilerin ölüm korkusuna karşı sembolik bir kalkan sağladığını öne süren Mikulincer ve diğ. (2003), partnerine bağlılığı yüksek düzeyde olan katılımcıların ÖF manipülasyonu sonrasında ölüm kaygılarının diğer gruba göre anlamlı şekilde daha düşük olduğunu, ilişkilerinin bittiğini hayal etmeleri istendiğinde ise ölüm kaygılarında anlamlı bir artış olduğunu bulmuştur. TYK'yı sağlık davranışlarının gelişimine uyarlayan Goldenberg ve Arndt (2008)'ın çalışmasında katılımcıların bir kısmına ÖF manipülasyonu uygulanmış ve sonrasında tamamına sağlığı geliştirici davranışları hakkında sorular sorulmuştur. ÖF manipülasyonu uygulanan grupta anlamlı şekilde daha fazla sağlığı geliştirici davranış bildirimi tespit edilmiştir.

Ülkemizde de TYK perspektifinde benlik saygısının tampon görevi (Aslıtürk, 2001), ölüm farkındalığının dindarlık ve saldırganlık ile ilişkisi (Aksüt Çiçek, 2008), üniversite öğrencilerinde başörtü iznine yönelik tutumlar (Çamlı, 2010), satın alma davranışı (Uğurlar, 2011), sistemi meşrulaştırma (Doğulu, 2012), zayıflama haplarıyla ilgili tutumlar (Cihan, 2013), futbol fanatizmi (Kuzlak, 2014), barışa ilişkin tutumlar, terörizm risk algısı ve sosyal kontrol (Güler, 2014), sağlık davranışları (Bozo ve diğ., 2009), savunmacı dini eğilimler (Koca-Atabey & Öner-Özkan, 2011) ve jandarma personelinin kural ihlallerine yönelik tutumları (Çetiner, 2014) ile ilgili farklı alanları kapsayan çok sayıda çalışma gerçekleştirilmiştir. Aslıtürk (2001)'ün çalışmasında benlik saygısı daha yüksek olan bireyler ÖF manipülasyonundan sonra daha düşük ölüm kaygısı bildirmiş, Aksüt Çiçek (2008)'in çalışmasında da önceden dini eğilimleri bilinen katılımcılara bu dini eğilimleri aşağılayan makaleler okutulup ÖF manipülasyonu uygulandığında katılımcıların saldırganlık eğilimi artmıştır. Başörtüsüne yönelik farklı tutumları olan bireylerin ölüm farkındalığına verdiği tepkileri araştıran Çamlı (2010), üniversitelerde başörtüsünün serbest olmasını destekleyen ve

desteklemeyen katılımcılara ÖF manipülasyonu uygulamış ve ardından dini, laik ve özgürlükçü konularda yazılan üç farklı makaleyi eleştirmelerini istemiştir. ÖF manipülasyonu sonrasında; üniversitelerde başörtüsünün serbest olmasını destekleyen katılımcılar bütün makaleleri daha olumlu eleştirirken desteklemeyen katılımcılar ise laik makaleyi daha olumlu, dini ve özgürlükçü makaleyi ise daha olumsuz eleştirmiştir. Futbol fanatizmi ve TYK ilişkisini araştıran Kuzlak (2014), ÖF manipülasyonu uygulanan futbol taraftarlarının karşı takım taraftarları hakkında daha fazla önyargı bildirdikleri tespit etmiştir. Koca-Atabey ve Öner-Özkan (2011), savunmacı dini eğilimleri olan Müslüman katılımcıların ÖF manipülasyonun ardından muhafazakarlık ölçeğinden daha yüksek puan aldıklarını bulmuştur. Güler (2014), ÖF manipülasyonu uygulanan katılımcılarda politikacılara güven ve terörizm risk algısının arttığını tespit etmiştir. Ölümlülük bilgisinin var olan sistemi meşrulaştırma eğilimi üzerindeki etkisini araştıran Doğulu (2012) ise söz konusu değişkenler arasında anlamlı bir ilişki bulamamıştır.

Ölüm farkındalığının satın alma davranışları üzerindeki etkisini araştıran Uğurlar (2011)'ın çalışmasında ÖF manipülasyonu uygulanan katılımcıların bir dergide gösterilen ürünleri alma konusunda daha istekli davrandıkları görülmüş ve alışveriş yapmanın benlik saygısını güçlendirici bir etkisi olduğundan dolayı ölüm kaygısını da azaltıcı bir işlev gördüğü sonucuna varılmıştır. Sağlığa zararlı davranışların ortaya çıkmasında bilinçdışı ölüm farkındalığının etkisini araştıran Cihan (2013)'ın çalışmasında dış görünüşünü sosyal normlara göre değerlendirme eğilimi olan katılımcılarda, ÖF manipülasyonunun ardından sağlığa zararlı olarak bilinen zayıflama haplarının kullanımına yönelik niyetlerinin arttığı; Bozo ve diğ. (2009)'nın çalışmasında ise ÖF manipülasyonu uygulanan katılımcıların sağlığı geliştirici davranışlarda bulunma niyetlerinin arttığı ortaya konmuştur. Son olarak jandarma personelinin kural ihlallerine yönelik tutumlarını araştıran Çetiner (2014)'in çalışmasında ÖF manipülasyonu uygulanan jandarma personelinin teorik olaylar üzerinde kültürel dünya

görüşlerinin bir parçası haline gelen kanunları ihlal edenlere karşı daha fazla idari para cezası belirledikleri bulunmuştur.

Ölüme yönelik algılarla ilgili literatürde özellikle ölüm kaygısı ile çeşitli demografik değişkenlerin ilişkisini araştıran birçok çalışma bulunmaktadır. Covid-19 pandemi neslinde bazı demografik değişkenler ve ölüm algısı (Kandemir, 2020), orta yaşlı bireylerde ölüm kaygısı ve hayatın anlamı (Yüksel ve diğ., 2017), üniversite öğrencilerinde ölüm kaygısı (Ayten, 2009; Çetin, 2017), yaşam doyumu ve ölüm algısı (Şahin, 2018), Türk ve Ürdünlü öğrencilerde ölüm kaygısı (Ayten, 2009), Türk ve Kosovalı öğrencilerde ölüm kaygısı (Gashi, 2011), farklı dini inanıştaki bireylerde ölüm kaygısı (Erdoğdu & Özkan, 2007), yetişkinlerde dindarlık ve ölüm kaygısı (Kımter & Köftegül, 2017), ilahiyat fakültesi öğrencilerinde ölüm kaygısı (Yıldız, 2002), benlik saygısı ve ölüm kaygısı (Bulut & Kuşat, 2018) gibi araştırmalar ülkemizde ölüme yönelik algılar ve ölüm kaygısıyla ilgili çalışmalardan iken yetişkinlerde ölüm kaygısı (Cicirelli, 2002), bazı demografik değişkenler ve ölüm kaygısı (Fortner ve diğ., 2000; Pollak, 1980), dini inançlar ve ölüm korkusu (Harding ve diğ., 2005), fiziksel ve zihinsel sağlık problemi olan bireylerde ölüm kaygısı (Mullins & Lopez, 1982) ise uluslararası literatürde yer alan çalışmalardan bazılarıdır.

Sözü edilen araştırmaların bazılarına göre yaş, ölüm kaygısı ile negatif ilişkili bir değişken olup yaşlandıkça ölüm kaygısının azaldığı tespit edilmiştir (Bulut & Kuşat, 2018; Cicirelli, 2002; Kımter & Köftegül, 2017; Pollak, 1980). Cicirelli (2002), yaşla birlikte sağlık sorunları ile bireyde kırılgan olduğuna ilişkin algının artması ve ölüme yakın olduğunun hissedilmesinden dolayı yaşlı bireylerin daha fazla ölüm korkusu/kaygısı yaşadığını belirtirken; Chang ve Chang (1980), yaşlı bireylerin ölümü daha fazla inkâr ettiğini belirtmiş, Iverach ve diğ. (2014) ise yaşlı bireylerin genç ve orta yaştaki bireylere kıyasla daha düşük ölüm kaygısı seviyelerine sahip olduğunu ve ölümü daha fazla kabullendiğini göstermiştir.

Cinsiyet farklılığının ölüme yönelik algılar ile ilişkisini incelendiği araştırmalar farklı sonuçlar ortaya koymuştur. Bazı araştırmalar erkeklerde ölüm kaygısının daha fazla olduğunu ortaya koyarken (Kurtulan Halıcı & Karaırmak, 2016) bazı araştırmalar da kadınlarda ölüme yönelik algıların daha olumsuz, ölüm kaygısının daha fazla olduğunu göstermiştir (Ayten, 2009; Bulut & Kuşat, 2018; Gashi, 2011; Harding ve diğ., 2005; Kımter & Köftegül, 2017; Neimeyer, 1998; Yıldız, 2002; Yüksel ve diğ., 2017). Bu araştırmacılara göre kadınlar toplumda çoğu zaman dışlandığı, toplum tarafından daha az kabul gördüğü ve toplumda kadınlara verilen sosyal roller onları daha geri plana ittiği için onaylanma ihtiyaçları yeterince karşılanmamakta bu da benlik saygılarının daha düşük olmasına dolayısıyla da ölümden daha fazla korkmalarına sebep olmaktadır. Ayrıca kadınların biyolojik ve fiziksel olarak erkeklere göre daha hassas bir yapıda olması bazı araştırmacılara göre daha ölüm karşısında daha fazla kaygılanmalarını açıklamaktadır (Erdoğdu & Özkan, 2007; Yıldız, 2002).

Gerek ülkemizde gerekse uluslararası literatürde ölüm farkındalığı ve ölüme yönelik algılarla ilgili olarak en çok araştırılan kavramlardan biri de dini inanç kavramıdır. Ayten'in (2009) ilahiyat fakültesinde okuyan Türk ve Ürdünlü öğrencilerle yürüttüğü çalışmada dindarlık ve ölüm kaygısı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamış ancak Gashi'nin (2011) Türk ve Kosovalı öğrencilerle yürüttüğü çalışmada dindarlığın ölümü kabullenmeyi arttırıcı ve ölüm kaygısını azaltıcı bir etkisinin olduğu ortaya konmuştur. Bunun yanında her iki çalışmada da Türk öğrencilerin ölüm kaygısı düzeyi diğer gruba göre daha yüksek bulunmuştur. Yıldız'ın (2002) ilahiyat fakültesinde okuyan öğrencilerle gerçekleştirdiği boylamsal çalışmada dindarlık ve ölüm kaygısı arasında negatif yönde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bazı demografik değişkenler bağlamında Covid-19 pandemi neslinin dindarlık ve ölüm kaygısı ile ilişkisini araştıran Kandemir (2020); dindarlık ile ölüm kaygısı arasında negatif bir ilişki olduğunu, dindarlığı daha yüksek olan bireylerin pandemi sürecinde daha az ölüm kaygısı yaşadıklarını belirtmiştir. Ancak bu sonuçların aksine Kımter ve Köftegül'ün

(2017) çalışmasında dindarlık ve dini davranışları yerine getirme düzeyi arttıkça ölüm kaygısı düzeyinin arttığı, Kurtulan Halıcı ve Karaırmak'ın (2016) çalışmasında da dini eğitim alan bireylerde dini eğitim almayanlara göre ölüm kaygısının daha fazla olduğu bulunmuştur. Farklı dini inançlara mensup katılımcıların ölüm kaygısı düzeylerinin karşılaştırıldığı Erdoğdu ve Özkan'ın (2007) çalışmasında Yezidilerin ölüm kaygısının Müslümanlardan daha yüksek olduğu ortaya çıkmış ancak ibadet etme sıklığının ölüm kaygısı üzerinde anlamlı bir etkisi bulunamamıştır. Bu sonuç, Yezidilerde ölümün yaratıcıya karşı işlenmiş bir suç olarak algılanabilmesinden dolayı daha fazla kaygı yaşamalarına sebep olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Uluslararası literatüre bakıldığında Fortner ve diğ. (2000) de ölümden sonra yaşam olduğunu vaat eden dinlere inanan katılımcılarda ölümü kabullenmenin daha fazla, ölüm korkusunun ise daha az yaşandığını göstermiştir. Alvarado ve diğ. (1995), ölüm korkusu ile ölümden sonraki hayata inanç arasında güçlü bir negatif ilişki ortaya koymuş ve bunun sebebini de dini ritüellerin ölüm kaygısını azaltması olarak açıklamışlardır.

Sağlık durumu ve ölüme yönelik algılar ile ilgili çalışmalarda kronik hastalığı olan bireylerde ölüm farkındalığı ve ölüm korkusunun daha fazla olduğunu gösteren Mullins ve Lopez (1982), bunun sebebini "sağlık durumu iyi olmayan bireylerin, kendilerini ölüm karşısında daha savunmasız hissetmeleri" olarak açıklamıştır. Mullins ve Lopez (1982) evde bakım gören kronik hastalarla ilgili çalışmasında yaşlı ve daha ağır hastalık geçirenlerin, genç ve daha hafif hastalık geçirenlere göre ölümden daha fazla korktuğunu ortaya koymuştur. Fortner ve diğ. (2000), yaptıkları meta analiz çalışmasında fiziksel veya zihinsel sağlık problemi olan bireylerde ölüme yönelik algıların daha olumsuz olduğunu ve ölüm kaygısını daha fazla yaşadıklarını tespit etmiştir.

Cicirelli (2002); yaptığı çalışmasında benlik saygısı olumlu olan, çevresinde kendisiyle ortak kültürel değerleri benimseyen insanlarla dolu bir sosyal destek ağı olan, güçlü dini inanışları olan, partneri ile mutlu bir ilişki sürdüren ve sosyoekonomik düzeyi

yüksek olan bireylerin ölümü daha fazla kabullenip daha az ölüm kaygısı yaşadıklarını göstermiştir. Ülkemizde ise Şahin (2018) yaşamdan daha fazla doyum aldığını belirten bireylerde, Bulut ve Kuşat (2018) benlik saygısı daha yüksek olan bireylerde, Yüksel ve diğ. (2017) de hayatının bir anlamı olduğunu belirten orta yaşlı bireylerde ölüm kaygısının daha az olduğunu bulmuştur.

2.4. Kriminal Düşünce ve Şiddet İçeren/İçermeyen Suç Davranışları

Suç olgusu farklı disiplinler tarafından araştırılıp hakkında çok çeşitli açıklamalar yapılsa da psikoloji bilimine göre bir davranış olarak kabul edilir. Tek bir sebebe atfedilemeyecek kadar karmaşık ve çok yönlü olan suç davranışı, birey ya da çevreden kaynaklı iç ve dış değişkenlerin etkileşiminin sonucudur (Palmer, 2003). Suç davranışlarının öngörülmesine yarayan risk faktörlerini belirlemek amacıyla çok sayıda araştırma yapılmış ve bireyi suça iten bu risk faktörleri *kriminojenik ihtiyaçlar* olarak adlandırılmıştır. Suç davranışının sebeplerini ortaya çıkarmak amacıyla hem sosyal hem de kriminolojik psikoloji alanında yapılan deneysel çalışmalar sonucunda, birincil kriminojenik ihtiyaçlardan birinin *kriminal düşünce* olarak adlandırılan bilişsel süreçler olduğu ayrıca bu düşüncelerin gelecekteki suç davranışlarının en önemli yordayıcılarından biri olduğu gösterilmiştir. Kriminal düşünceleri içselleştiren bireylerin suç davranışını gerçekleştirme konusunda daha büyük risk altında olduğunu belirten araştırmacılara göre kriminojenik ihtiyaçları hedefleyen yoğun rehabilitasyon programları, suç tekrarını azaltmada en etkili yöntemdir (Engels ve diğ., 2004; Walters, 2006).

Kriminal düşünce; yasalara göre suç olarak tanımlanan davranışların ortaya çıkmasına ve bu davranışların sürdürülmesine sebep olan, suç işleyen kişilerin bu davranışlarını destekleyen, suç davranışına izin veren düşünce biçimleri olarak tanımlanmıştır (Taxman ve diğ., 2011; Walters, 2006). Bu düşünceler yoluyla birey farkında olarak ya da olmayarak davranışının sorumluluğunu inkâr eder, bu sebeple Mandracchia ve Morgan (2011) tarafından

hatalı düşünceler olarak adlandırılır. Yasaları ihlal eden ya da toplumun düzenini sağlayan kurallara aykırı davranışlar, bu hatalı düşüncelerin sonucu olarak gün yüzüne çıkar. Bu davranışların değişebilmesi için kökeninde yatan kriminal düşüncelerin değişmesi gerekmektedir (Boduszek ve diğ., 2013)

Suçlu bir yaşam tarzını destekleyen kriminal düşünceler, suç davranışının potansiyel bir itici gücüdür. Aynı zamanda suça etki eden diğer risk faktörlerinin etkisini arttırır. Örneğin; suçlularla daha fazla zaman geçirilmesi, kötü akademik performans, madde kullanımı vb. Bu düşünceler geçmiş ve gelecekteki suç davranışları arasında arabulucu görevi görerek gelecekteki suç davranışının ortaya çıkma olasılığını güçlendirmektedir (Walters & DeLisi, 2013). Özellikle genç yaş gruplarında suç davranışının en güçlü yordayıcısı olduğunu gösteren Gendreau ve diğerlerinin (1996) 11.962 suçlu ile yaptıkları bir çalışmada kriminal düşüncelerin hem erkek hem de kadınlar için tekrar suç işlemedeki en yüksek risk faktörü olduğu tespit edilmiştir.

Kriminal düşüncelerin değerlendirilmesi suçla ilgili araştırmalarda ihmal edilen bir yaklaşım olsa da suçluların düşünce süreçlerini kavramsallaştırma çalışmaları arasında en önemli model Yochelson ve Samenow (1993)'ün geliştirdiği teorik modeldir. Onlara göre kriminal düşünce olarak adlandırılan bu süreç bütün suçlularda ortak olduğu halde, suçluların bunun farkında olmaması sebebiyle *hatalı düşünce modeli* olarak adlandırılmıştır. Suça sebep olan eylemler bu hatalı düşünme süreçlerinin sonucu olduğu ve suçluların bu düşünme süreci olumsuz davranışları destekleyip mantığa bürümelerini sağladığı için suçu önlemek amacıyla öncelikle bu kriminal düşüncelerin değiştirilmesinin hedeflenmesi gerekmektedir.

Sutherland ve Cressey (1978)'in geliştirdiği *ayrıştırıcı birliktelikler teorisi*ne göre ise kriminal düşünceler ve tutumlar diğer suçlularla olan ilişkilerin bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Buna göre suçlular ile kurulan ilişki sonucunda suça sebep olan düşünce ve davranışlar öğrenilip özümsenir. Sykes ve Matza (1957)'nın etkisizleştirme teorisine göre de

suçlular kendilerini hatalı ve suçlu olarak algılamaktan ziyade geleneklerine uygun davranan bireyler olarak gördükleri için suç davranışlarını rasyonelleştirmektedir (akt. Duyguner & Gölge, 2019).

Gendreau ve diğerlerinin (1996), yetişkin suçlularda suç davranışının yordayıcılarının incelediği meta analiz çalışmasına göre; kriminal düşünceleri oluşturan antisosyal tutumların suç davranışıyla güçlü bir şekilde ilişkili olduğunu belirtmiş olsa da kriminal düşünce, tekrar tekrar suç işleme eğilimi olan antisosyal kişilik bozukluğundan farklıdır. Antisosyal kişilik bozukluğu olan bireyler daha fazla kriminal düşünce sergileme eğiliminde olsalar da bu bozukluğa sahip olmayan bireyler de bu tarz düşünceleri destekleyebilmektedir.

Kriminal düşüncelerin suç davranışlarını yordamadaki etkisini anlayabilmek için suç davranışı ayrıntılandırmak gerekmektedir. Suç davranışı literatürde *şiddet içeren* ve *şiddet içermeyen suçlar* olmak üzere iki kategoride, şiddet içeren suçlar ise *genel şiddet* ve *yakın ilişkide şiddet* olmak üzere iki kategoride değerlendirilmektedir. Şiddet içeren suç davranışları, güç kullanarak bireylere fiziksel olarak zarar vermeyi kapsamaktadır. Yakın ilişkide şiddet; süregelen bir ilişki içerisinde partnerlerden birinin diğerine uyguladığı istismar, taciz ve fiziksel şiddet davranışları olup aile içi şiddet ve partner istismarı gibi çeşitli şekillerde isimlendirilmektedir. Genel şiddet; bireyin partneri dışındaki diğer bireylere uyguladığı fiziksel şiddet olarak değerlendirilmekte bu sebeple diğer aile üyelerini, arkadaşları, meslektaşları, tanıdıkları veya yabancıları içerebilmektedir (Fuller, 2012). Şiddet içermeyen suçlar ise görünürde bir mağduru olmayan bir şiddet türü olup; hırsızlık, mala zarar verme, kamu düzenine zarar verme, çalıntı mal kullanma gibi davranışları kapsamakta ve mağdursuz suçlar (victimless crime) olarak da adlandırılmaktadır (Stitt, 1988).

Şiddet içeren ve içermeyen suçlar ile ilgili araştırmalar genellikle cinsiyetler arası farklılıkları tespit etmeye çalışmıştır. Genel olarak suç davranışlarının ve antisosyal davranışların erkek egemen eylemler olmasından dolayı araştırmalar genellikle erkekler

üzerine odaklanmış ve kadınların şiddet eylemlerini ihmal etmişlerdir. Genel şiddet ve yakın ilişkide şiddetin yanı sıra şiddet içermeyen suç davranışlarının da erkeklerde daha yaygın olduğunu gösteren araştırmalar mevcuttur (Ogilvie, 1996). Bunun yanında Heaven'a göre (1996); hem erkek hem de kadınların fiziksel olarak zarar görme riskinin düşük olduğu suçları (şiddet içermeyen suçlar), fiziksel olarak zarar görme riskinin yüksek olduğu ve yüzleşme gerektiren suçlara göre (şiddet içeren suçlar) işleme olasılığı daha yüksektir.

2.5. TYK Perspektifinde Kriminal Düşünce ve Şiddet İçeren/İçermeyen Suç Davranışları ile İlgili Araştırmalar

TYK ile ilgili çok sayıda araştırma yapılmasına rağmen suça yol açan düşünceler veya suç davranışları ile ilişkisi incelenmemiş ve gerçek dünyadaki suç faaliyetlerine odaklanan çalışmalar yapılmamıştır (Kyle, 2018). TYK ile ilgili araştırmaların büyük çoğunluğu kriminal düşüncelere veya suç davranışlarına yol açan süreçlerden ziyade ceza sisteminin genel protokolleri veya mahkeme salonunun prosedürleriyle ilgilidir (Arndt, Lieberman, ve diğ., 2005). Ülkemizde de kriminal düşünce ilgili tek çalışma Duyguner ve Gölge'nin (2019), şiddet içeren ve içermeyen suçlarla ilgili tek çalışma ise Kocak ve Durak Batıgün'ün (2017) ölçek geliştirme çalışmasıdır.

Rosenblatt ve diğerlerinin (1989) Arizona Tucson'da görevli 22 yargıç ile yaptığı çalışmada; ÖF manipülasyonu uygulanan yargıçlar, uygulanmayan yargıçlara kıyasla teorik bir davada fuhuş yaptığı iddia edilen kişiler hakkında daha fazla ceza vereceklerini belirtmişler veya kefalet için daha yüksek miktarda ücret talebinde bulunmuşlardır. Bu da ölümün belirginliğinin ve ölüme yönelik algıların hukuk sisteminde bile ayrımcı davranışlara yol açabileceğini göstermektedir. Başka bir araştırma ise TYK perspektifinde jürinin idam cezası kararı verme süreçlerini ele almış ancak jüri üyelerine ÖF manipülasyonu uygulandığında teorik davalar üzerinde idam cezası vermelerinde herhangi bir etki gözlenmemiştir (Jones & Wiener, 2011).

TYK ve şiddet davranışının dolaylı bir ilişkisini ortaya çıkarmak amacıyla polislerin özellikle protestocular üzerinde aşırı güç kullanmalarının sebeplerini araştıran Maskaly ve Donner (2015) ise sosyal öğrenme kuramı ve TYK'yi birleştirmiştir. Buna göre polislerin mesleki davranış standartları ve kuralları onların alt kültürü haline gelmekte; bu alt kültür otoriterliği, kurallara uymayı ve mesleklerine bağlılığı desteklediği için bu alt kültüre karşı olarak algıladıkları davranışlar karşısında aşırı güç kullanmaktadır.

TYK ve şiddet davranışını ilişkilendirmeyi amaçlayan başka bir çalışmada Lifshin ve diğ. (2017) katılımcılara ÖF manipülasyonu uygulayarak katılımcıların hayvanların öldürülmesine ilişkin düşüncelerini sorgulamışlardır. Araştırmada ÖF manipülasyonu uygulanan katılımcılar teorik düzeyde de olsa hayvanların ölmesiyle sonuçlanacak seçenekleri daha fazla tercih etmiş; "Faydalı bir araştırma için bile olsa hayvanların öldürülmesine izin verir miydiniz?", "Tavuk endüstrisinde öldürülen erkek civcivlerin kurtarılması için bağışta bulunmak ister miydiniz?" gibi teorik soruların sorulduğu ve doğrudan ya da dolaylı şekilde hayvanların öldürülmesini onaylayan sorular karşısında daha fazla istekli bulunmuştur. Araştırmacılar aynı manipülasyonun insanların ölmesiyle sonuçlanacak (kürtaj vb.) durumlar için geçerli olup olmadığını test ettiğinde hiçbir etki bulamasa da ölümlülük belirginliğinin diğer canlıların öldürülmesini onaylama üzerindeki etkisinin olduğu gösterilmiştir. Araştırmacılara göre hayvanların öldürülmesi dolaylı olarak insanları hayvanlardan daha üstün hissettirdiği için ölüm kaygısını azaltıcı bir işlev görebileceğinden grup dışı üyelerin öldürülmesi ve insanların kitlesel olarak öldürülmesi bu etkinin potansiyel bir kopyası olabilir. Bu sonuçlar, ölümlülüğün belirginleşmesinden sonra suça sebep olabilecek düşüncelerin veya suç davranışının oluşabileceğine işaret edebilir.

TYK'yi kriminal düşünce kalıplarıyla ilişkilendiren ilk çalışma ise Kyle'nin (2018) çalışmasıdır. Bu çalışmada ÖF manipülasyonu kriminal düşüncelerin ortaya çıkmasına sebep olmasa da kriminal düşünce ile katılımcıların kültürel dünya görüşlerine göre suç olarak kabul

etmedikleri yasadışı davranışlar arasında korelasyon olduğu görülmüştür. Ona göre; suçun ve suçluların övüldüğü bir ortamda büyüyen kişiler antisosyal düşünce ve davranışları normalleştirip kültürel dünya görüşleri haline getirebilir, çevrelerinde yaşayan suçlulardan övgü alıp benlik saygılarını geliştirebilmek için yasalara aykırı davranabilir, ölümle ilgili uyaranlarla karşılaştıklarında da yaşadıkları dehşeti azaltmak için benlik saygılarını artırma yoluna giderek yeniden suç işleyebilir.

3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, korelasyonel ve karşılaştırmalı olmak üzere iki yöntemden oluşan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Korelasyon ve karşılaştırma ile bulunan ilişkiler gerçek bir sebep-sonuç ilişkisi olarak değerlendirilemediği için bunlara ek olarak regresyon modeli de kullanılmıştır. Korelasyonda değişkenler arasında ilişki olup olmadığı, ilişki varsa bu ilişkinin hangi yönde olduğu araştırılır iken; karşılaştırmada ise, en az iki değişken arasında bağımsız ve bağımlı değişkenlere göre, gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmaktadır. Bağımsız değişkenin, bağımlı değişkendeki değişimleri açıklayıp açıklamadığını araştıran regresyon modeli ile de değişkenler arasında sebep-sonuç ilişkisi olup olmadığının belirlenmesi amaçlanmaktadır (Karasar, 2007).

3.2. Evren ve Örneklem

Daha çok katılımcıya ulaşabilme olanağı, maliyetin düşük olması, uygulayıcı ve katılımcı aynı ortamda bulunmadığı için katılımcıların anonimliğinin daha fazla olması sebebiyle ölçekler çevrimiçi olarak uygulanmıştır. Bu ölçekler çevrimiçi anket uygulaması Google Forms'a aktarıldıktan sonra, açıklayıcı bir not ile birlikte sosyal medya uygulaması Facebook içerisinde yer alan Yüksek Lisans ve Doktora Yardımlaşma Platformu adlı grupta paylaşılmış ve çevrimiçi mesajlaşma uygulaması WhatsApp üzerinden telefon rehberinde kayıtlı 150 kişiye gönderilmiştir. Katılımcılar, ölçeklere ait bağlantıyı açtıklarında Bilgilendirilmiş Onam Formunu okuduklarını ve araştırmaya katılmayı kabul ettiklerini onayladıktan sonra sosyodemografik form ile diğer ölçekleri doldurmuştur.

Araştırmanın evreni Yüksek Lisans ve Doktora Yardımlaşma Platformu (165.096 kişi) ve WhatsApp üzerinden ulaşılan (150 kişi) olmak üzere toplam 165.246 kişiden oluşmaktadır. Ocak 2020–Ekim 2020 tarihleri arasında evren içerisinden toplam 407 katılımcı tüm ölçekleri tamamlamış ancak 7 katılımcının yanıtları tek puan üzerine yoğunlaştığı için elenmiştir. Bu

elemelerden sonra kalan 400 katılımcının verisi ile analizlere devam edilmiştir. Katılımcıların belirleyici bir özelliği olmaması sebebiyle her örneğin seçilim şansının eşit olduğu basit tesadüfi örnekleme yönteminin kullanıldığı çalışmanın örneklemi; 196'sı kadın, 204'ü erkek olan 400 katılımcıdan oluşmaktadır. Tüm katılımcıların yaş ortalaması 29,85 ± 6,37 ve yaş aralığı 18-50'dir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada Sosyodemografik Bilgi Formu, Çok Boyutlu Ölüm Farkındalığı Ölçeği, Ölüm Algısı Ölçeği, Kriminal Düşünce Ölçeği ve Şiddet İçeren/İçermeyen Suç Davranışları Ölçeği kullanılmıştır.

Sosyodemografik Bilgi Formu: Katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim durumu, medeni durum, çocuk sahibi olup olmama, çocukluğunun geçtiği yer, aile yapısı, gelir durumu gibi genel demografik özellikleri; TV izleme, sosyal medya kullanımı, dinlediği müzik türü, bağımlılık yapıcı madde kullanımı gibi davranışları; aile/eş ile ilişkileri ve hayatta karşılaştıkları sorunlara ilişkin genel tutumları hakkında bilgi toplamak amacıyla araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Çok Boyutlu Ölüm Farkındalığı Ölçeği (ÇBÖFÖ): "The Multidimensional Mortality Awareness Measure " adıyla Levasseur ve diğ. (2015) tarafından geliştirilen ölçek; Bulut ve diğ. (2017) tarafından geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılarak Türkçe' ye uyarlanmıştır. Ölçeğin özgün formunda 36 madde ve 5 alt boyut bulunmasına rağmen uyarlanmış formunda Açımlayıcı Faktör Analizi sonucunda elde edilen 30 madde ve "ölüm korkusu, ölümü kabul etme, miras, ölümü güçsüzleştirme ve ölümü düşünmeme" olmak üzere 5 alt boyut bulunmaktadır. Geçerlik ve güvenirlik çalışmasına 18 yaş altı katılımcılar dâhil edilmediği için uygulama 18 yaş ve üstü katılımcılara yapılabilmektedir. Ölçekteki faktörler toplam varyansın %50,96'sını açıklamaktadır. Ölçeğin bütün maddeleri 7'li likert tipinde değerlendirilmekte olup her bir maddenin puanlanması (1) "*kesinlikle katılmıyorum*" ve (7)

"*kesinlikle katılıyorum*" şeklinde yapılmaktadır. Toplam puan yerine ölçeğin ortalama puanı kullanılmaktadır. Puanlama yapılırken; bütün maddelerden alınan toplam puanlar, ölçekteki toplam madde sayısına bölünerek ortalama puan bulunur. Alt boyutlar için de her alt boyuttan alınan toplam puan, o alt boyuttaki toplam madde sayısına bölünür. Düşük puanlar ölüm farkındalığının ve alt boyutlarıyla ilgili özelliklerin düşük olduğuna, yüksek puanlar ise ölüm farkındalığının ve alt boyutlarıyla ilgili özelliklerin yüksek olduğuna işaret etmektedir. Ölçeğin Cronbach alpha iç tutarlılık değeri tüm katılımcılardan oluşan grup için (N=795) 0,79 ve iki yarım güvenirlik katsayısı 0,74 olarak saptanmıştır. (Bulut ve diğ., 2017).

Ölüm Algısı Ölçeği (ÖAÖ): Ölüme yönelik algıları ölçmek amacıyla Spilka ve diğ. (1977) tarafından 9 alt boyutlu olarak geliştirilen ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışması Topuz (2013) tarafından yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda, Türk-İslam kültüründe yaşayan bireylere uygun olarak 6 alt boyut olduğu belirlenmiştir. 18 yaş ve üzeri katılımcılara uygulanabilen ölçek 24 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte ölüme yönelik algıları ölçmek amacıyla; (ahirette) ödüllendirilme (1-5), bakmakla yükümlü olduklarını terk etme (6-10), başarısızlık (11-14), cesaret (15-18), bilinmezlik (19-21) ve acı çekme (22-24) olmak üzere altı farklı alt boyut bulunmaktadır. Tüm maddeler 5'li likert tipinde değerlendirilmektedir. Her bir maddenin puanlanması (1) "*kesinlikle katılmıyorum*" ve (5) "*kesinlikle katılıyorum*" şeklinde yapılmaktadır. Puanlama yapılırken ölçeğin toplam puanı kullanılmamakta; alt boyutlar için her alt boyuttan alınan toplam puan, o alt boyuttaki toplam madde sayısına bölünerek elde edilen ortalama puan kullanılmaktadır. Ölçeğin ölçtüğü boyutlara ait maddelerin faktör yükleri 0,42 ve 0,77 arasında iken Cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı 0,81'dir (Topuz, 2013).

Kriminal Düşünce Ölçeği (KDÖ): **"**Texas Christian University Criminal Thinking Scale" Knight ve diğ. (2006) tarafından geliştirilen ölçek; Duyguner ve Gölge (2019) tarafından geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılarak Türkçe' ye uyarlanmıştır. Ölçek 18 yaş ve üzeri

katılımcılara uygulanabilmektedir. 23 madde ve "hak görme, kriminal rasyonalizasyon, güç yönelimi, merhametsizlik, meşrulaştırma/diğerlerini suçlama ve kişisel sorumsuzluk" olmak üzere 6 alt boyuttan oluşan ölçek, toplam varyansın %52,97'sini açıklamaktadır. Ölçek maddelerinin faktör yükleri ,46 ile ,83 arasında değişen değerlerde olup bütün maddeler 5'li likert tipinde değerlendirilmektedir. Her bir maddenin puanlanması (1) "*kesinlikle katılmıyorum*" ve (5) "*kesinlikle katılıyorum*" şeklinde yapılmaktadır. Ölçeğin 1., 5., 10., 11. ve 18. maddeleri ters puanlanmaktadır. Bu maddeler için işaretlenmiş olan seçeneğin sayısal değeri 6'dan çıkarılmalıdır. Puanlama yapılırken; bütün maddelerden alınan toplam puanlar, ölçekteki toplam madde sayısına bölünerek ortalama puan bulunur. Alt boyutlar için de her alt boyuttan alınan toplam puan, o alt boyuttaki toplam madde sayısına bölünür. Hem ölçeğin genel ortalaması hem de alt boyutların ortalamaları ayrı ayrı 10 (on) ile çarpılır. Düşük puanlar kriminal düşünce ve alt boyutlarıyla ilgili özelliklerin düşük olduğuna, yüksek puanlar ise kriminal düşünce ve alt boyutlarıyla ilgili özelliklerin yüksek olduğuna işaret etmektedir. Ölçeğin tümü için Cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı α= ,79, alt boyutlar arasında ise α=,50-,74 olarak tespit edilmiştir. (Duyguner & Gölge, 2019).

Şiddet İçeren/İçermeyen Suç Davranışları Ölçeği (ŞİSDÖ): Thornton ve diğ. (2013) tarafından "Non-Violent and Violent Offending Behavior Scale" adıyla geliştirilen ölçek; Koçak ve Durak Batıgün (2017) tarafından geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılarak Türkçe' ye uyarlanmıştır. Yapılan analizler sonucunda, "yakın ilişkilerde şiddet, genel şiddet ve şiddet içermeyen suçlar" olarak adlandırılan üç alt boyut elde edilmiştir. 33 maddeden oluşan ölçek 18 yaş ve üzeri katılımcılara uygulanabilmektedir. Yakın İlişkilerde Şiddet alt boyutu toplam varyansın %11,23'ünü, Genel Şiddet alt boyutu toplam varyansın %28,02'sini, Şiddet İçermeyen Suçlar ise toplam varyansın %10.51'ini açıklamaktadır. Maddelerin faktör yükleri ,36 ile ,86 arasında değişmektedir. Her bir maddenin puanlaması; 0 "*hiç yapmadım*", 1 "*son bir yılda 1 kere yaptım*", 2 "*son bir yılda 2 kere yaptım*", 3 "*son bir yılda 3-5 kere yaptım*", 4

"*son bir yılda 6- 10 kere yaptım*", 5 "*son bir yılda 11-20 kere yaptım*" ve 6 "*son bir yılda 20 kereden daha fazla yaptım*" şeklinde 6'lı likert tipinde yapılmaktadır. Alt boyutların puanları kendi içerisinde toplanarak o alt boyuta ait toplam puan elde edilip, şiddet içeren ve içermeyen suç davranışlarını içeren alt boyutlar toplanarak da o suç türüne ait toplam puan elde edilebilmektedir. Puanların artması toplam veya ilgili alt boyuttaki suç davranışının sıklığının arttığının göstergesidir. Ölçeğin Cronbach alpha güvenirlik katsayıları Yakın İlişkilerde Şiddet 0,88, Genel Şiddet 0,94, Şiddet İçermeyen Suçlar 0,76 ve ŞİSDÖ toplam puanı için 0,91 olarak belirlenmiştir (Kocak & Durak Batıgün, 2017).

3.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma, Bartın Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimleri Etik Kurulu'ndan alınan 25.11.2019 tarih ve 2019-225 sayılı onay ile yürütülmüş olup, onay metni Ek-1'de verilmiştir.

Veriler IBM SPSS 25 programı ile analiz edilmiş, analizlerin ilk aşamasında betimleyici istatistikler (frekanslar, ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum puan) kullanılmıştır. Normallik varsayımı çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1.5 ile +1.5 aralığında olduğu durumlarda kabul edilmiştir (Tabachnick ve diğ., 2007). Sosyodemografik özelliklere göre ölçek puanları arasında farklılaşma olup olmadığı Mann-Whitney U, Kruskal Wallis, tek yönlü varyans analizi ANOVA ve bağımsız gruplar T testi ile araştırılmıştır. Ölçekler arası ilişkilerin incelenmesi için Spearman ve Pearson korelasyon analizi uygulanmış son olarak lineer regresyon analizi gerçekleştirilmiştir.

4. BULGULAR

Çalışmada altı ana hipotez ve on altı yan hipotez olmak üzere toplamda yirmi iki hipotez bulunmaktadır.

4.1. Demografik Veriler

Çalışmaya katılarak tüm ölçekleri dolduran 400 kişinin 196'sı (%49) kadın, 204'ü (%51) erkektir. Tüm katılımcıların yaş ortalaması 29,85 ± 6,37 ve yaş aralığı 18-50'dir. Diğer demografik özellikler Tablo 1'de, birtakım davranışsal özelikler ve tutumlar ise Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo I. Demografik özellikler

Demografik özellikler		*(N=400)*	*%*
Medeni durum	Bekâr	236	59
	Evli	164	41
Eğitim durumu	Lise ve daha az	59	14,8
	Lisans-ön lisans	220	55
	Yüksek lisans-doktora	121	30,2
Çocuk	Yok	249	62,3
	Var	151	37,7
Aylık gelir durumu	0-3.000	28	7
	3.001-6.000	144	36
	6.001-10.000	171	42,8
	10.001-15.000	50	12,5
	15.000 ve üzeri	7	1,7
Çocukluğun geçtiği yer	Köy-kasaba	11	2,8
	İlçe	81	20,3
	Kent-büyükşehir	308	76,9
Aile kökeni	Kırsal-köy kökenli	102	25,5
	Kasaba kökenli	156	39
	Kent kökenli	142	35,5
Kronik hastalık durumu	Yok	299	74,7
	Var	101	25,3

Tablo II. Davranışsal özellikler ve tutumlar

Davranışsal özellikler ve tutumlar		*(N=400)*	*%*
Dini inanç	Evet	330	82,5
	Hayır	70	17,5
Bağımlılık yapıcı madde kullanımı	Sigara	127	31,75
	Alkol	36	9
	Sigara ve alkol	58	14,5
	Esrar, amfetamin vb.	10	2,5
	Evet	231	57,8
	Hayır	169	42,2
En çok dinlenen müzik türü	Diğer müzik türleri	310	77,5
	Rap müzik	90	22,5
TV'de en çok izlenen program türü	Kadın programları	11	2,8
	Dizi-film	103	25,8
	Spor içerikleri	61	15,3
	Haber	137	34,3
	Belgesel	55	13,8
	TV izlemiyorum	33	8,3
Sosyal medyada geçirilen süre	1 saatten az	57	14,25
	1-3 saat	249	62,25
	3-5 saat	78	19,5
	5 saatten fazla	16	4
Aile/eş ile ilişki	İlişkimiz iyi değil, ailem/eşim beni anlamıyor	47	11,7
	İlişkimiz ne çok iyi ne çok kötü, ailem/eşim bazen beni anlıyor bazen de anlamıyor	256	64
	İlişkimiz çok iyi, her konuda birbirimizi anlıyoruz	97	24,3
Karşılaşılan sorunlara karşı sergilenen tutum	Hayatımda sürekli sorunlarla karşılaşıyorum ve hiçbir sorunumun üstesinden gelemiyorum	44	11
	Hayatımda sürekli sorunlarla karşılaşıyorum ve bazı sorunlarımın üstesinden gelebiliyorum	274	68,5
	Hangi sorunla karşılaşırsam karşılaşayım her zaman üstesinden gelebilirim	82	20,5

4.2.Betimleyici İstatistikler

Tablo III. Çok boyutlu ölüm farkındalığı ölçeği (ÇBÖFÖ), ölüm algısı ölçeği (ÖAÖ), kriminal düşünce ölçeği (KDÖ), şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları ölçeğinden (ŞİSDÖ) elde edilen puanların ortalamaları ve standart sapmaları

	Min.	Maks.	$\bar{X}$	*S.S.*
ÇBÖFÖ	2,67	6,40	4,40	,63
Ölüm korkusu	1	6,80	3,90	1,23
Ölümü kabullenme	2,40	7	5,57	,80
Miras	1,43	7	5,18	1,18
Ölümü düşünmeme	1	7	3,55	1,15
Ölümü güçsüzleştirme	1	6,25	3,70	1,28
ÖAÖ	-	-	-	-
Ahirette ödüllendirilme	1	5	3,18	1,31
Bakmakla yükümlü olduklarını terk etme	1	5	2,95	1,03
Başarısızlık	1	5	2,32	1,05
Cesaret	1	5	2,54	1,10
Bilinmezlik	1	5	3,39	1,15
Acı çekme	1	5	2,53	1,19
KDÖ	10,95	40,48	21,88	5,47
ŞİSDÖ	0	97	6,58	12,03
Yakın ilişkide şiddet	0	30	1,49	3,92
Genel şiddet	0	51	3,38	7,02
Şiddet içeren suçlar	0	81	4,87	9,86
Şiddet içermeyen suçlar	0	38	1,71	3,74

4.3. Hipotezlerin Değerlendirilmesi ve Diğer Değişkenler Arasındaki İlişkiler

H1: Ölüm farkındalığı düzeyi ile ölüme yönelik algılar arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo IV. Ölüm farkındalığı (ÇBÖFÖ) ile ölüme yönelik algılar (ÖAÖ) arasındaki ilişki

		Ahirette ödüllendirilme	Bakmakla yükümlü olduklarını terk etme	Başarısızlık	Cesaret	Bilinmezlik	Acı çekme
ÇBÖFÖ	*r*	,051	-,018	,369	-,021	,148	,319
	p	,307	,724	,000**	,677	,003**	,000**
Ölüm korkusu	*r*	,081	-,018	,367	-,066	,129	,300
	p	,107	,723	,000**	,187	,010**	,000**
Ölümü kabullenme	*r*	,052	,161	-,147	,260	-,002	-,140
	p	,303	,001**	,003**	,000**	,965	,005**
Miras	*r*	,314	,133	,023	,255	,025	-,031
	p	,00**	,008**	,649	,000**	,623	,534
Ölümü düşünmeme	*r*	-,379	-,293	,241	-,354	,034	,260
	p	,000**	,000**	,000**	,000**	,494	,000**
Ölümü güçsüzleştirme	*r*	-,213	-,101	,336	-,216	,165	,379
	p	,000**	,044*	,000**	,000**	,001**	,000**

r: Pearson's rho **p<0,01 *p<0,05

ÇBÖFÖ toplam puanı ile ÖAÖ'nün alt boyutları olan başarısızlık, bilinmezlik ve acı çekme arasında pozitif yönlü ve zayıf bir ilişki vardır (r=0,37 p<0,01; r=0,14 p<0,01; r=0,31 p<0,01). Ölüm farkındalığının alt boyutlarından biri olan ölüm korkusu ile ölüme yönelik algıların alt boyutları olan başarısızlık, bilinmezlik ve acı çekme arasında pozitif yönlü ve zayıf bir ilişki vardır (r=0,37 p<0,01; r=0,13 p<0,01; r=0,30 p<0,01). Ölümü kabullenme ile bakmakla yükümlü olduklarını terk etme ve cesaret arasında pozitif yönlü ve zayıf bir ilişki (r=0,16 p<0,01; r=0,26 p<0,01); ölümü kabullenme ile başarısızlık ve acı çekme arasında ise negatif yönlü ve zayıf bir ilişki vardır (r=-0,15 p<0,01; r=-0,14 p<0,01). Miras ile ahirette ödüllendirilme, bakmakla yükümlü olduklarını terk etme ve cesaret arasında pozitif yönlü ve zayıf bir ilişki vardır (r=0,31 p<0,01; r=0,13 p<0,01; r=0,26 p<0,01). Ölümü düşünmeme ile ahirette ödüllendirilme, bakmakla yükümlü olduklarını terk etme ve cesaret arasında negatif

yönlü ve zayıf bir ilişki (*r*=-0,38 *p*<0,01; *r*=-0,29 *p*<0,01; *r*=-0,35 *p*<0.01); ölümü düşünmeme ile başarısızlık ve acı çekme arasında ise pozitif yönlü ve zayıf bir ilişki vardır (*r*=0,24 *p*<0,01; *r*=0,26 *p*<0,01). Ölümü güçsüzleştirme ile ahirette ödüllendirme, bakmakla yükümlü olduklarını terk etme, cesaret arasında negatif yönlü ve zayıf bir ilişki (*r*=-0,21 *p*<0,01; *r*=-0,10 *p*<0,05; *r*=-0,21 *p*<0,01); ölümü güçsüzleştirme ile başarısızlık, bilinmezlik ve acı çekme arasında ise pozitif yönlü ve zayıf bir ilişki vardır (*r*=0,33 *p*<0,01; *r*=0,16 *p*<0,01; *r*=0,38 *p*<0.01). Bulgular değerlendirildiğinde H1 hipotezi zayıf bir korelasyonla ve yüksek anlamlılık düzeyinde desteklenmektedir.

H2: Ölüm farkındalığı düzeyi ile kriminal düşüncelerin ortaya çıkması arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo V. Ölüm farkındalığı (ÇBÖFÖ) ile kriminal düşünce (KDÖ) arasındaki ilişki

		KDÖ
ÇBÖFÖ	*r*	,070
	p	,162
Ölüm korkusu	*r*	,040
	p	,427
Ölümü kabullenme	*r*	,000
	p	1,000
Miras	*r*	-,098
	p	,05
Ölümü düşünmeme	*r*	,191
	p	,000**
Ölümü güçsüzleştirme	*r*	,150
	p	,003**

r: Pearson's rho **p<0,01

Ölümü düşünmeme ve ölümü güçsüzleştirme ile KDÖ arasında pozitif yönlü oldukça zayıf bir ilişki vardır (*r*=0,19 *p*<0,01; *r*=0,15 *p*<0,01). ÇBÖFÖ ve diğer alt boyutları ile KDÖ arasında anlamlı bir ilişki yoktur (*p*>0,05). Bulgular değerlendirildiğinde H2 hipotezi desteklenmemektedir.

H3: Ölüme yönelik algılar ile kriminal düşüncelerin ortaya çıkması arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo VI. Ölüme yönelik algılar (ÖAÖ) ile kriminal düşünce (KDÖ) arasındaki ilişki

		KDÖ
Ahirette ödüllendirilme	*r*	-,114
	p	,023*
Bakmakla yükümlü olduklarını terk etme	*r*	-,014
	p	,783
Başarısızlık	*r*	,306
	p	,000**
Cesaret	*r*	,161
	p	,001**
Bilinmezlik	*r*	,135
	p	,007**
Acı çekme	*r*	,202
	p	,000**

r: Pearson's rho **p<0,01 *p<0,05

KDÖ ile ahirette ödüllendirilme arasında negatif yönlü ve zayıf bir ilişki (r=-0,11 p<0,05); KDÖ ile başarısızlık, cesaret, bilinmezlik ve acı çekme arasında ise pozitif yönlü ve zayıf bir ilişki vardır (r=0,31, p<0,01; r=0,16 p<0,01; r=0,14 p<0,01; r=0,20 p<0,01). KDÖ ile bakmakla yükümlü olduklarını terk etme arasında anlamlı bir ilişki yoktur (p>0,05). Bulgular değerlendirildiğinde H3 hipotezi zayıf bir korelasyonla yüksek anlamlılık düzeyinde kısmen desteklenmektedir.

H4: Ölüm farkındalığı düzeyi ile şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının görülme sıklığı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo VII. Ölüm farkındalığı (ÇBÖFÖ) ile şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları (ŞİSDÖ) arasındaki ilişki

		Şiddet içeren suçlar	Şiddet içermeyen suçlar	ŞİSDÖ
ÇBÖFÖ	*r*	-,041	,052	,000
	p	,414	,298	,998
Ölüm korkusu	*r*	-,023	,092	,044
	p	,645	,067	,381
Ölümü kabullenme	*r*	,084	-,181	-,028
	p	,092	,000**	,580
Miras	*r*	-,136	-,157	,029
	p	,006**	,002**	,569
Ölümü düşünmeme	*r*	,224	,195	-,096
	p	,000**	,000**	,054
Ölümü güçsüzleştirme	*r*	,113	,225	,039
	p	,024*	,000**	,442

r: Pearson's rho **p<0,01 *p<0,05

ÇBÖFÖ toplamı ve ölüm korkusu ile şiddet içeren suçlar, şiddet içermeyen suçlar ve ŞİSDÖ genel toplamı arasında anlamlı bir ilişki yoktur (p>0,05). Miras ile şiddet içeren suçlar arasında negatif yönlü ve zayıf (r=-0,13 p<0,01); ölümü düşünmeme ve ölümü güçsüzleştirme ile şiddet içeren suçlar arasında ise pozitif yönlü ve zayıf bir ilişki bulunmaktadır (r=0,22 p<0,01; r=0,11 p<0,05). Ölümü kabullenme ve miras ile şiddet içermeyen suçlar arasında negatif yönlü ve zayıf (r=-0,18 p<0,01; r=-0,15 p<0,01); ölümü düşünmeme ve ölümü güçsüzleştirme ile şiddet içermeyen suçlar arasında pozitif yönlü ve zayıf bir ilişki vardır (r=0,19 p<0,01; r=0,22 p<0,01). Bulgular değerlendirildiğinde H4 hipotezi zayıf bir korelasyonla ve yüksek anlamlılık düzeyinde kısmen desteklenmektedir.

H5: Ölüme yönelik algılar ile şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının görülme sıklığı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo VIII. Ölüme yönelik algılar (ÖAÖ) ile şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları (ŞİSDÖ) arasındaki ilişki

		Şiddet içeren suçlar	Şiddet içermeyen suçlar	ŞİSDÖ
Ahirette ödüllendirilme	*r*	-,114	-,281	-,062
	p	,023*	,000**	,217
Bakmakla yükümlü olduklarını terk etme	*r*	-,106	-,062	,067
	p	,035*	,213	,179
Başarısızlık	*r*	,053	,303	,187
	p	,294	,000**	,000**
Cesaret	*r*	,340	,163	,189
	p	,000**	,001**	,000**
Bilinmezlik	*r*	,143	,007	,160
	p	,004*	,885	,001**
Acı çekme	*r*	-,058	,233	,057
	p	,243	,000**	,257

r: Pearson's rho **p<0,01 *p<0,05

ÖAÖ'nün alt boyutlarından biri olan ahirette ödüllendirilme ile şiddet içeren suçlar ve şiddet içermeyen suçlar arasında negatif yönlü ve oldukça zayıf bir ilişki vardır (r=-0,11 p<0,05; r=-0,28 p<0,01). Bakmakla yükümlü olduklarını terk etme ile şiddet içeren suçlar arasında negatif yönlü ve zayıf (r=-0,10 p<0,05); başarısızlık ile şiddet içermeyen suçlar ve ŞİSDÖ genel toplamı arasında pozitif yönlü ve zayıf (r=0,30 p<0,01; r=0,19 p<0,01); cesaret ile şiddet içeren suçlar, şiddet içermeyen suçlar ve ŞİSDÖ genel toplamı arasında pozitif yönlü ve zayıf (r=0,34 p<0,01; r=0,16 p<0,01; r=0,19 p<0,01); bilinmezlik ile şiddet içeren suçlar ve ŞİSDÖ genel toplamı arasında pozitif yönlü ve zayıf (r=0,14 p<0,01; r=0,16 p<0,01); acı çekme ile şiddet içermeyen suçlar arasında pozitif yönlü ve zayıf bir ilişki vardır (r=0,23 p<0,01). Bulgular değerlendirildiğinde H5 hipotezi zayıf bir korelasyonla ve yüksek anlamlılık düzeyinde kısmen desteklenmektedir.

H6: Kriminal düşünce ile şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının görülme sıklığı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo IX. Kriminal düşünce (KDÖ) ile şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları (ŞİSDÖ) arasındaki ilişki

		KDÖ
Şiddet içeren suçlar	*r*	,302
	p	,000**
Şiddet içermeyen suçlar	*r*	,299
	p	,000**
ŞİSDÖ	*r*	,420
	p	,000**

r: Pearson's rho **p<0,01

KDÖ ile şiddet içeren ve içermeyen suçlar arasında pozitif yönlü ve zayıf (r=0,30 p<0,01; r=0,30 p<0,01); KDÖ ile ŞİSDÖ genel toplamı arasında pozitif yönlü ve orta düzeyli bir ilişki vardır (r=0,42 p<0,01). Bulgular değerlendirildiğinde H6 hipotezi orta düzeyli bir korelasyonla yüksek anlamlılık düzeyinde desteklenmektedir.

Ana hipotezlerden H2, H3, H4, H5 ve H6'yı test etmek için korelasyona ek olarak regresyon analizleri de kullanılmıştır. Ölüm farkındalığı ve alt boyutları ile KDÖ arasında gerçekleştirilen korelasyon analizinde, yalnızca ölümü düşünmeme ve ölümü güçsüzleştirme ile anlamlı ilişki bulunduğu için KDÖ'nün bağımlı değişken olarak kabul edildiği regresyon analizine bu alt boyutlar dâhil edilmiştir.

Tablo X. Ölümü düşünmeme ve ölümü güçsüzleştirmenin kriminal düşünce (KDÖ) üzerindeki etkisi

	Standardize olmayan		Standardize katsayılar			
	B	Standart hata	Beta	*t*	R^2	*p*
Düşünmeme	0,91	0,24	0,19	3,88		0,00**
Güçsüzleştirme	0,64	0,21	0,15	3,02		0,003**

**p<0,01

Ölümü düşünmeme ve ölümü güçsüzleştirme, KDÖ'yü istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde yordamaktadır (p<0,01). Bir birimlik ölümü düşünmemedeki değişim KDÖ'de 0,91 birimlik bir değişime yol açmakta iken bir birimlik ölümü güçsüzleştirmedeki değişim KDÖ'de 0,64 birimlik bir değişime yol açmaktadır.

ÇBÖFÖ ve alt boyutları ile ŞİSDÖ toplamı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir korelasyon olmadığı için regresyon analizi gerçekleştirilmemiştir.

ÖAÖ'nün alt boyutları ile KDÖ arasında gerçekleştirilen korelasyon analizinde ahirette ödüllendirme, başarısızlık, cesaret, bilinmezlik ve acı çekme ile anlamlı ilişki bulunduğu için KDÖ'nün bağımlı değişken olarak kabul edildiği regresyon analizine bu alt boyutlar dahil edilmiştir.

Tablo XI. Ölüme yönelik algıların (ÖAÖ) kriminal düşünce (KDÖ) üzerindeki etkisi

	Standardize olmayan		Standardize katsayılar			
	B	Standart hata	Beta	t	R^2	p
Ahirette Ödüllendirme	-0,48	0,21	-0,11	-2,29		0,02*
Başarısızlık	1,60	0,25	0,31	6,42		0,00**
Cesaret	0,80	0,25	0,16	3,25		0,001**
Bilinmezlik	0,65	0,24	0,14	2,73		0,001**
Acı Çekme	0,93	0,23	0,20	4,12		0,00**

**p<0,01 *p<0,05

Ahirette ödüllendirme, KDÖ'yü istatistiksel olarak negatif yönde yordamaktadır (p<0,05). Bir birimlik ahirette ödüllendirmedeki değişim KDÖ'de -0,48 birimlik bir değişime yol açmaktadır. Başarısızlık, cesaret, bilinmezlik ve acı çekme, KDÖ'yü istatistiksel olarak pozitif yönde yordamaktadır (p<0,01). Bir birimlik başarısızlıktaki değişim KDÖ'de 1,60, bir birimlik cesaretteki değişim 0,80, bir birimlik bilinmezlikteki değişim 0,65, bir birimlik acı çekmedeki değişim ise 0,93 birimlik bir değişime yol açmaktadır.

ÖAÖ'nün alt boyutları ile ŞİSDÖ genel toplamı arasında gerçekleştirilen korelasyon analizinde başarısızlık, cesaret, bilinmezlik alt boyutları ile anlamlı ilişki bulunduğu için

ŞİSDÖ genel toplamının bağımlı değişken olarak kabul edildiği regresyon analizine bu alt boyutlar dahil edilmiştir.

Tablo XII. Ölüme yönelik algıların (ÖAÖ) şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları (ŞİSDÖ) üzerindeki etkisi

	Standardize olmayan		Standardize katsayılar			
	B	Standart hata	Beta	t	R^2	p
Başarısızlık	2,41	0,56	0,21	4,28	0,04	0,00**
Cesaret	2,56	0,54	0,23	4,795	0,06	0,00**
Bilinmezlik	0,82	0,53	0,08	1,55	0,01	0,12

**p<0,01

Başarısızlık ve cesaret ŞİSDÖ genel toplamını istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde yordamaktadır (p<0,01). Bir birimlik başarısızlıktaki değişim ŞİSDÖ genel toplamında 0,56, bir birimlik cesaretteki değişim ise 2,56 birimlik bir değişime yol açmaktadır. Bilinmezlik ise ŞİSDÖ genel toplamını istatistiksel olarak anlamlı şekilde yordamamaktadır (p>0,05).

Tablo XIII. Kriminal düşüncenin (KDÖ) şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları (ŞİSDÖ) üzerindeki etkisi

	Standardize olmayan		Standardize katsayılar			
	B	Standart hata	Beta	t	R^2	p
KDÖ	0,76	0,10	0,35	7,37	0,12	0,00**

**p<0,01

KDÖ ve ŞİSDÖ genel toplamları arasında gerçekleştirilen lineer regresyon analizine göre; KDÖ, ŞİSDÖ gelen toplamını istatistiksel olarak pozitif yönde yordamaktadır (p<0,01). Bir birimlik KDÖ'deki değişim ŞİSDÖ genel toplamında 0,76 birimlik bir değişime yol açmaktadır.

H7:Yaş ile ölüm farkındalığı, ölüme yönelik algılar, kriminal düşüncelerin ortaya çıkması ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının görülme sıklığı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo XIV. Yaş ile ölüm farkındalığı (ÇBÖFÖ), ölüm algısı (ÖAÖ), kriminal düşünce (KDÖ) ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışları (ŞİSDÖ) arasındaki ilişki

		Yaş
Ölüm korkusu	*r*	-,12
	p	,014*
Ölümü kabullenme	*r*	,12
	p	,01*
Ölümü düşünmeme	*r*	-,11
	p	,03*
Ölümü güçsüzleştirme	*r*	-,12
	p	,02*
Başarısızlık	*r*	-,15
	p	,002**
KDÖ	*r*	-,28
	p	,001**
Şiddet içeren suçlar	*r*	-,102
	p	,04*
ŞİSDÖ	*r*	-,15
	p	,003**

**p<0,01 *p<0,05

Yaş ile söz konusu değişkenlerin ilişkilerine bakılırken değişkenlerin normal dağılıp dağılmamasına göre bazı analizlerde Pearson korelasyonu bazı analizlerde ise Spearman korelasyonu kullanılmıştır. Yaş ile ölümü kabullenme arasında pozitif yönlü ve zayıf (r=0,12 p<0,05); ölüm korkusu, ölümü düşünmeme, ölümü güçsüzleştirme, başarısızlık, KDÖ, şiddet içeren suçlar ve ŞİŞDÖ genel toplamı arasında negatif yönlü ve zayıf bir ilişki vardır (r=-0,12 p<0,05; r=-0,11 p<0,05; r=-0,12 p<0,05; r=-0,15 p<0,01; r=-0,28 p<0,01; r=-0,10 p<0,05; r=-0,15 p<0,01). Bulgular değerlendirildiğinde H7 hipotezi kısmen desteklenmektedir.

H8: Cinsiyete göre; ölüm farkındalığı, ölüme yönelik algılar, kriminal düşüncelerin ortaya çıkması ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının görülme sıklığı anlamlı şekilde farklılaşmaktadır.

Tablo XV. Cinsiyet ile ölüm farkındalığı (ÇBÖFÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki

Değişkenler					
ÇBÖFÖ ve alt boyutları	Cinsiyet	$\bar{X}$	*S.S*	*t*	*p*
Miras	Kadın Erkek	5,30 5,06	1,09 1,25	2,09	0,04*
Ölümü düşünmeme	Kadın Erkek	3,37 3,72	1,17 1,10	-3,09	0,002**
Ölümü güçsüzleştirme	Kadın Erkek	3,55 3,84	1,21 1,32	-2,27	0,02*

**p<0,01 *p<0,05

Gruplar arasındaki farklılıkları belirlemek için yapılan bağımsız gruplar t testine göre; kadınların miras ortalamaları daha yüksek iken ($\bar{X}$=5,30 *t*=2,09 *p*<0,05) erkeklerin ise ölümü düşünmeme ve ölümü güçsüzleştirme ortalamaları daha yüksektir ($\bar{X}$=3,72 *t*=-3,09 *p*<0,01; $\bar{X}$=3,84 *t*=-2,27 *p*<0,05) ÇBÖFÖ, ölüm korkusu ve ölümü kabullenme ortalamalarında cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık yoktur (*p*>0,05).

Tablo XVI. Cinsiyet ile ölüme yönelik algıların (ÖAÖ) alt boyutları arasındaki ilişki

Değişkenler					
ÖAÖ alt boyutları	Cinsiyet	$\bar{X}$	*S.S.*	*t*	*p*
Ahirette ödüllendirilme	Kadın Erkek	3,33 3,04	1,25 1,35	2,22	0,03*
Bakmakla yükümlü olduklarını terk etme	Kadın Erkek	3,06 2,85	1,04 1,02	2,01	0,045*
Cesaret	Kadın Erkek	2,71 2,38	1,12 1,06	3,04	0,003**
Bilinmezlik	Kadın Erkek	3,59 3,19	1,11 1,15	3,5	0,001**

**p<0,01 *p<0,05

Bağımsız gruplar t testi sonuçlarına göre; acı çekme ve başarısızlık ortalamaları arasında cinsiyet değişkeni açısından anlamlı farklılık yoktur (*p*>0,05). Kadınların ahirette ödüllendirilme, bakmakla yükümlü olduklarını terk etme, cesaret ve bilinmezlik ortalamaları

ise erkeklerden daha yüksektir ($\bar{x}$=3,33 t=2,22 p<0,05; $\bar{x}$=3,06 t=2,1 p<0,05; $\bar{x}$=2,71 t=3,04 p<0,01; $\bar{x}$=3,59 t=3,5 p<0,01).

Tablo XVII. Cinsiyet ile kriminal düşünce (KDÖ) arasındaki ilişki

Değişkenler					
	Cinsiyet	$\bar{x}$	*S.S*	*t*	*p*
KDÖ	Kadın	21,05	5,30	-2,9	0,003**
	Erkek	22,67	5,53		

**p<0,01

Bağımsız gruplar t testi sonuçlarına göre, erkeklerin KDÖ ortalamaları kadınlardan daha yüksektir. ($\bar{x}$=22,67 t=-2,9 p<0,01).

Tablo XVIII. Cinsiyet ile şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları (ŞİSDÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki

Değişkenler					
	Cinsiyet	Sıra ortalaması	*U*	*Z*	*p*
Şiddet içermeyen suçlar	Kadın	177,88	15557,50	-4,25	0,001**
	Erkek	222,24			

**p<0,01

Mann-Whitney U testine göre, erkeklerin şiddet içermeyen suç davranışı sıra ortalamaları kadınlardan daha yüksektir (U=15557,50 Z=-4,5 p<0.01). ŞİŞDÖ genel toplamı ve şiddet içeren suçların sıra ortalamalarında cinsiyete göre anlamlı farklılık yoktur (p>0,05). Bulgular değerlendirildiğinde H8 hipotezi yüksek anlamlılık düzeyinde kısmen desteklenmektedir.

H9: Medeni duruma göre; ölüm farkındalığı, ölüme yönelik algılar, kriminal düşüncelerin ortaya çıkması ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının görülme sıklığı anlamlı şekilde farklılaşmaktadır.

Tablo XIX. Medeni durum ile ölüm farkındalığı (ÇBÖFÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki

Değişkenler					
ÇBÖFÖ ve alt boyutları	Medeni durum	$\bar{x}$	*S.S.*	*t*	*p*
ÇBÖFÖ	Bekâr Evli	4,34 4,49	0,62 0,63	-2,48	0,01*
Ölüm korkusu	Bekâr Evli	3,78 4,07	1,21 1,25	-2,37	0,02*
Miras	Bekâr Evli	5,06 5,35	1,25 1,05	-2,51	0,01*

p<0,05

Bağımsız gruplar t testine göre; evli bireylerin ÇBÖFÖ, ölüm korkusu ve miras ortalamaları bekâr bireylerden daha yüksektir ($\bar{x}$=4,49 *t*=-2,48 *p*<0,05; $\bar{x}$=4,07 *t*=-2,37 *p*<0,05; $\bar{x}$=5,35 *t*=-2,51 *p*<0,05). Ölümü kabullenme, ölümü düşünmeme ve ölümü güçsüzleştirme ortalamaları arasında ise medeni durum değişkenine göre anlamlı farklılık yoktur (*p*>0,05).

Tablo XX. Medeni durum ile ölüme yönelik algıların (ÖAÖ) alt boyutları arasındaki ilişki

Değişkenler					
ÖAÖ alt boyutları	Medeni durum	$\bar{x}$	*S.S.*	*t*	*p*
Ahirette ödüllendirilme	Bekâr Evli	3,06 3,36	1,33 1,26	-2,29	0,02*
Başarısızlık	Bekâr Evli	2,49 2,08	1,11 0,89	4,03	0,001**
Cesaret	Bekâr Evli	2,65 2,38	1,13 1,04	2,41	0,02*

**p<0,01 *p<0,05

Bağımsız gruplar t testine göre; bakmakla yükümlü olduklarını terk etme, bilinmezlik ve acı çekme ortalamaları arasında medeni durum değişkenine göre anlamlı fark yoktur (p>0,05). Evli bireylerin ahirette ödüllendirme ortalamaları bekâr bireylerden yüksek iken, bekâr bireylerin başarısızlık ve cesaret ortalamaları evli bireylerden daha yüksektir ($\bar{x}$=3,36 t=-2,29 p<0,05; $\bar{x}$=2,49 t=4,03 p<0,01; $\bar{x}$=2,65 t=2,41 p<0,05).

Tablo XXI. Medeni durum ile kriminal düşünce (KDÖ) arasındaki ilişki

Değişkenler					
	Medeni durum	$\bar{x}$	*S.S.*	*t*	*p*
KDÖ	Bekâr	23,26	5,87	6,77	0,001**
	Evli	19,88	4,11		

**p<0,01

Bağımsız gruplar t testine göre, bekâr bireylerin KDÖ ortalamaları evliler bireylerden daha yüksektir ($\bar{x}$=23,26 t=6,77 p<0,01).

Tablo XXII. Medeni durum ile şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları (ŞİSDÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki

Değişkenler					
	Medeni durum	Sıra ortalaması	*U*	*Z*	*p*
ŞİSDÖ	Bekâr	211,82	16679,5	-2,39	0,02*
	Evli	184,20			

*p<0,05

Mann-Whitney U testine göre, bekâr bireylerin ŞİSDÖ sıra ortalamaları evli bireylerden daha yüksektir (U=16679, Z=-2,39 p<0,02). ŞİSDÖ alt boyutlarının sıra ortalamaları arasında ise medeni durum değişkenine göre anlamlı farklılık yoktur (p>0,05). Bulgular değerlendirildiğinde H9 hipotezi kısmen desteklenmektedir.

H10: Eğitim durumuna göre; ölüm farkındalığı, ölüme yönelik algılar, kriminal düşüncelerin ortaya çıkması ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının görülme sıklığı anlamlı şekilde farklılaşmaktadır.

Tablo XXIII. Eğitim durumu ile ölüm farkındalığı (ÇBÖFÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki

Değişkenler						
ÇBÖFÖ ve alt boyutları	Eğitim durumu	$\bar{x}$	*S.S*	*F*	*Brown-Forsythe F*	*p*
ÇBÖFÖ	Lise ve daha az	4,64	0,48		15,55	0,001**
	Lisans-ön lisans	4,46	0,61			
	Yüksek lisans-doktora	4,17	0,67			
Ölüm korkusu	Lise ve daha az	4,34	0,95		15,72	0,001**
	Lisans-ön lisans	4,03	1,14			
	Yüksek lisans-doktora	3,43	1,38			
Ölümü kabullenme	Lise ve daha az	5,38	0,72	4,73		0,01**
	Lisans-ön lisans	5,53	0,79			
	Yüksek lisans-doktora	5,74	0,84			
Ölümü düşünmeme	Lise ve daha az	3,83	1,03		0,99	0,001**
	Lisans-ön lisans	3,67	1,05			
	Yüksek lisans-doktora	3,20	1,15			

**p<0,01

Değişkenler				
	Eğitim durumu	Sıra ortalaması	*H*	*p*
Ölümü güçsüzleştirme	Lise ve daha az	245,92	36,72	0,001**
	Lisans-ön lisans	216,26		
	Yüksek lisans-doktora	149,70		

**p<0,01

Varyans homojenliği sağlanmadığı için; ÇBÖFÖ, ölüm korkusu ve ölümü düşünmeme ortalamalarında eğitim durumuna göre farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Brown-Forsythe F testi kullanılmıştır. Buna göre ÇBÖFÖ, ölüm korkusu ve ölümü düşünmeme ortalamaları arasında eğitim durumuna göre anlamlı farklılık vardır (F=15,55 p<0,01; F=15,72 p<0,01; F=0,99 p<0,01). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirleyebilmek için Post-Hoc (Games-Howell) uygulanmıştır. Games-Howell'a göre yüksek

lisans-doktora mezunlarının ÇBÖFÖ, ölüm korkusu ve ölümü düşünmeme ortalamaları diğer eğitim gruplarından daha düşüktür (p<0,01).

ANOVA analizine göre ölümü kabullenme ortalamaları arasında eğitim durumu değişkeni bakımından anlamlı farklılık vardır (F=4,73 p<0,01). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirleyebilmek için Post-Hoc (Sheffe) uygulanmıştır. Buna göre yüksek lisans-doktora mezunlarının ölümü kabullenme ortalamaları lise ve daha az eğitim seviyesindeki bireylerden daha yüksektir (p<0,01).

Kruskal-Wallis testine göre ölümü güçsüzleştirme sıra ortalamaları arasında eğitim durumu değişkeni bakımından anlamlı farklılık vardır (H=36,72 p<0,01). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirleyebilmek için ikili karşılaştırmalar gerçekleştirilmiştir. Yüksek lisans-doktora mezunlarının ölümü güçsüzleştirme sıra ortalamaları diğer gruplardan daha düşüktür (p<0,01). Miras ortalamaları arasında eğitim durumuna göre anlamlı farklılık yoktur (p>0,05).

Tablo XXIV. Eğitim durumu ile ölüme yönelik algıların (ÖAÖ) alt boyutları arasındaki ilişki

Değişkenler					
ÖAÖ alt boyutları	Eğitim durumu	$\bar{x}$	*S.S.*	*F*	*p*
Cesaret	Lise ve daha az	2,398	1,08	8,22	0,001**
	Lisans-ön lisans	2,39	1,08		
	Yüksek lisans-doktora	2,87	1,07		
Bilinmezlik	Lise ve daha az	3,27	1,07	16,78	0,001**
	Lisans-ön lisans	3,16	1,09		
	Yüksek lisans-doktora	3,87	1,14		

**p<0,01

ANOVA'ya göre ahirette ödüllendirilme, bakmakla yükümlü olduklarını terk etme, başarısızlık ve acı çekme ortalamaları arasında eğitim durumu değişkeni açısından anlamlı farklılık yoktur (p>0,05). Cesaret ve bilinmezlik ortalamalarında eğitim durumlarına göre anlamlı farklılık vardır (F=8,22 p<0,01; F=16,78 p<0,01). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirleyebilmek için Post-Hoc (Scheffe) testi yapılmıştır. Buna göre

yüksek lisans-doktora mezunlarının cesaret ve bilinmezlik ortalamaları diğer eğitim gruplarındaki bireylerden daha yüksektir (p<0,01).

ANOVA analizine göre KDÖ ortalamaları arasında eğitim durumu açısından anlamlı farklılık yoktur *(*p>0,05).

Tablo XXV. Eğitim durumu ile şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları (ŞİSDÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki

Değişkenler				
	Eğitim durumu	Sıra ortalaması	*H*	*p*
Şiddet içermeyen suçlar	Lise ve daha az	213,27		
	Lisans-ön lisans	210,40	9,37	0,01*
	Yüksek lisans-doktora	176,28		

*p<0,05

Kruskal-Wallis testine göre şiddet içermeyen suçlar alt boyutunun sıra ortalamaları arasında eğitim durumları açısından anlamlı farklılık vardır (H=9,37 p<0,05). Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek için ikili karşılaştırmalar gerçekleştirilmiştir. Buna göre lise ve daha düşük düzeyde eğitim seviyesine sahip bireylerde şiddet içermeyen suç davranışlarının sıra ortalamaları, yüksek lisans-doktora eğitim seviyesindeki bireylerden daha yüksektir *(*p<0,05). ŞİŞDÖ ve şiddet içeren suçların sıra ortalamaları arasında eğitim durumu açısından anlamlı farklılık yoktur (p>0,05). Bulgular değerlendirildiğinde H10 hipotezi kısmen desteklenmektedir.

H11: Çocuk sahibi olup olmamaya göre; ölüm farkındalığı, ölüme yönelik algılar, kriminal düşüncelerin ortaya çıkması ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının görülme sıklığı anlamlı şekilde farklılaşmaktadır.

Tablo XXVI. Çocuk sahibi olup olmama ile ölüm farkındalığı (ÇBÖFÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki

Değişkenler					
ÇBÖFÖ ve alt boyutları	Çocuk	$\bar{x}$	*S.S.*	*t*	*p*
ÇBÖFÖ	Yok	4,34	0,62	-2,41	0,02*
	Var	4,498	0,63		
Miras	Yok	5,05	1,25	-2,99	0,003**
	Var	5,39	1,01		

**p<0,01 *p<0,05

Bağımsız gruplar t testine göre çocuğu olan bireylerin ÇBÖFÖ ve miras ortalamaları çocuğu olmayan bireylere göre daha yüksektir ($\bar{x}$=4,498 *t*=-2,41 *p*<0,05; $\bar{x}$=5,39 *t*=-2,99 *p*<0,01). Ölüm korkusu, ölümü kabullenme, ölümü düşünmeme ve ölümü güçsüzleştirme ortalamaları arasında çocuk sahibi olup olmamaya göre anlamlı farklılık yoktur (*p*<0,05).

Tablo XXVII. Çocuk sahibi olup olmama ile ölüme yönelik algıların (ÖAÖ) alt boyutları arasındaki ilişki

Değişkenler					
ÖAÖ alt boyutları	Çocuk	$\bar{x}$	*S.S.*	*t*	*p*
Ahirette ödüllendirilme	Yok	3,08	1,32	-2,06	0,04*
	Var	3,36	1,26		
Başarısızlık	Yok	2,49	1,12	4,47	0,001**
	Var	2,05	0,85		
Bilinmezlik	Yok	3,49	1,12	2,33	0,02*
	Var	3,22	1,18		

**p<0,01 *p<0,05

Bağımsız gruplar t testine göre, çocuğu olan bireylerin ahirette ödüllendirilme ortalamaları çocuğu olmayan bireylerden daha yüksek iken, çocuğu olmayan bireylerin başarısızlık ve bilinmezlik ortalamaları çocuğu olan bireylerden daha yüksektir ($\bar{x}$=3,36 *t*=2,06 *p*<0,05; $\bar{x}$=2,49 *t*=4,47 *p*<0,01; $\bar{x}$=3,49 *t*=2,33 *p*<0,05). Bakmakla yükümlü olduklarını

terk etme, başarısızlık ve cesaret ortalamaları arasında çocuk sahibi olup olmamaya göre anlamlı farklılık yoktur (p>0,05).

Tablo XXVIII. Çocuk sahibi olup olmama ile kriminal düşünce (KDÖ) arasındaki ilişki

Değişkenler					
	Çocuk	$\bar{x}$	*S.S.*	*t*	*p*
KDÖ	Yok	23,29	5,72	7,61	0,001**
	Var	19,54	4,095		

**p<0,01

Bağımsız gruplar t testi sonuçlarına göre çocuk olmayan bireylerin KDÖ ortalamaları çocuk sahibi olan bireylerden daha yüksektir ($\bar{x}$=23,49 t=7,61 p<0,01).

Tablo XXIX. Çocuk sahibi olup olmama ile şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları (ŞİSDÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki

Değişkenler					
ŞİSDÖ ve alt boyutları	Çocuk	Sıra ortalaması	*U*	*Z*	*p*
ŞİSDÖ	Yok	213,40	15588	-2,91	0,004**
	Var	179,23			
Şiddet içeren suçlar	Yok	208,93	16699,5	-2,003	0,045*
	Var	186,59			

**p<0,01 *p<0,05

Mann-Whitney U testine göre, çocuğu olmayan bireylerin ŞİSDÖ ve şiddet içeren suçların ortalamaları çocuğu olan bireylerden daha yüksektir (U=15588, Z=-2,91 p<0,01; U=16699,5 Z=-2,003 p<0,05). Bulgular değerlendirildiğinde H11 hipotezi kısmen desteklenmektedir.

H12: Gelir durumuna göre; ölüm farkındalığı, ölüme yönelik algılar, kriminal düşüncelerin ortaya çıkması ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının görülme sıklığı anlamlı şekilde farklılaşmaktadır.

Tablo XXX. Gelir durumu ile ölüm farkındalığı (ÇBÖFÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki

Değişkenler				
ÇBÖFÖ ve alt boyutları	Aylık gelir durumu	Sıra ortalaması	*H*	*p*
ÇBÖFÖ	0-3.000 TL	172,16	19,03	0,001**
	3.001-6.000 TL	173,06		
	6.001-10.000 TL	215,51		
	10.001-15.000 TL	236,72		
	15.001 TL ve üzeri	252,93		

**p<0,01

Değişkenler					
	Aylık gelir durumu	$\bar{X}$	*S.S*	*Brown-Forsythe F*	*p*
Ölüm korkusu	0-3.000 TL	3,64	1,29	4,73	0,001**
	3.001-6.000 TL	3,63	1,44		
	6.001-10.000 TL	4,09	1,05		
	10.001-15.000 TL	3,74	1,06		
	15.001 TL ve üzeri	4,17	0,55		

**p<0,01

Kruskal-Wallis testine göre ÇBÖFÖ sıra ortalamaları arasında gelir durumu değişkeni bakımından anlamlı farklılık vardır (H=19,03 p<0,01). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirleyebilmek için ikili karşılaştırmalar gerçekleştirilmiştir. Buna göre gelir durumu 3.001-6.000 olan bireylerin ÇBÖFÖ sıra ortalaması; gelir durumu 6.001-10.000 TL, 10.001-15.000 TL ve 15.001 TL üzerinde olan bireylerden daha düşüktür (p<0,01).

Varyans homojenliği sağlanmadığından Brown-Forsythe F testi, gelir durumlarına göre ölüm korkusu ortalamaları arasında farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla kullanılmıştır. Buna göre gelir durumları arasında ölüm korkusu ortalamaları bakımından anlamlı farklılık vardır (p<0,01). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirleyebilmek için Post-Hoc (Games-Howell) uygulanmıştır. Buna göre; gelir durumu

15.001 TL ve üzerinde olan bireylerin ölüm korkusu ortalamaları; gelir durumu 3.001-6.000 TL, 6.001-10.000 TL ve 10.001-15.000 TL olan bireylerden daha yüksektir (p<0,01). Ölümü kabullenme, miras, ölümü düşünmeme ve ölümü güçsüzleştirme ortalamaları arasında gelir durumu değişkenine göre anlamlı farklılık yoktur (*p*>0,05).

Tablo XXXI. Gelir durumu ile ölüme yönelik algıların (ÖAÖ) alt boyutları arasındaki ilişki

Değişkenler				
ÖAÖ alt boyutları	Aylık gelir durumu	Sıra ortalaması	*H*	*p*
Ahirette ödüllendirilme	0-3.000 TL	207,05	13,98	0,01**
	3.001-6.000 TL	223,81		
	6.001-10.000 TL	179,60		
	10.001-15.000 TL	192,50		
	15.001 TL ve üzeri	262,50		
Bakmakla yükümlü olduklarını terk etme	0-3.000 TL	216,89	25,04	0,001**
	3.001-6.000 TL	231,26		
	6.001-10.000 TL	182,73		
	10.001-15.000 TL	154,56		
	15.001 TL ve üzeri	264,43		

**p<0,01

Kruskal-Wallis testine göre ahirette ödüllendirme ve bakmakla yükümlü olduklarını terk etme sıra ortalamaları arasında gelir durumu değişkeni bakımından anlamlı farklılık vardır (*H*=13,98 *p*<0.01; *H*=25,04 *p*<0,01). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirleyebilmek amacıyla ikili karşılaştırmalar yapılmıştır. Buna göre; geliri durumu 3.001-6.000 TL olan bireylerin ahirette ödüllendirme sıra ortalamaları, gelir durumu 6.001-10.000 TL ve 10.001-15.000 TL olan bireylerden daha yüksektir (*p*<0,01). Bakmakla yükümlü olduklarını terk etme sıra ortalamaları ise gelir durumu 3.001-6.000 TL olan bireylerde; gelir durumu 6.001-10.000 TL, 10.001-15.000 TL ve 15.001 TL üzeri olan bireylerden daha yüksektir (*p*<0,01). Başarısızlık, cesaret, bilinmezlik ve acı çekme ortalamaları arasında gelir durumuna göre anlamlı farklılık yoktur (*p*>0,05).

Tablo XXXII. Gelir durumu ile kriminal düşünce (KDÖ) arasındaki ilişki

Değişkenler				
	Aylık gelir durumu	Sıra ortalaması	*H*	*p*
KDÖ	0-3.000 TL	270,21	34,47	0,001**
	3.001-6.000 TL	231,14		
	6.001-10.000 TL	170,38		
	10.001-15.000 TL	183,64		
	15.001 TL ve üzeri	147,57		

**p<0,01

Kruskal-Wallis testine göre KDÖ sıra ortalamaları arasında gelir durumu değişkeni bakımından anlamlı farklılık vardır (H=34,47 p<0,01). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirleyebilmek için ikili karşılaştırmalar gerçekleştirilmiştir. Buna göre gelir durumu 0-3.000 TL arasında olan bireylerin KDÖ sıra ortalamaları; gelir durumu 10.001-15.000 TL ve 15.000 TL üzeri olan bireylerden daha yüksektir (p<0,01).

Tablo XXXIII. Gelir durumu ile şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları (ŞİSDÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki

Değişkenler				
ŞİSDÖ ve alt boyutları	Aylık gelir durumu	Sıra ortalaması	*H*	*p*
ŞİSDÖ	0-3.000 TL	249,68	10,84	0,03*
	3.001-6.000 TL	211,14		
	6.001-10.000 TL	182,61		
	10.001-15.000 TL	205,05		
	15.001 TL ve üzeri	189,64		
Şiddet içeren suçlar	0-3.000 TL	265,91	28,51	0,001**
	3.001-6.000 TL	222,68		
	6.001-10.000 TL	171,75		
	10.001-15.000 TL	196,81		
	15.001 TL ve üzeri	211,29		

**p<0,01 *p<0,05

Kruskal-Wallis testine göre ŞİŞDÖ ve şiddet içeren suçların sıra ortalamaları arasında gelir durumu değişkeni açısından anlamlı farklılık vardır (*H*=10,84 *p*<0,05; *H*=28,51 *p*<0,01). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek için ikili karşılaştırmalar gerçekleştirilmiştir. Buna göre geliri 0-3.000 TL olan bireylerde ŞİSDÖ ve şiddet içeren

suçların sıra ortalamaları geliri 6.001-10.000 TL olan bireylerden daha yüksektir (p<0,05). Bulgular değerlendirildiğinde H12 hipotezi kısmen desteklenmektedir.

H13: Çocukluğun geçtiği yere göre; ölüm farkındalığı, ölüme yönelik algılar, kriminal düşüncelerin ortaya çıkması ve şiddet içeren/içermeyen davranışların görülme sıklığı anlamlı şekilde farklılaşmaktadır.

Ölüm farkındalığı (ÇBÖFÖ) ve alt boyut ortalamalarının çocukluğun geçtiği yer değişkeni bakımından farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla yapılan Kruskal-Wallis ve Brown-Forsythe F testi sonuçlarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık yoktur (*p*>0,05).

Ölüm algısı alt boyutlarından alınan puanların çocukluğun geçtiği yer değişkeni bakımından farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla yapılan ANOVA sonuçlarına göre istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur (*p*>0,05).

Tablo XXXIV. Çocukluğun geçtiği yer ile kriminal düşünce (KDÖ) arasındaki ilişki

Değişkenler					
	Çocukluğun geçtiği yer	$\bar{X}$	*S.S*	*Brown-Forsythe F*	*p*
KDÖ	Köy-kasaba	26,28	4,99		
	İlçe	21,97	7,17	3,17	0,049*
	Kent-büyükşehir	21,69	4,897		

*p<0,05

Varyans homojenliği sağlanmadığından Brown-Forsythe F testi çocukluğun geçtiği yer değişkenine göre KDÖ ortalamaları arasında farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla kullanılmıştır. Buna göre KDÖ ortalamaları arasında çocukluğun geçtiği yer değişkeni bakımından anlamlı farklılık vardır (*F*=3,17 *p*<0,05). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirleyebilmek için Post-Hoc (Games-Howell) uygulanmıştır. Games-Howell'a göre; çocukluğu köy-kasabada geçen bireylerin KDÖ ortalamaları, çocukluğu kent-büyükşehirde geçenlerden daha yüksektir (*p*<0,05).

Tablo XXXV. Çocukluğun geçtiği yer ile şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları (ŞİSDÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki

	Değişkenler			
ŞİSDÖ ve alt boyutları	Çocukluğun geçtiği yer	Sıra ortalaması	*H*	*p*
ŞİSDÖ	Köy-kasaba	308,64	16,53	0,001**
	İlçe	169,10		
	Kent-büyükşehir	204,90		
Şiddet içeren suçlar	Köy-kasaba	298,32	13,77	0,001**
	İlçe	175		
	Kent-büyükşehir	203,71		
Şiddet içermeyen suçlar	Köy-kasaba	279,23	8,43	0,02*
	İlçe	183,67		
	Kent-büyükşehir	202,12		

**p<0,01 *p<0,05

Kruskal-Wallis testi sonuçlarında, çocukluğun geçtiği yer değişkenine göre ŞİSDÖ, şiddet içeren suçlar ve şiddet içermeyen suçların sıra ortalamaları arasında anlamlı farklılık vardır (*H*=16,53 *p*<0,01; *H*=13,77 *p*<0,01; *H*=8,43 *p*<0,05). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek için ikili karşılaştırmalar gerçekleştirilmiştir. Buna göre; çocukluğu köy-kasabada geçen bireylerde ŞİSDÖ ve şiddet içeren/içermeyen suçların sıra ortalamaları, çocukluğu ilçe ve kent-büyükşehirde geçen bireylerden daha yüksektir (*p*<0,01). Bulgular değerlendirildiğinde H13 hipotezi çok zayıf düzeyde desteklenmektedir.

H14: Yaşam biçimi, gelenekler, görenekler ve ekonomik açıdan değerlendirilecek olduğunda ailenin kökenine göre; ölüm farkındalığı, ölüme yönelik algılar, kriminal düşüncelerin ortaya çıkması ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının görülme sıklığı anlamlı şekilde farklılaşmaktadır.

Tablo XXXVI. Aile kökeni ile ölüm farkındalığı (ÇBÖFÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki

Değişkenler					
	Aile kökeni	$\bar{x}$	*S.S*	*F*	*p*
Miras	Kırsal-köy kökenli	4,97	1,22		
	Kasaba kökenli	5,13	1,17	3,88	0,02*
	Kent kökenli	5,38	1,14		

*p<0,05

ANOVA testi sonuçlarına göre, miras ortalamaları arasında aile kökeni değişkeni açısından anlamlı farklılık vardır (F=3,88 p<0,05). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirleyebilmek amacıyla yapılan Post-Hoc (Sheffe) testine göre; ailesi kent kökenli olanların miras ortalamaları, ailesi kırsal-köy kökenli olanlardan daha fazladır (p<0,05). ÇBÖFÖ, ölüm korkusu, ölümü kabullenme, ölümü düşünmeme ve ölümü güçsüzleştirme ortalamaları arasında aile kökeni değişkenine göre anlamlı fark yoktur (p>0,05).

Tablo XXXVII. Aile kökeni ile ölüme yönelik algıların (ÖAÖ) alt boyutları arasındaki ilişki

Değişkenler						
ÖAÖ alt boyutları	Aile kökeni	$\bar{x}$	*S.S.*	*F*	*Brown-Forsythe F*	*p*
Ahirette ödüllendirilme	Kırsal-köy kökenli	3,47	1,10			
	Kasaba kökenli	3,07	1,40		3,45	0,03*
	Kent kökenli	3,10	1,32			
Bilinmezlik	Kırsal-köy kökenli	3,28	1,17			
	Kasaba kökenli	3,27	1,17	3,57		0,03*
	Kent kökenli	3,59	1,08			

*p<0,05

Varyans homojenliği sağlanmadığından ahirette ödüllendirilme ortalamalarının, ailenin kökeni değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla yapılan

Brown-Forsythe F testi sonuçlarında, aile kökeni değişkenine göre ahirette ödüllendirme ortalamaları arasında anlamlı farklılık vardır (F=3,45 p<0,05). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirleyebilmek için Post-Hoc (Games-Howell) uygulanmıştır. Games-Howell'a göre; ailesi kırsal-köy kökenli olan bireylerin ahirette ödüllendirme ortalamaları diğer gruplardan daha yüksektir (p<0,05).

ANOVA'ya göre bilinmezlik ortalamaları arasında aile kökeni değişkeni bakımından anlamlı farklılık vardır (F=3,57 p<0,05). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirleyebilmek için Post-Hoc (Scheffe) testi yapılmıştır. Ailesi kent kökenli olan bireylerin bilinmezlik ortalamaları, ailesi kasaba kökenli olan bireylerden daha yüksektir (p<0,05). Bakmakla yükümlü olduklarını terk etme, başarısızlık, cesaret ve acı çekme alt boyutlarından alınan puan ortalamaları arasında aile kökeni değişkenine göre anlamlı farklılık yoktur (p>0,05).

Kruskal-Wallis testi sonuçlarına göre; KDÖ, ŞİSDÖ, şiddet içeren suçlar ve şiddet içermeyen suçların sıra ortalamaları arasında aile kökeni değişkeni açısından anlamlı farklılık yoktur (p>0,05). Bulgular değerlendirildiğinde H14 hipotezi oldukça zayıf düzeyde desteklenmektedir.

H15: TV'de izlenen program türüne göre; ölüm farkındalığı, ölüme yönelik algılar, kriminal düşüncelerin ortaya çıkması ve şiddet içeren/içermeyen davranışların görülme sıklığı anlamlı şekilde farklılaşmaktadır.

Tablo XXXVIII. TV'de en çok izlenen program türü ile ölüm farkındalığı (ÇBÖFÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki

Değişkenler				
ÇBÖFÖ ve alt boyutları	TV'de en çok izlenen program türü	Sıra ortalaması	*H*	*p*
ÇBÖFÖ	Kadın programları	259,77	19,97	0,001**
	Dizi-film	201,72		
	Spor	210,22		
	Haber	219,09		
	Belgesel	154,17		
	TV izlemiyorum	159		
Ölümü kabullenme	Kadın programları	119,36	33,57	0,001**
	Dizi-film	194,56		
	Spor	163,70		
	Haber	191,89		
	Belgesel	258,72		
	TV izlemiyorum	252,82		

**p<0,01

Değişkenler					
	TV'de en çok izlenen program türü	$\bar{x}$	*S.S*	*F*	*p*
Ölüm korkusu	Kadın programları	5,05	0,83	7,28	0,001**
	Dizi-Film	4,07	1,23		
	Spor	4,06	1,13		
	Haber	3,98	1,17		
	Belgesel	3,27	1,13		
	TV izlemiyorum	3,37	1,41		

**p<0,01

Kruskal-Wallis testi sonucunda TV'de en çok izlenen program türüne göre yalnızca ÇBÖFÖ ve ölümü kabullenme ortalamaları arasında anlamlı farklılık vardır (*H*=19,97 *p*<0,01; *H*=33,57 *p*<0,01). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirleyebilmek için ikili karşılaştırmalar gerçekleştirilmiştir. Buna göre TV'de en çok haber programı izleyen bireylerin ÇBÖFÖ sıra ortalamaları belgesel izleyenlerden daha yüksek iken (*p*<0,01) TV

izlemeyen bireylerin ölümü kabullenme sıra ortalamaları, kadın programı ve spor programı izleyenlerden daha yüksektir.

ANOVA testine göre TV'de en çok izlenen program türü değişkeni bakımından ölüm korkusu ortalamaları arasında anlamlı farklılık vardır (F=7,28 p<0,01). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirleyebilmek için Post-Hoc (Sheffe) uygulanmıştır. Sheffe'ye göre, kadın programları izleyen bireylerin ölüm korkusu ortalamaları TV izlemeyenlerden daha yüksektir (p<0,01)

Kruskal-Wallis testi sonuçlarına göre TV'de en çok izlenen program türü değişkeni bakımından; miras, ölümü düşünmeme, ölümü güçsüzleştirme, ÖAÖ alt boyutları ve KDÖ sıra ortalamaları arasında anlamlı farklılık yoktur (p>0,05).

Tablo XXXIX. TV'de en çok izlenen program türü ile şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları (ŞİSDÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki

	Değişkenler			
	TV'de en çok izlenen program türü	Sıra ortalaması	*H*	*p*
Şiddet içermeyen suçlar	Kadın programları	170	25,42	0,001**
	Dizi-film	183,20		
	Spor	254,33		
	Haber	190,66		
	Belgesel	220,20		
	TV izlemiyorum	173,17		

**p<0,01

Kruskal-Wallis testine göre; TV'de en çok izlenen program türü değişkeni bakımından şiddet içermeyen suçların sıra ortalamaları arasında anlamlı farklılık vardır (H=25,42 p<0,01). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek için ikili karşılaştırmalar gerçekleştirilmiştir. Buna göre; spor programı izleyen bireylerde şiddet içermeyen suçların sıra ortalamaları dizi- film izleyen, haber programı izleyen ve TV izlemeyen bireylerden daha yüksektir (p<0,01). ŞİSDÖ ve şiddet içeren suçların sıra ortalamaları arasında ise anlamlı farklılık yoktur (p>0,05). Bulgular değerlendirildiğinde H15 hipotezi oldukça zayıf düzeyde desteklenmektedir.

H16:Günlük ortalama sosyal medya kullanım süresine göre; ölüm farkındalığı, ölüme yönelik algılar, kriminal düşüncelerin ortaya çıkması ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının görülme sıklığı anlamlı şekilde farklılaşmaktadır.

Tablo XL. Sosyal medyada geçirilen süre ile ölüm farkındalığı (ÇBÖFÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki

Değişkenler					
ÇBÖFÖ ve alt boyutları	Sosyal medyada geçirilen süre (günlük)	$\bar{x}$	*S.S*	*F*	*p*
ÇBÖFÖ	1 saatten az	4,19	0,62	2,94	0,03*
	1-3 saat	4,45	0,595		
	3-5 saat	4,38	0,69		
	5 saatten fazla	4,53	0,75		
Ölümü düşünmeme	1 saatten az	3,01	1,37	6,61	0,001**
	1-3 saat	3,71	1,10		
	3-5 saat	3,41	0,98		
	5 saatten fazla	3,72	1,09		
Ölümü güçsüzleştirme	1 saatten az	2,96	1,16	7,89	0,001**
	1-3 saat	3,798	1,24		
	3-5 saat	3,89	1,37		
	5 saatten fazla	3,84	0,88		

**p<0,01 *p<0,05

ANOVA'ya göre sosyal medyada geçirilen süre değişkeni bakımından ÇBÖFÖ, ölümü düşünmeme ve ölümü güçsüzleştirme ortalamaları arasında anlamlı farklılık vardır (*F*=2,94 *p*<0,05; *F*=6,61 *p*<0,01; *F*=7,89 *p*<0,01). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla Post-Hoc (Scheffe) testi uygulanmıştır. Buna göre, sosyal medyada 1-3 saat vakit geçiren bireylerin ÇBÖFÖ ve ölümü düşünmeme ortalamaları 1 saatten az vakit geçiren bireylerden daha yüksek iken (*p*<0,05; *p*<0,01); sosyal medyada 1 saatten az vakit geçiren bireylerin ölümü güçsüzleştirme ortalamaları, sosyal medyada 1-3 saat vakit geçiren bireyler ile 3-5 saat vakit geçiren bireylerden daha düşüktür (*p*<0,01).

ANOVA sonuçlarına göre ölüm algısı alt boyutlarının ortalamaları arasında sosyal medyada geçirilen süre değişkeni bakımından anlamlı farklılık yoktur (*p*>0,05).

Tablo XLI. Sosyal medyada geçirilen süre ile kriminal düşünce (KDÖ) arasındaki ilişki

Değişkenler				
	Sosyal medyada geçirilen süre (günlük)	Sıra ortalaması	*H*	*p*
KDÖ	1 saatten az	171,78	13,86	0,003**
	1-3 saat	193,36		
	3-5 saat	235,19		
	5 saatten fazla	244,88		

**p<0,01

Kruskal-Wallis testi sonuçlarına göre KDÖ ortalamaları arasında sosyal medyada geçirilen süre bakımından anlamlı farklılık vardır (*H*=13,86 *p*<0,01). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirleyebilmek için ikili karşılaştırmalar gerçekleştirilmiştir. Buna göre, sosyal medyada 3-5 saat vakit geçiren bireylerin KDO sıra ortalamaları, sosyal medyada 1 saatten az ve 1-3 saat vakit geçiren bireylerden daha fazladır (*p*<0,01).

Tablo XLII. Sosyal medyada geçirilen süre ile şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları (ŞİSDÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki

Değişkenler				
ŞİSDÖ ve alt boyutları	Sosyal medyada geçirilen süre (günlük)	Sıra ortalaması	*H*	*p*
ŞİSDÖ	1 saatten az	202,87	21,66	0,001**
	1-3 saat	184,34		
	3-5 saat	252,80		
	5 saatten fazla	188,53		
Şiddet içeren suçlar	1 saatten az	217,13	13,59	0,004**
	1-3 saat	183,38		
	3-5 saat	230,59		
	5 saatten fazla	193,31		

**p<0,01

Kruskal-Wallis sonuçlarına göre, ŞİSDÖ ve şiddet içeren suçların sıra ortalamaları arasında sosyal medyada geçirilen süre bakımından anlamlı farklılık vardır (*H*=21,66 *p*<0,01; *H*=13,59 *p*<0,01). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek için ikili karşılaştırmalar gerçekleştirilmiştir. Buna göre; sosyal medyada 3-5 saat vakit geçiren bireylerde ŞİSDÖ ve şiddet içeren suçların sıra ortalamaları, sosyal medyada 1-3 saat vakit

geçiren bireylerden daha yüksektir (p<0,01). Bulgular değerlendirildiğinde H16 hipotezi kısmen desteklenmektedir.

H17: Rap müziği diğer müzik türlerinden daha çok dinleyip dinlememeye göre; ölüm farkındalığı, ölüme yönelik algılar, kriminal düşüncelerin ortaya çıkması ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının görülme sıklığı anlamlı şekilde farklılaşmaktadır.

Tablo XLIII. En çok dinlenen müzik türü ile ölüm farkındalığı (ÇBÖFÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki

Değişkenler					
ÇBÖFÖ ve alt boyutları	Müzik türü	$\bar{x}$	*S.S*	*t*	*p*
ÇBÖFÖ	Diğer	4,36	0,65	-2,67	0,01*
	Rap	4,56	0,53		
Ölümü kabullenme	Diğer	5,62	0,82	2,21	0,03*
	Rap	5,41	0,73		
Miras	Diğer	5,24	1,19	2,07	0,04*
	Rap	4,95	1,12		
Ölümü düşünmeme	Diğer	3,36	1,14	-7,49	0,001**
	Rap	4,22	0,90		

**p<0,01 *p<0,05

Değişkenler					
	Müzik türü	Sıra ortalaması	*U*	*Z*	*p*
Ölümü güçsüzleştirme	Diğer	182,74	8443	-5,72	0,001**
	Rap	261,69			

**p<0,01

Bağımsız gruplar t testine göre; en çok rap müzik dinleyen bireylerin ÇBÖFÖ ve ölümü düşünmeme ortalamaları en çok diğer müzik türlerini dinleyen bireylerden daha yüksek iken, ölümü kabullenme ve miras ortalamaları ise en çok diğer müzik türlerini dinleyen bireylerde daha yüksektir ($\bar{x}$=4,56 *t*=-2,67 *p*<0,05; $\bar{x}$=4,22 *t*=2,21 *p*<0,05; $\bar{x}$=5,62 *t*=2,07 *p*<0,5; $\bar{x}$=5,24 *t*=-7,49 *p*<0,01). Mann-Whitney U testi sonucunda ise ölümü güçsüzleştirme ortalamaları, en çok rap müzik dinleyen bireylerde en çok diğer müzik türlerini dinleyen bireylere göre daha yüksektir (*U*=8443 *Z*=-5,72 *p*<0,01). Ölüm korkusu ve ölümü kabullenme ortalamaları arasında ise en çok dinlenen müzik türüne göre anlamlı farklılık yoktur (*p*>0,05).

Tablo XLIV. En çok dinlenen müzik türü ile ölüme yönelik algıların (ÖAÖ) alt boyutları arasındaki ilişki

Değişkenler					
ÖAÖ alt boyutları	Müzik türü	$\bar{x}$	*S.S.*	*t*	*p*
Ahirette ödüllendirilme	Diğer Rap	3,32 2,72	1,31 1,196	3,84	0,001**
Bakmakla yükümlü olduklarını terk etme	Diğer Rap	3,01 2,74	1,01 1,09	2,17	0,03*
Cesaret	Diğer Rap	2,68 2,05	1,105 0,92	5,41	0,001**
Bilinmezlik	Diğer Rap	3,47 3,96	1,17 1,02	3,00	0,003**
Acı çekme	Diğer Rap	2,46 2,79	1,23 1,001	-2,65	0,01*

**p<0,01 *p<0,05

Bağımsız gruplar t testine göre; ahirette ödüllendirilme, bakmakla yükümlü olduklarını terk etme ve cesaret ortalamaları en çok diğer müzik türlerini dinleyen bireylerde daha fazla iken, bilinmezlik ve acı çekme ortalamaları en çok rap müzik dinleyen bireylerde daha yüksektir ($\bar{x}$=3,32 *t*=3,84 *p*<0,01; $\bar{x}$=3,01 *t*=2,17 *p*<0,05; $\bar{x}$=2,68 *t*=5,41 *p*<0,01; $\bar{x}$=3,96 *t*=3,00 *p*<0,01; $\bar{x}$=2,79 *t*=-2,65 *p*<0,5). Başarısızlık ortalamaları arasında ise en çok dinlenen müzik türüne göre anlamlı farklılık yoktur (*p*>0,05).

Tablo XLV. En çok dinlenen müzik türü ile kriminal düşünce (KDÖ) arasındaki ilişki

Değişkenler					
	Müzik türü	Sıra ortalaması	*U*	*Z*	*p*
KDO	Diğer Rap	194,05 222,73	11949,50	-2,07	0,04*

*p<0,05

Mann-Whitney U testine göre, en çok rap müzik dinleyen bireylerin KDÖ ortalamaları en çok diğer müzik türlerini dinleyen bireylerden daha yüksektir (*U*=11949,50 *Z*=-2,07 *p*<0,05).

Tablo XLVI. En çok dinlenen müzik türü ile şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları (ŞİSDÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki

Değişkenler					
ŞİSDÖ ve alt boyutları	Müzik türü	Sıra ortalaması	*U*	*Z*	*p*
Şiddet içeren suçlar	Diğer Rap	171,49 208,92	11339,5	-2,89	0,004**
Şiddet içermeyen suçlar	Diğer Rap	188,58 241,54	10256	-4,24	0,001**

**p<0,01

Mann-Whitney U testine göre, en çok rap müzik dinleyen bireylerde şiddet içeren ve şiddet içermeyen suçların sıra ortalamaları en çok diğer müzik türlerini dinleyen bireylerden daha yüksektir (U=11339,5 Z=-2,89 p<0,01; U=10256 Z=-4,24 p<0,01). Bulgular değerlendirildiğinde H17 hipotezi kısmen desteklenmektedir.

H18: Kronik bir hastalığa sahip olup olmamaya göre ölüm farkındalığı, ölüme yönelik algılar, kriminal düşüncelerin ortaya çıkması ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının görülme sıklığı anlamlı şekilde farklılaşmaktadır.

Tablo XLVII. Kronik hastalık ile ölüm farkındalığı (ÇBÖFÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki

Değişkenler					
ÇBÖFÖ ve alt boyutları	Kronik hastalık	$\bar{x}$	*S.S*	*t*	*p*
Ölüm korkusu	Yok Var	3,83 4,10	1,28 1,07	-2,13	0,03*
Ölümü güçsüzleştirme	Yok Var	3,57 4,07	1,297 1,14	-3,43	0,001**

**p<0,01 *p<0,05

Değişkenler					
	Kronik hastalık	Sıra ortalaması	*U*	*Z*	*p*
Ölümü kabullenme	Yok Var	207,93 178,50	12877	-2,22	0,03*

*p<0,05

Bağımsız gruplar t testine göre; ölüm korkusu ve ölümü güçsüzleştirme ortalamaları kronik hastalığı olan bireylerde daha yüksektir ($\bar{x}$=4,10 *t*=-2,13 *p*<0,05; $\bar{x}$=4,07 *t*=-3,43

p<0,01). Mann-Whitney U testine göre, kronik hastalığı olan bireylerin ölümü kabullenme sıra ortalamaları daha kronik hastalığı olmayan bireylerden düşüktür (*U*=12877 *Z*=-2,22 *p*<0,05). ÇBÖFÖ, miras ve ölümü düşünmeme ortalamaları arasında kronik hastalık değişkenine göre anlamlı farklılık yoktur (*p*>0,05).

Bağımsız gruplar t testine göre ÖAÖ alt boyutlarının ve KDÖ'nün ortalamaları arasında kronik hastalık değişkeni bakımından anlamlı farklılık yoktur (*p*>0,05).

Tablo XLVIII. Kronik hastalık ile şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları (ŞİSDÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki

Değişkenler					
ŞİSDÖ ve alt boyutları	Kronik hastalık	Sıra ortalaması	*U*	*Z*	*p*
ŞİSDÖ	Yok Var	192,14 225,26	12598,5	-2,53	0,01*
Şiddet içeren suçlar	Yok Var	191,15 228,17	12305	-2,97	0,003**

**p<0,01 *p<0,05

Mann-Whitney U testine göre, kronik hastalığı olan bireylerde ŞİSDÖ ve şiddet içeren suçların sıra ortalamaları daha yüksektir (*U*=12598,5 *Z*=-2,53 *p*<0,05; *U*=12305 *Z*=2,97 *p*<0,05). Şiddet içermeyen suçların sıra ortalamaları arasında kronik hastalık değişkenine göre anlamlı farklılık yoktur (*p*>0,05). Bulgular değerlendirildiğinde H18 hipotezi oldukça zayıf düzeyde desteklenmektedir.

H19: Bağımlılık yapıcı madde kullanıp kullanmamaya göre; ölüm farkındalığı, ölüme yönelik algılar, kriminal düşüncelerin ortaya çıkması ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının görülme sıklığı anlamlı şekilde farklılaşmaktadır.

Tablo XLIX. Bağımlılık yapıcı madde kullanımı ile ölüm farkındalığı (ÇBÖFÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki

Değişkenler					
ÇBÖFÖ ve alt boyutları	Madde kullanımı	$\bar{x}$	*S.S*	*t*	*p*
ÇBÖFÖ	Hayır Evet	4,29 4,48	0,60 0,64	-3,05	0,002**
Ölüm korkusu	Hayır Evet	3,74 4,01	1,23 1,23	-2,198	0,03*
Miras	Hayır Evet	5,34 5,06	1,14 1,19	2,34	0,02*
Ölümü düşünmeme	Hayır Evet	3,09 3,89	1,09 1,07	-7,28	0,001**
Ölümü güçsüzleştirme	Hayır Evet	3,28 4,01	1,23 1,23	-5,86	0,001**

**p<0,01 *p<0,05

Değişkenler					
	Madde kullanımı	Sıra ortalaması	*U*	*Z*	*p*
Ölümü kabullenme	Hayır Evet	225,67 182,09	15266	-3,74	0,001**

**p<0,01

Bağımsız gruplar t testine göre; miras ortalamaları, madde kullanmayan bireylerde daha yüksek iken ÇBÖFÖ, ölüm korkusu, ölümü düşünmeme ve ölümü güçsüzleştirme ortalamaları madde kullanan bireylerde daha yüksektir. ($\bar{x}$=5,34 *t*=2,34 *p*<0,05; $\bar{x}$=4,48 *t*=-3,05 *p*<0,01; $\bar{x}$=4,01 *t*=-2,198 *p*<0,05; $\bar{x}$=3,89 *t*=-7,28 *p*<0,01; $\bar{x}$=4,01 *t*=-5,86 *p*<0,01). Mann-Whitney U testine göre, madde kullanmayan bireylerin ölümü kabullenme sıra ortalamaları, madde kullanan bireylerden daha yüksektir (*U*=15266 *Z*=-3,74 *p*<0,01).

Tablo L. Bağımlılık yapıcı madde kullanımı ile ölüme yönelik algıların (ÖAÖ) alt boyutları arasındaki ilişki

Değişkenler					
ÖAÖ alt boyutları	Madde kullanımı	$\bar{x}$	*S.S.*	*t*	*p*
Ahirette ödüllendirilme	Hayır Evet	3,67 3,83	1,06 1,36	6,98	0,001**
Bakmakla yükümlü olduklarını terk etme	Hayır Evet	3,11 2,84	1,04 1,01	2,58	0,01*
Başarısızlık	Hayır Evet	2,19 2,42	0,92 1,12	-2,29	0,02*
Cesaret	Hayır Evet	2,93 2,25	1,03 1,06	6,50	0,001**
Acı çekme	Hayır Evet	2,70 2,97	1,18 1,17	-3,42	0,001**

**p<0,01 *p<0,05

Bağımsız gruplar t testi sonuçlarına göre; ahirete ödüllendirilme, bakmakla yükümlü olduklarını terk etme ve cesaret ortalamaları madde kullanmayan bireylerde daha yüksek iken başarısızlık ve acı çekme ortalamaları madde kullanan bireylerde daha yüksektir. ($\bar{x}$=3,67 *t*=6,98 *p*<0,01; $\bar{x}$=3,11 *t*=2,58 *p*<0,05; $\bar{x}$=2,93 *t*=6,50 *p*<0,01; $\bar{x}$=2,42 *t*=-2,29 *p*<0,05; $\bar{x}$=2,97 *t*=-3,42 *p*<0,01). Bilinmezlik ortalamaları arasında ise madde kullanımı değişkenine göre anlamlı farklılık yoktur (*p*>0,05).

Bağımsız gruplar t testi sonuçlarında, bağımlılık yapıcı madde kullanımı değişkenine göre KDÖ ortalamaları arasında anlamlı farklılık yoktur (*p*>0,05).

Tablo LI. Bağımlılık yapıcı madde kullanımı ile şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları (ŞİSDÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki

Değişkenler					
ŞİSDÖ ve alt boyutları	Madde kullanımı	Sıra ortalaması	*U*	*Z*	*p*
Şiddet içeren suçlar	Hayır Evet	189,82 215,10	17052,5	-2,31	0,02*
Şiddet içermeyen suçlar	Hayır Evet	167,88 224,37	14006,5	-5,35	0,001**

**p<0,01 *p<0,05

Mann-Whitney U testi sonuçlarına göre, madde kullanan bireylerde şiddet içeren ve içermeyen suçların sıra ortalaması madde kullanmayanlardan daha yüksektir (*U*=17052,5 *Z*=-2,31 *p*<0,05; *U*=14006,5 *Z*=-5,35 *p*<0,01). ŞİSDÖ sıra ortalamaları arasında madde kullanımı değişkenine göre anlamlı farklılık yoktur (*p*>0,05). Bulgular değerlendirildiğinde H19 hipotezi kısmen desteklenmektedir.

H20: Herhangi bir dini inanca sahip olup olmamaya göre ölüm farkındalığı, ölüme yönelik algılar, kriminal düşüncelerin ortaya çıkması ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının görülme sıklığı anlamlı şekilde farklılaşmaktadır.

Tablo LII. Dini inanç ile ölüm farkındalığı (ÇBÖFÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki

Değişkenler					
ÇBÖFÖ ve alt boyutları	Dini inanç	$\bar{X}$	*S.S*	*t*	*p*
ÇBÖFÖ	Evet	4,45	0,596	3,20	0,001**
	Hayır	4,19	0,73		
Ölüm korkusu	Evet	3,99	1,18	3,08	0,003**
	Hayır	3,44	1,39		
Miras	Evet	5,34	1,06	5,29	0,001**
	Hayır	4,41	1,38		
Ölümü düşünmeme	Evet	3,42	1,11	-5,25	0,001**
	Hayır	4,18	1,11		

**p<0,01 *p<0,05

Bağımsız gruplar t testine göre; ÇBÖFÖ, ölüm korkusu ve miras ortalamaları herhangi bir dini inancı olan bireylerde daha yüksek iken ($\bar{x}$=4,45 *t*=3,20 *p*<0,01; $\bar{x}$=3,99 *t*=3,08 *p*<0,05; $\bar{x}$=5,34 *t*=5,29 *p*<0,01); ölümü düşünmeme ortalamaları herhangi bir dini inancı olmayan bireylerde daha yüksektir ($\bar{x}$=4,18 *t*=-5,25 *p*<0,01). Ölümü kabullenme ve ölümü güçsüzleştirme ortalamaları arasında dini inanç değişkenine göre anlamlı farklılık yoktur (*p*>0,05).

Tablo LIII. Dini inanç ile ölüme yönelik algıların (ÖAÖ) alt boyutları arasındaki ilişki

Değişkenler					
ÖAÖ alt boyutları	Dini inanç	$\bar{X}$	*S.S.*	*t*	*p*
Bakmakla yükümlü olduklarını terk etme	Evet Hayır	3,02 2,61	1,01 1,07	3,09	0,002**
Başarısızlık	Evet Hayır	2,22 2,81	0,98 1,22	-3,801	0,001**
Cesaret	Evet Hayır	2,63 2,103	1,07 1,13	3,71	0,001**
Bilinmezlik	Evet Hayır	3,32 3,72	1,14 1,12	-2,71	0,01*
Acı çekme	Evet Hayır	2,43 2,995	1,11 1,42	-3,11	0,003**

**p<0,01 *p<0,05

Değişkenler					
Ahirette ödüllendirilme	Dini inanç	Sıra ortalaması	*U*	*Z*	*p*
	Evet Hayır	231,67 53,56	1264	-11,79	0,001**

*p<0,05

Mann-Whitney U testine göre ahirette ödüllendirilme ortalamaları herhangi bir dini inancı olan bireylerde daha yüksektir (U=1264 Z=-11,79 p<0,01). Bağımsız gruplar t testine göre; bakmakla yükümlü olduklarını terk etme ve cesaret ortalamaları herhangi bir dini inancı olan bireylerde daha yüksek iken ($\bar{x}$=3,02 t=3,09 p<0,01; $\bar{x}$=2,63 t=3,71 p<0,01), başarısızlık, bilinmezlik ve acı çekme ortalamaları herhangi bir dini inancı olmayan bireylerde daha yüksektir ($\bar{x}$=2,81 t=-3,801 p<0,01; $\bar{x}$=3,72 t=-2,71 p<0,5; $\bar{x}$=2,995 t=-3,11 p<0,01).

KDÖ ortalamaları arasında dini inanç değişkenine göre anlamlı farklılık yoktur (p>0,05).

Tablo LIV. Dini inanç ile şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları (ŞİSDÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki

Değişkenler					
ŞİSDÖ ve alt boyutları	Dini inanç	Sıra ortalaması	*U*	*Z*	*p*
Şiddet içeren suçlar	Evet Hayır	207,74 166,36	9160	-2,91	0,004**
Şiddet içermeyen suçlar	Evet Hayır	190,20 249,07	8150	-4,29	0,001**

**p<0,01

Mann-Whitney U testine göre; herhangi bir dini inancı olan bireylerde şiddet içeren ve şiddet içermeyen suç davranışlarının sıra ortalamaları herhangi bir dini inancı bulunmayan bireylerden daha düşüktür (*U*=9160 *Z*=-2,91 *p*<0,01; *U*=8150 *Z*=-4,29 *p*<0,01). ŞİSDÖ sıra ortalamaları arasında ise dini inanç değişkenine göre anlamlı farklılık yoktur (*p*>0,05). Bulgular değerlendirildiğinde H20 hipotezi kısmen desteklenmektedir.

H21: Aile/eşle belirtilen ilişkinin niteliğine göre; ölüm farkındalığı, ölüme yönelik algılar, kriminal düşüncelerin ortaya çıkması ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının görülme sıklığı anlamlı şekilde farklılaşmaktadır.

Tablo LV. Aile/eş ile ilişki ile ölüm farkındalığı (ÇBÖFÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki

Değişkenler				
ÇBÖFÖ ve alt boyutları	Aile/eş ile ilişki	Sıra ortalaması	*H*	*p*
ÇBÖFÖ	İlişkimiz iyi değil, ailem/eşim beni anlamıyor	233,87	23,94	0,001**
	İlişkimiz ne çok iyi ne çok kötü, ailem/eşim bazen beni anlıyor bazen de anlamıyor	212,78		
	İlişkimiz çok iyi, her konuda birbirimizi anlıyoruz	151,92		
Ölüm korkusu	İlişkimiz iyi değil, ailem/eşim beni anlamıyor	253,65	32,96	0,001**
	İlişkimiz ne çok iyi ne çok kötü, ailem/eşim bazen beni anlıyor bazen de anlamıyor	211,06		
	İlişkimiz çok iyi, her konuda birbirimizi anlıyoruz	146,89		
Ölümü kabullenme	İlişkimiz iyi değil, ailem/eşim beni anlamıyor	110,19	63,08	0,001**
	İlişkimiz ne çok iyi ne çok kötü, ailem/eşim bazen beni anlıyor bazen de anlamıyor	191,73		
	İlişkimiz çok iyi, her konuda birbirimizi anlıyoruz	267,40		
Ölümü güçsüzleştirme	İlişkimiz iyi değil, ailem/eşim beni anlamıyor	250,27	34,40	0,001**
	İlişkimiz ne çok iyi ne çok kötü, ailem/eşim bazen beni anlıyor bazen de anlamıyor	212,57		
	İlişkimiz çok iyi, her konuda birbirimizi anlıyoruz	144,52		

**p<0,01

Değişkenler					
	Aile/eş ile ilişki	$\bar{x}$	*S.S*	*Brown-Forsythe F*	*p*
Ölümü düşünmeme	İlişkimiz iyi değil, ailem/eşim beni anlamıyor	3,97	0,88	9,17	0,001**
	İlişkimiz ne çok iyi ne çok kötü, ailem/eşim bazen beni anlıyor bazen de anlamıyor	3,61	1,10		
	İlişkimiz çok iyi, her konuda birbirimizi anlıyoruz	3,18	1,27		

**p<0,01

Kruskal-Wallis testine göre; ÇBÖFÖ, ölüm korkusu, ölümü kabullenme ve ölümü güçsüzleştirme sıra ortalamaları arasında aile/eş ile ilişki değişkeni bakımından anlamlı farklılık vardır (*H*=23,94 *p*<0,01; *H*=32,96 *p*<0,01; *H*=63,08 *p*<0,01; *H*=34,40 *p*<0,01). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek için ikili karşılaştırmalar gerçekleştirilmiştir. Aile/eş ile ilişkilerini çok iyi olarak nitelendiren bireylerin ÇBÖFÖ, ölüm korkusu ve ölümü kabullenme sıra ortalamaları diğer gruplardaki bireylerden daha düşük iken (*p*<0,01); aile/eş ile ilişkilerini çok iyi olarak nitelendiren bireylerin ölümü kabullenme sıra ortalamaları aile/eş ile ilişkilerini ne çok iyi ne çok kötü olarak nitelendiren bireylerden daha yüksektir (*p*<0,01). Varyans homojenliği sağlanmadığından dolayı kullanılan Brown-Forsythe F testine göre, ölümü düşünmeme ortalamaları arasında aile/eş ile ilişki değişkeni bakımından farklılık vardır (*F*=9,17 *p*<0,01). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirleyebilmek için Post-Hoc (Games-Howell) uygulanmıştır. Buna göre aile/eş ile ilişkilerini iyi değil olarak nitelendiren bireylerin ölümü düşünmeme ortalamaları diğer gruplardan daha yüksektir. Miras ortalamaları arasında aile/eş ile ilişki değişkenine göre anlamlı farklılık yoktur (*p*>0,05).

Tablo LVI. Aile/eş ile ilişki ile ölüme yönelik algıların (ÖAÖ) alt boyutları arasındaki ilişki

	Değişkenler					
ÖAÖ alt boyutları	Aile/eş ile ilişki	$\bar{x}$	*S.S.*	*F*	*Brown-Forsythe F*	*p*
Başarısızlık	İlişkimiz iyi değil, ailem/eşim beni anlamıyor	2,64	1,12			
	İlişkimiz ne çok iyi ne çok kötü, ailem/eşim bazen beni anlıyor bazen de anlamıyor	2,37	1,07		5,71	0,004**
	İlişkimiz çok iyi, her konuda birbirimizi anlıyoruz	2,06	0,88			
Cesaret	İlişkimiz iyi değil, ailem/eşim beni anlamıyor	2,11	0,89			
	İlişkimiz ne çok iyi ne çok kötü, ailem/eşim bazen beni anlıyor bazen de anlamıyor	2,42	1,08	16,702		0,001**
	İlişkimiz çok iyi, her konuda birbirimizi anlıyoruz	3,05	1,08			
Acı çekme	İlişkimiz iyi değil, ailem/eşim beni anlamıyor	2,92	1,09			
	İlişkimiz ne çok iyi ne çok kötü, ailem/eşim bazen beni anlıyor bazen de anlamıyor	2,596	1,101		7,098	0,001**
	İlişkimiz çok iyi, her konuda birbirimizi anlıyoruz	2,18	1,36			

**p<0,01

ANOVA testine göre, aile/eş ile ilişki değişkeni bakımından cesaret ortalamaları arasında anlamlı farklılık vardır (F=16,702 p<0,01). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek için yapılan Post-Hoc (Scheffe) testine göre, aile/eş ile ilişkisini çok iyi olarak nitelendiren bireylerin cesaret ortalamaları diğer gruplardan daha yüksektir (p<0,01). Varyans homojenliği sağlanmadığından dolayı kullanılan Brown-Forsythe F testine göre; başarısızlık ve acı çekme ortalamaları arasında aile/eş ile ilişki değişkeni bakımından anlamlı farklılık vardır (F=5,71 p<0,01; F=7,098 p<0,01). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirleyebilmek için Post-Hoc (Games-Howell) uygulanmıştır. Buna göre aile/eş ile ilişkilerini çok iyi olarak niteleyen bireylerin başarısızlık ve acı çekme puanları

diğer gruplardan daha düşüktür (p<0,01). Ahirette ödüllendirilme, bakmakla yükümlü olduklarını terk etme ve bilinmezlik ortalamaları arasında aile/eş ile ilişki değişkenine göre anlamlı farklılık yoktur (p>0,05).

Tablo LVII. Aile/eş ile ilişki ile kriminal düşünce (KDÖ) arasındaki ilişki

Değişkenler					
	Aile/eş ile ilişki	$\bar{X}$	*S.S*	*F*	*p*
KDÖ	İlişkimiz iyi değil, ailem/eşim beni anlamıyor	23,097	5,38	4,65	0,01*
	İlişkimiz ne çok iyi ne çok kötü, ailem/eşim bazen beni anlıyor bazen de anlamıyor	21,31	5,13		
	İlişkimiz çok iyi, her konuda birbirimizi anlıyoruz	22,27	6,15		

*p<0,05

ANOVA testine göre aile/eş ile ilişki değişkeni bakımından KDÖ ortalamaları arasında farklılık vardır (F=4,65 p<0,05). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek için yapılan Post-Hoc (Scheffe) testine göre; aile/eş ile ilişkilerini çok iyi olarak nitelendiren bireylerin KDÖ ortalamaları, aile/eş ile ilişkilerini ne çok iyi ne çok kötü olarak nitelendiren bireylerden daha düşüktür (p<0,01).

Tablo LVIII. Aile/eş ile ilişki ile şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları (ŞİSDÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki

Değişkenler				
	Aile/eş ile ilişki	Sıra ortalaması	*H*	*p*
Şiddet içermeyen suçlar	İlişkimiz iyi değil, ailem/eşim beni anlamıyor	230,09	11,43	0,003**
	İlişkimiz ne çok iyi ne çok kötü, ailem/eşim bazen beni anlıyor bazen de anlamıyor	205,71		
	İlişkimiz çok iyi, her konuda birbirimizi anlıyoruz	172,42		

**p<0,01

Kruskal-Wallis testine göre, şiddet içermeyen suçların sıra ortalamaları arasında aile/eş ile ilişki değişkeni bakımından farklılık vardır (H=11,43 p<0,01). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek için ikili karşılaştırmalar gerçekleştirilmiştir.

Buna göre; aile/eş ile ilişkilerini çok iyi olarak nitelendiren bireylerde şiddet içermeyen suçların sıra ortalamaları diğer gruplardaki bireylerden daha düşüktür (p<0,01). ŞİŞDÖ ve şiddet içeren suçların sıra ortalamaları arasında aile/eş ile ilişki değişkenine göre anlamlı farklılık yoktur (p>0,05). Bulgular değerlendirildiğinde H21 hipotezi kısmen desteklenmektedir.

H22: Karşılaşılan sorunlara sergilenen tutuma göre; ölüm farkındalığı, ölüme yönelik algılar, kriminal düşüncelerin ortaya çıkması ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının görülme sıklığı anlamlı şekilde farklılaşmaktadır.

Tablo LIX. Karşılaşılan sorunlara sergilenen tutum ile ölüm farkındalığı (ÇBÖFÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki

Değişkenler						
ÇBÖFÖ ve alt boyutları	Karşılaşılan sorunlara sergilenen tutum	$\bar{x}$	*S.S*	*F*	*Brown-Forsythe F*	*p*
ÇBÖFÖ	Hayatımda sürekli sorunlarla karşılaşıyorum ve hiçbir sorunumun üstesinden gelemiyorum	4,56	0,50	10,48		0,001**
	Hayatımda sürekli sorunlarla karşılaşıyorum ve bazı sorunlarımın üstesinden gelebiliyorum	4,46	0,62			
	Hangi sorunla karşılaşırsam karşılaşayım her zaman üstesinden gelebilirim	4,13	0,66			
Ölümü kabullenme	Hayatımda sürekli sorunlarla karşılaşıyorum ve hiçbir sorunumun üstesinden gelemiyorum	5,10	0,64	26,49		0,001**
	Hayatımda sürekli sorunlarla karşılaşıyorum ve bazı sorunlarımın üstesinden gelebiliyorum	5,50	0,77			
	Hangi sorunla karşılaşırsam karşılaşayım her zaman üstesinden gelebilirim	6,05	0,75			
Ölümü düşünmeme	Hayatımda sürekli sorunlarla karşılaşıyorum ve hiçbir sorunumun üstesinden gelemiyorum	4,05	0,94		9,17	0,001**
	Hayatımda sürekli sorunlarla karşılaşıyorum ve bazı sorunlarımın üstesinden gelebiliyorum	3,57	1,09			
	Hangi sorunla karşılaşırsam karşılaşayım her zaman üstesinden gelebilirim	3,21	1,33			

**p<0,01

Değişkenler				
ÇBÖFÖ ve alt boyutları	Karşılaşılan sorunlara sergilenen tutum	Sıra ortalaması	*H*	*p*
Ölüm korkusu	Hayatımda sürekli sorunlarla karşılaşıyorum ve hiçbir sorunumun üstesinden gelemiyorum	235,99	29,19	0,001**
	Hayatımda sürekli sorunlarla karşılaşıyorum ve bazı sorunlarımın üstesinden gelebiliyorum	212,71		
	Hangi sorunla karşılaşırsam karşılaşayım her zaman üstesinden gelebilirim	140,66		
Ölümü güçsüzleştirme	Hayatımda sürekli sorunlarla karşılaşıyorum ve hiçbir sorunumun üstesinden gelemiyorum	261,90	67,29	0,001**
	Hayatımda sürekli sorunlarla karşılaşıyorum ve bazı sorunlarımın üstesinden gelebiliyorum	217,32		
	Hangi sorunla karşılaşırsam karşılaşayım her zaman üstesinden gelebilirim	111,34		

**p<0,01

ANOVA'ya göre; ÇBÖFÖ, ölümü kabullenme ve ölümü düşünmeme ortalamaları arasında karşılaşılan sorunlara sergilenen tutum değişkenine göre farklılık vardır (*F*=10,48 *p*<0,01; *F*=26,49 *p*<0,01). Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla Post-Hoc (Scheffe) testi uygulanmıştır. Buna göre; karşılaştığı sorunların her zaman üstesinden gelebildiğini söyleyen bireylerin ÇBÖFÖ ortalamaları diğer gruplardan düşük iken ölümü kabullenme ortalamaları diğer gruplardan yüksektir (*p*<0,01). Varyans homojenliği sağlanmadığından, karşılaşılan sorunlara sergilenen tutum değişkenine göre ölümü düşünmeme ortalamaları arasında farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Brown-Forsythe F testi kullanılmıştır. Buna göre karşılaşılan sorunlara sergilenen tutum değişkeni bakımından ölümü düşünmeme ortalamaları arasında anlamlı farklılık vardır (*F*=9,17 *p*<0,01). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirleyebilmek için uygulanan Post-Hoc Games-Howell) testine göre, hiçbir zaman sorunların üstesinden gelemediğini söyleyen bireylerin ölümü düşünmeme ortalamaları diğer gruplardan daha yüksektir (*p*<0,01).

Kruskal-Wallis testine göre, ölüm korkusu ve ölümü güçsüzleştirme sıra ortalamaları arasında karşılaşılan sorunlara sergilenen tutum değişkenine göre farklılık vardır (*H*=29,19 *p*<0,01; *H*=67,29 *p*<0,01). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirleyebilmek için ikili karşılaştırmalar gerçekleştirilmiştir. Buna göre, karşılaştığı sorunların her zaman

üstesinden gelebildiğini söyleyen bireylerin ölüm korkusu ve ölümü güçsüzleştirme sıra ortalamaları diğer gruplardan daha düşüktür (p<0,01). Miras ortalamaları arasında karşılaşılan sorunlara sergilenen tutum değişkenine göre anlamlı farklılık yoktur (p>0,05).

Tablo LX. Karşılaşılan sorunlara sergilenen tutum ile ölüme yönelik algıların (ÖAÖ) alt boyutları arasındaki ilişki

Değişkenler						
ÖAÖ alt boyutları	Karşılaşılan sorunlara sergilenen tutum	$\bar{x}$	*S.S.*	*F*	*Brown-Forsythe F*	*p*
Ahirette ödüllendirilme	Hayatımda sürekli sorunlarla karşılaşıyorum ve hiçbir sorunumun üstesinden gelemiyorum	3,01	1,46	4,82		0,01*
	Hayatımda sürekli sorunlarla karşılaşıyorum ve bazı sorunlarımın üstesinden gelebiliyorum	3,09	1,27			
	Hangi sorunla karşılaşırsam karşılaşayım her zaman üstesinden gelebilirim	3,58	1,28			
Bakmakla yükümlü olduklarını terk etme	Hayatımda sürekli sorunlarla karşılaşıyorum ve hiçbir sorunumun üstesinden gelemiyorum	2,73	1,03	4,19		0,02*
	Hayatımda sürekli sorunlarla karşılaşıyorum ve bazı sorunlarımın üstesinden gelebiliyorum	2,91	1,01			
	Hangi sorunla karşılaşırsam karşılaşayım her zaman üstesinden gelebilirim	3,22	1,09			
Başarısızlık	Hayatımda sürekli sorunlarla karşılaşıyorum ve hiçbir sorunumun üstesinden gelemiyorum	2,76	1,28		5,67	0,01*
	Hayatımda sürekli sorunlarla karşılaşıyorum ve bazı sorunlarımın üstesinden gelebiliyorum	2,33	1,02			
	Hangi sorunla karşılaşırsam karşılaşayım her zaman üstesinden gelebilirim	2,06	0,93			
Cesaret	Hayatımda sürekli sorunlarla karşılaşıyorum ve hiçbir sorunumun üstesinden gelemiyorum	2,09	1,15	12,5		0,001**
	Hayatımda sürekli sorunlarla karşılaşıyorum ve bazı sorunlarımın üstesinden gelebiliyorum	2,47	1,08			
	Hangi sorunla karşılaşırsam karşılaşayım her zaman üstesinden gelebilirim	3,01	0,98			
Acı çekme	Hayatımda sürekli sorunlarla karşılaşıyorum ve hiçbir sorunumun üstesinden gelemiyorum	3,13	1,18	11,5		0,001**
	Hayatımda sürekli sorunlarla karşılaşıyorum ve bazı sorunlarımın üstesinden gelebiliyorum	2,56	1,15			
	Hangi sorunla karşılaşırsam karşılaşayım her zaman üstesinden gelebilirim	2,11	1,69			

**p<0,01 *p<0,05

ANOVA analizine göre; ahirette ödüllendirilme, bakmakla yükümlü olduklarını terk etme, cesaret ve acı çekme ortalamaları arasında karşılaşılan sorunlara sergilenen tutum değişkenine göre anlamlı farklılık vardır (F=4,82 p<0,05; F=4,19 p<0,05; F=12,5 p<0,01; F=11,5 p<0,01). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirleyebilmek için Post-Hoc (Scheffe) testi yapılmıştır. Sorunların üstesinden her zaman gelebildiğini söyleyen bireylerin ahirette ödüllendirme ortalamaları bazı sorunların üstesinden gelebildiğini söyleyen bireylerden daha yüksektir (p<0,01). Sorunların üstesinden her zaman gelebildiğini söyleyen bireylerin, bakmakla yükümlü olduklarını terk etme ve cesaret ortalamaları diğer gruplardan daha fazla iken acı çekme ortalamaları diğer gruplardan daha düşüktür (p<0,01). Varyans homojenliği sağlanmadığından, karşılaşılan sorunlara sergilenen tutum değişkenine göre başarısızlık ortalamaları arasında farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Brown-Forsythe F testi kullanılmıştır. Buna göre karşılaşılan sorunlara sergilenen tutum değişkeni bakımından başarısızlık ortalamaları arasında anlamlı farklılık vardır (F=5,67 p<0,01). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirleyebilmek için uygulanan Post-Hoc Games-Howell) testine göre; hiçbir sorunun üstesinden gelemediğini söyleyen bireylerin başarısızlık ölüm algısı, sorunlarının üstesinden her zaman gelebildiğini söyleyen bireylerden daha yüksektir (p<0,01).

KDÖ ortalamaları arasında karşılaşılan sorunlara sergilenen tutuma göre anlamlı farklılık yoktur (p>0,05).

Tablo LXI. Karşılaşılan sorunlara sergilenen tutum ile şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları (ŞİSDÖ) ve alt boyutları arasındaki ilişki

Değişkenler				
	Karşılaşılan sorunlara sergilenen tutum	Sıra Ortalaması	*H*	*p*
Şiddet içermeyen suçlar	Hayatımda sürekli sorunlarla karşılaşıyorum ve hiçbir sorunumun üstesinden gelemiyorum	240,60		
	Hayatımda sürekli sorunlarla karşılaşıyorum ve bazı sorunlarımın üstesinden gelebiliyorum	200,41	9,88	0,01*
	Hangi sorunla karşılaşırsam karşılaşayım her zaman üstesinden gelebilirim	179,27		

*p<0,05

Kruskal-Wallis testine göre, şiddet içermeyen suçların sıra ortalamaları arasında karşılaşılan sorunlara sergilenen tutum değişkenine göre anlamlı farklılık vardır (*H*=9,88 *p*<0,05). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla gerçekleştirilen ikili karşılaştırmalara göre; sorunların her zaman üstesinden gelebildiğini söyleyen bireylerde şiddet içermeyen suç davranışlarının sıra ortalamaları, hiçbir zaman sorunların üstesinden gelemediğini söyleyen bireylerden daha düşüktür (*p*<0,01). ŞİŞDÖ ve şiddet içeren suçların sıra ortalamaları arasında karşılaşılan sorunlara sergilenen tutum değişkenine göre anlamlı farklılık yoktur (*p*>0,05). Bulgular değerlendirildiğinde H22 hipotezi kısmen desteklenmektedir.

Tablo LXII. Desteklenen, kısmen desteklenen ve reddedilen hipotezler

H1	Desteklendi	H12	Kısmen desteklendi
H2	Reddedildi	H13	Çok zayıf desteklendi
H3	Kısmen Desteklendi	H14	Çok zayıf desteklendi
H4	Kısmen desteklendi	H15	Çok zayıf desteklendi
H5	Kısmen desteklendi	H16	Kısmen desteklendi
H6	Desteklendi	H17	Kısmen desteklendi
H7	Kısmen desteklendi	H18	Çok zayıf desteklendi
H8	Kısmen desteklendi	H19	Kısmen desteklendi
H9	Kısmen desteklendi	H20	Kısmen desteklendi
H10	Kısmen desteklendi	H21	Kısmen desteklendi
H11	Kısmen desteklendi	H22	Kısmen desteklendi

Çalışmadaki ana hipotezlerden H1 ve H6 desteklenmiş; H3, H4 ve H5 kısmen desteklenmiş ve H2 reddedilmiştir. Yan hipotezlerden H7, H8, H9, H10, H11, H12, H16, H17, H19, H20, H21 ve H22 kısmen desteklenmiş; H13, H14, H15 ve H18 ise çok zayıf desteklenmiştir.

5. TARTIŞMA

Temel amacı ölüm farkındalığı ve ölüme yönelik algıların kriminal düşünce ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının ortaya çıkmasında etkisi olup olmadığını Terör Yönetim Kuramı perspektifinde ele almak olan araştırmanın bu bölümünde; ana hipotezlerden yola çıkarak yapılan analizlerden elde edilen bulgular, literatürde yer alan diğer araştırmalar çerçevesinde değerlendirilecektir.

Araştırmanın ana hipotezlerinden ilki; ölüm farkındalığı düzeyi ile ölüme yönelik algılar arasında anlamlı bir ilişki olduğudur. Bu hipotezi belirlemedeki amaç ölüm farkındalığı kavramı ve alt boyutlarının ilişkili olduğu algıları tespit ederek bu alt boyutların olumlu veya olumsuz olduklarıyla ilgili bilgi sahibi olmaktır. Hipotezi test etmek için yalnızca korelasyon analizleri kullanılmıştır. Ölüm farkındalığı ile ölüme yönelik algıların alt boyutları olan başarısızlık, bilinmezlik ve acı çekme arasında pozitif; ölüm korkusu ile başarısızlık, bilinmezlik ve acı çekme arasında pozitif; ölümü kabullenme ile bakmakla yükümlü olduklarını terk etme ve cesaret arasında pozitif; ölümü kabullenme ile başarısızlık ve acı çekme arasında negatif; miras ile ahirette ödüllendirilme, bakmakla yükümlü olduklarını terk etme ve cesaret arasında pozitif; ölümü düşünmeme ile ahirette ödüllendirilme, bakmakla yükümlü olduklarını terk etme ve cesaret arasında negatif; ölümü düşünmeme ile başarısızlık ve acı çekme arasında pozitif; ölümü güçsüzleştirme ile ahirette ödüllendirilme, bakmakla yükümlü olduklarını terk etme ve cesaret arasında negatif; ölümü güçsüzleştirme ile başarısızlık, bilinmezlik ve acı çekme arasında ise pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuçlar değerlendirildiğinde; bireylerin ölüm farkındalığı ve ölüm korkusu arttıkça ölümü başarısızlık, acı verici ve bilinmez bir son olarak gördüğü ancak ölümü kabullendiklerinde ölüme yönelik bu algılarının azaldığı; ölümü kabullenerek dünyada daha iyi şeyler miras bırakmayı isteyen bireylerin, ölüm olgusunu ahirette ödüllendirilmeye açılan bir geçiş ve cesaret gösterme fırsatı olarak gördükleri buna rağmen geride kalan

yakınları için endişelendikleri söylenebilir. Ancak ölümle ilgili olumsuz hisleri bilincinden uzaklaştırmak için inkâr ve bilinçdışına bastırma gibi psikolojik savunma mekanizmalarını kullanarak ölümü daha az düşünüp ölümü güçsüzleştiren bireylerde ölüme yönelik olumsuz algıların ortaya çıktığı ve olumlu algıların azaldığı ortaya çıkmıştır. Bu da ölümlülük bilgisiyle baş etmek için bu savunma mekanizmalarının yetersiz olduğunu ortaya koyan Pyszczynski ve diğerlerinin (1999) bulgusuyla örtüşmektedir. Ölüm korkusunu en olumsuz, ölümü kabullenmeyi de en olumlu algı olarak değerlendiren Routledge ve Juhl'un (2010) bulgularına paralel olarak bu çalışmada da ölüm korkusu ve ölüme yönelik olumsuz algılar arasında pozitif, ölümü kabullenme ve ölüme yönelik olumsuz algılar arasında ise negatif bir ilişki olduğu ortaya çıkarılmıştır. Ancak Harding ve diğ. (2005) ölüm korkusu/kaygısı ve ölümü kabullenmenin birbirinin zıttı olduğunu, aralarında negatif yönde korelasyon bulunduğunu belirtirken, Ray ve Najman (1974) ise ölümü kabullenmenin mutlaka ölüm korkusunun zıttı olamayacağını, insanların ölümü kabullendikleri halde ondan korkabileceklerini öne sürmüştür.

Ölüm farkındalığı ve KDÖ arasındaki ilişkiyi değerlendirmek için korelasyon ve regresyon analizleri kullanılmış olup yalnızca ölümü düşünmeme ve ölümü güçsüzleştirme alt boyutları ile KDÖ arasında pozitif yönlü ve oldukça zayıf bir ilişki olduğu ve bu iki alt boyutun KDÖ'yü pozitif yönde yordadığı tespit edilmiştir. Bu bulgudan yola çıkıldığında ölümlü olduğu bilgisini inkâr eden ve bastıran bireylerin kriminal düşünce stillerine daha yatkın olabileceği sonucuna varılabilir. Ancak ölüm farkındalığının diğer alt boyutları ile KDÖ arasında anlamlı bir ilişki olsa da ÇBÖFÖ genel toplamının KDÖ ile anlamlı bir ilişkisinin olmaması hipotezin reddedilmesine sebep olmuştur. McDermott'un (2018) çalışmasında ölümü güçsüzleştirme ve ölümü düşünmeme alt boyutlarının aktif ve proaktif isyankârlık, finansal ve davranışsal risk alma davranışlarıyla ilişkili olduğu bulunmuştur. Bu durum ölümlülük düşüncesini bastırma ve inkâr etmenin kriminal düşünce ve riskli

davranışlara sebep olabileceğinin işareti olarak yorumlanabilir. Literatüre bakıldığında TYK'yi kriminal düşünce kalıplarıyla ilişkisini araştıran ilk çalışma Kyle'in (2018) çalışmasıdır. Bu çalışmada ÖF manipülasyonu kriminal düşüncelerin ortaya çıkmasına sebep olmasa da kriminal düşünce ile katılımcıların kültürel dünya görüşlerine göre suç olarak kabul etmedikleri yasadışı davranışlar arasında korelasyon olduğu görülmüştür. Ona göre; suçun ve suçluların övüldüğü bir ortamda büyüyen kişiler antisosyal düşünce ve davranışları normalleştirip kültürel dünya görüşleri haline getirebilir, çevrelerinde yaşayan suçlulardan övgü alıp benlik saygılarını geliştirebilmek için yasalara aykırı davranabilir, ölümle ilgili uyaranlarla karşılaştıklarında da yaşadıkları dehşeti azaltmak için benlik saygılarını artırma yoluna giderek yeniden suç işleyebilir.

Ölüme yönelik algılar ile KDÖ arasındaki ilişkiyi değerlendirmek için kullanılan korelasyon ve regresyon analizleri sonucunda; ahirette ödüllendirilme ve KDÖ arasında negatif yönlü ve zayıf bir ilişki olduğu, ahirette ödüllendirmenin KDÖ'yü negatif yönde yordadığı; başarısızlık, cesaret, bilinmezlik ve acı çekme ile KDÖ arasında pozitif yönlü ve zayıf bir ilişki olduğu, bu alt boyutların KDÖ'yü pozitif yönde yordadığı tespit edilmiştir. Ölümü ahirette ödüllendirilecekleri bir son olarak algılayan bireylerde kriminal düşüncelerin daha az ortaya çıktığı ancak ölümü başarısızlık, cesaret, bilinmezlik ve acı çekme olarak algılayan bireylerde daha fazla ortaya çıktığı sonucuna varılabilir. Ölümü ahirette ödüllendirilme olarak algılayan bireyler, dünyadaki davranışlarından dolayı ahiret hayatında ödüllendirilmek amacıyla toplumla daha uyumlu yaşayıp geride iyi şeyler miras bırakmak istedikleri için kriminal düşünce stillerine yatkınlık geliştirmemiş olabilirler. Diğer taraftan ölümü acı verici, bilinmez ve başarısız bir son olarak gören bireylerde kısmen de olsa kriminal düşüncelerin ortaya çıkabileceğini gösteren bulguyu destekler nitelikte başka bir araştırma bulunmamakla birlikte bu olumsuz algılar başka aracı değişkenler yoluyla kriminal düşüncelerin ortaya çıkmasına hizmet ediyor olabilir. Ölüme yönelik olumlu bir algı olarak

değerlendirilen cesaret ile KDÖ arasında pozitif yönlü bir ilişkinin ortaya çıkmış olması hakkında yorum yapabilmek için ÖAÖ ile korkusuzluk, cesaret ve riskli davranışlarda bulunma eğilimi gibi kavramlarla ilişkinin ölçüldüğü kapsamlı bir araştırma gerekmektedir. Cesaret alt boyutu sözü edilen kavramlar arasında da anlamlı bir ilişki bulunduğunda ancak o zaman KDÖ ile ilişkisi hakkında sağlıklı bir yorum yapılabilir. Literatürde ölüme yönelik algılar ile kriminal düşüncelerin ilişkisini araştıran bir araştırmaya rastlanmadığı için bu bulgu desteklenememekle birlikte daha fazla araştırmaya muhtaçtır.

Ölüm farkındalığı ve ölüme yönelik algılar ile şiddet içeren/içermeyen suç davranışları arasındaki ilişkiyi değerlendirmek için korelasyon ve regresyon analizleri kullanılmıştır. Miras ile şiddet içeren suç davranışları arasında negatif; ölümü düşünmeme ve ölümü güçsüzleştirme ile şiddet içeren suç davranışları arasında pozitif; ölümü kabullenme ve miras ile şiddet içermeyen suç davranışları arasında negatif; ölümü düşünmeme ve ölümü güçsüzleştirme ile şiddet içermeyen suç davranışları arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Ahirette ödüllendirilme ile şiddet içeren suç davranışları ve şiddet içermeyen suç davranışları arasında negatif; bakmakla yükümlü olduklarını terk etme ile şiddet içeren suçlar arasında negatif; cesaret ile ŞİŞDÖ genel toplamı, şiddet içeren suçlar ve şiddet içermeyen suçlar arasında pozitif; başarısızlık ile şiddet içermeyen suçlar ve ŞİSDÖ genel toplamı arasında pozitif; bilinmezlik ile şiddet içeren suç davranışları ve ŞİSDÖ genel toplamı arasında pozitif; acı çekme ile şiddet içermeyen suç davranışları arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Regresyon analizleri değerlendirildiğinde ise başarısızlık ve cesaret alt boyutlarının ŞİSDÖ genel toplamını pozitif yönde yordadığı, bilinmezlik alt boyutunun ise istatistiksel olarak anlamlı şekilde yordamadığı belirlenmiştir. ŞİSDÖ, şiddet içeren suç davranışları ve şiddet içermeyen suç davranışları veri toplama aracı içerisinde ayrı olarak değerlendirilse de hepsi farklı türlerde şiddet içerdiği için herhangi biriyle anlamlı bir ilişkisi olan değişkenlerin suç davranışına sebep olabileceği yorumu yapılabilir. Dolayısıyla bu

bulgulardan yola çıkıldığında; ölümlülük bilgisiyle baş edebilmek için toplumla uyumlu yaşamaya çalışan, ölümlü olduğunu kabullenen, dünyada iyi şeyler miras bırakmak ve ahirette ödüllendirilmek isteyen bireylerde suç davranışları daha az görülürken ölümü düşünmeyen, ölümü güçsüzleştiren ve ölüme yönelik olumsuz algıları olan bireylerde suç davranışlarının daha fazla görüldüğü sonucuna ulaşılabilir.

Literatüre bakıldığında ölüm farkındalığı ve ölüme yönelik algıların gerçek dünyadaki suç davranışları ile ilişkisini inceleyen araştırma bulunmamakla birlikte Lifshin ve diğ. (2017) katılımcılara ÖF manipülasyonu uygulayarak katılımcıların hayvanların öldürülmesine ilişkin düşüncelerini sorgulamış ve ÖF manipülasyonu uygulanan katılımcılar hayvanların ölümüyle sonuçlanabilecek seçenekleri daha fazla tercih etmiş; "Faydalı bir araştırma için bile olsa hayvanların öldürülmesine izin verir miydiniz?" "Tavuk endüstrisinde öldürülen erkek civcivlerin kurtarılması için bağışta bulunmak ister miydiniz?" gibi teorik soruların sorulduğu ve doğrudan ya da dolaylı şekilde hayvanların öldürülmesini onaylayan sorular karşısında daha fazla istekli bulunmuştur. Araştırmacılar aynı manipülasyonun insanların teorik olarak öldürüldüğü (kürtaj vb.) durumlar için geçerli olup olmadığını test ettiğinde hiçbir etki bulamasa da ölümlülük belirginliğinin diğer canlıların öldürülmesini onaylama üzerindeki etkisinin olduğu gösterilmiştir. Araştırmacılara göre hayvanların öldürülmesi dolaylı olarak insanları hayvanlardan daha üstün hissettirdiği için ölüm kaygısını azaltıcı bir işlev görebileceğinden grup dışı üyelerin öldürülmesi ve insanların kitlesel olarak öldürülmesi bu etkinin potansiyel bir kopyası olabilir. Bu sonuçlar, ölümlülüğün belirginleşmesinden sonra suça sebep olabilecek düşüncelerin veya suç davranışının oluşabileceğine işaret edebilir.

Polislerin özellikle protestocular üzerinde aşırı güç kullanmalarının sebeplerini araştıran Maskaly ve Donner (2015) ise sosyal öğrenme kuramı ve TYK'yi birleştirmiştir. Buna göre polislerin mesleki davranış standartları ve kuralları onların alt kültürü haline gelmekte; bu alt kültür otoriterliği, kurallara uymayı ve mesleklerine bağlılığı desteklediği

için bu alt kültüre karşı olarak algıladıkları davranışlar karşısında aşırı güç kullanmaktadır. Polislerin silahsız protestocular üzerinde aşırı güç kullanması suç davranışı olduğu için bu araştırmada da TYK ile suç davranışı kısmen ilişkilendirilmiştir.

Hirschberger ve diğerlerinin (2002) çalışmasında ölümle ilgili endişeler hem erkek hem de kadınlarda riskli davranışlarda artışa sebep olmuştur. Başka bir çalışmada da araba kullanmayı benlik saygılarıyla ilişkilendiren genç yetişkinlerin ÖF manipülasyonunun ardından sürüş simülatöründe daha yüksek riskler aldıkları gözlenmiştir (Ben-Ari ve diğ., 1999). Risk alma davranışı bireylerin benlik saygılarında artışa sebep olursa ölümlülük endişesine karşı koruma sağlayabilir. Suç davranışları da risk alma davranışlarının başka bir formu olarak düşünülürse ÖF manipülasyonundan sonra terör yönetimi mekanizmaları olan kaygı tamponunun devreye girmesiyle benlik saygısını artırmak için yaşamı tehlikeye atabilecek riskli davranışlara girişebilirler. Bu da ÖF'nin kendini korumanın biyolojik zorunluluğuyla çelişen davranışlara sebep olabileceğinin göstergesidir. Çünkü terör yönetim mekanizmaları fiziksel olarak ölümü önlemeye değil, kişinin nihayetinde yok olmaya mahkûm olduğunu inkâr etmeye yardımcı olur. Çünkü ölüm kaygısını yenmenin bir yolu sınırları zorlamak ve zarar görmeden geri dönmektir (Miller & Mulligan, 2002).

Ölümün farkında olmanın bireyin dünya görüşünü tehdit edenlere karşı saldırganlığı motive ettiğini gösteren McGregor ve diğ. (1998), ölümlülük ile ilgili endişelerin dünya hakkında farklı görüşlere sahip olan insanlar arasında tarihsel olarak çok yaygın olan saldırganlık gibi oldukça önemli ve sorunlu bir davranışı motive edebileceğini ortaya çıkarmıştır.

Ölüme yönelik olumlu algılar arasında sayılan cesaret alt boyutunun ŞİŞDÖ genel toplamını anlamlı olarak yordamasının sebebini açıklayabilmek için bu alt boyutun KDÖ ile ilişkisini de anlayabilmek gereklidir. Nitekim hem kriminal düşüncelerin hem de şiddet

içeren/içermeyen davranışların ortaya çıkmasını yordadığı ortaya çıkan ölüme yönelik bu algının etkisinin tam olarak anlaşılabilmesi ayrıca araştırmaya muhtaç bir konudur.

KDÖ ile şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları arasındaki ilişkiyi değerlendirmek için kullanılan korelasyon analizine göre; KDÖ ile ŞİŞDÖ genel toplamı, şiddet içeren suç davranışları ve şiddet içermeyen suç davranışları arasında pozitif yönlü ve orta düzeyde bir ilişki olduğu; KDÖ ve ŞİSDÖ genel toplamları arasında gerçekleştirilen lineer regresyon analizine göre ise KDÖ'nün ŞİSDÖ genel toplamını pozitif yönde yordadığı tespit edilmiştir. Nitekim Walters'a (2006) göre kriminal düşüncenin tanımında da suç davranışlarının ortaya çıkmasına sebep olan düşünce stilleri olduğu belirtilmiştir. Walters ve DeLisi'ye (2013) göre hem ilk defa suç işlemede etkili olan hem de geçmiş ve gelecek suç davranışları arasında arabulucu etkisi olduğu belirtilen kriminal düşünceler ile ilgili olarak Gendreau ve diğerlerinin (1996) yaptığı 11.962 suçluyu içeren çalışmada bu düşüncelerin hem erkek hem de kadınlar için tekrar suç işlemedeki en büyük risk faktörü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Şiddet içeren ve içermeyen suç davranışlarında bulunan Avusturyalı mahkûmlar üzerinde çalışmalar yapan Stevenson ve diğerlerinin (2003), üniversite öğrencilerinin yasadışı davranışlarını etkileyen faktörleri araştıran McCoy ve diğerlerinin (2006), mahkûm gençlerin kriminal düşünce stilleri ile ilgili olarak ABD'nin üç eyaletinde çalışma yapan Dembo ve diğerlerinin (2007), son olarak ABD'deki bir gençlik merkezine düzenli ziyaretlerde bulunup gençlerin davranış sorunlarının yordayıcılarını tespit eden Delk'in (2020) bulgularında olduğu gibi bu çalışmada da Türkiye'de seçilen bir örneklem için kriminal düşünce stillerinin suç davranışının yordayıcılarından biri olduğu tespit edilmiştir.

Ölüm farkındalığı ve ölüme yönelik algılar ile sosyodemografik değişkenlerin arasındaki ilişkiyi değerlendirmek için korelasyon, bağımsız gruplar T, Brown-Forsythe F, Kruskal-Wallis testleri ve ANOVA analizleri kullanılmıştır. Yaş ile ölümü kabullenme arasında pozitif; ölüm korkusu, ölümü düşünmeme, ölümü güçsüzleştirme ve başarısızlık

arasında negatif yönlü ilişki olduğu tespit edilmiştir. Literatürde ölüme yönelik algılardan özellikle ölüm kaygısı ile çeşitli demografik değişkenlerin ilişkisini araştıran birçok çalışma bulunmaktadır. Bazı çalışmalar ilerleyen yaşla birlikte ölüm kaygısında doğrusal bir artış olduğunu öne sürerken (McMordie & Kumar, 1984), bazı çalışmalar da orta yaşta zirve yapıp yaşlılığa doğru azalan eğrisel bir ilişki olduğunu göstermiştir (Gesser ve diğ., 1987). Bununla birlikte çalışmaların çoğu ölüm kaygısının yaşlılıkta azaldığına işaret etmektedir (Bulut & Kuşat, 2018; Dalda, 2011; Jackson, 2008; Kımter & Köftegül, 2017; Neimeyer, 1998; Pollak, 1980). Yaşlılık dönemi küçük veya büyük birçok rahatsızlıkla ilişkili olduğu için ölüm daha az tehdit edici bir kaçış yolu olarak kabul edilebilir, ayrıca bireyin gençlik dönemine kıyasla yapmak istediği şeylerin daha az olması, hayatta bazı amaçlarına ulaşabilmiş olması da psikolojik olarak ölüme hazırlanmasını sağlayarak ölüm kaygısını azaltabilir. Diğer yandan Cicirelli (2002), yaşla birlikte sağlık sorunları ile bireyde kırılgan olduğuna ilişkin algının artması ve ölüme yakın olduğunun hissedilmesinden dolayı yaşlı bireylerin daha fazla ölüm korkusu/kaygısı yaşadığını belirtirken; Chang ve Chang (1980), yaşlı bireylerin ölümü daha fazla inkâr ettiğini belirtmiş bu görüşün tersini gösteren Iverach ve diğ. (2014), yaşlı bireylerin genç ve orta yaştaki bireylere kıyasla daha düşük ölüm kaygısı seviyelerine sahip olduğunu ve ölümü daha fazla kabullendiğini göstermiştir.

Ölüm farkındalığı ve ölüme yönelik algıların cinsiyete göre farkları incelendiğinde kadınların miras, ahirette ödüllendirilme, bakmakla yükümlü olduklarını terk etme, cesaret ve bilinmezlik ortalamaları daha yüksek iken erkeklerin ölümü düşünmeme ve ölümü güçsüzleştirme ortalamalarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Cinsiyet farklılığının ölüme yönelik algılar ile ilişkisini inceleyen araştırmalar ise farklı sonuçlar ortaya koymuştur. Bazı araştırmalar ölüme yönelik algılar üzerinde cinsiyetin bir etkisi olmadığını ortaya koyarken (McDermott, 2018), bazı araştırmalar da kadınlarda ölüme yönelik algılarının daha olumsuz olduğunu, ölüm kaygısının daha fazla yaşadıklarını göstermiştir (Assari & Moghani

Lankarani, 2016; Ayten, 2009; Bulut & Kuşat, 2018; Gashi, 2011; Harding ve diğ., 2005; Jackson, 2008; Kımter & Köftegül, 2017; Neimeyer, 1998; Yıldız, 2002; Yüksel ve diğ., 2017). Bazı araştırmacılara göre kadınlar; çoğu zaman dışlandığı, toplum tarafından daha az kabul gördüğü ve verilen sosyal roller gereği daha geri plana itildiği için onaylanma ihtiyaçları yeterince karşılanmamakta bu da benlik saygılarının daha düşük olmasına dolayısıyla da ölümden daha fazla korkmalarına sebep olmaktadır (Harding ve diğ., 2005; Neimeyer, 1998). Ayrıca kadınların biyolojik ve fiziksel olarak erkeklere nazaran daha hassas bir yapıda olması bazı araştırmacılara göre daha savunmasız hissetmelerine ve daha fazla ölüm kaygısı yaşamalarına sebep olmaktadır (Erdoğdu & Özkan, 2007; Yıldız, 2002). Bu çalışmada ise kadınların bilinmezlik boyutundan aldığı puanlar daha yüksek olsa da ölüme yönelik diğer algılarının erkeklere göre nispeten daha olumlu olduğu bulunmuştur. Dalda (2011) ve Kurtulan Halıcı ve Karaırmak'ın (2016) çalışmasındaki sonuçlara paralel olarak erkeklerin ölüm algısının kadınlara göre nispeten daha olumsuz olması literatür ile çelişen bir bulgu olsa da bu durum kültürel farklılıklar ile açıklanabilir. Türkiye gibi toplulukçu bir kültürde toplumsal cinsiyet rollerinin ölüme yönelik olumsuz algılara karşı kadınları destekleyen bir yönü bulunabilir. Türk kültüründe kadınlar romantik ilişkilerinin yanı sıra kendilerine ek bir sosyal destek sağlayabilecek pek çok farklı kişilerarası ilişkiye girerler (komşuluk ilişkileri, annelik vb.). Kadınların çevrelerinden aldığı destek ve sevgi onlara olumsuz duygular karşısında güvenlik ve emniyette olma duygusunu geliştirebilir. Bağlı olacak birkaç kişinin olması bireye toplum tarafından kabul edildiğini hissettirerek ölümle ilgili olumsuz algılara karşı koruma sağlayabilir. Ayrıca erkeklerin kadınlar kadar başkalarıyla sevgi alışverişinde bulunmaması ve duygularını başkalarına belli etmemesi beklendiği için onların duygusal açıdan yalnız kalmaları dolaylı olarak ölüm kaygısı yaşamalarına ve bu kaygılarını da bastırmalarına sebep olabilir. Kadınların ölümü bakmakla yükümlü olduklarını terk edeceği bir son olarak algılaması ise aile içerisinde kadına verilen annelik rolünün

babalık rolüne göre bakım verme açısından daha baskın olduğundan dolayı ölüm karşısında geride kalanlar için endişe duymasının sonucu olabilir.

Ölüm farkındalığı ve ölüme yönelik algıların medeni durum, çocuk sahibi olup olmama ve aile-eş ile ilişki değişkenlerine göre farkları incelendiğinde; evli bireylerin ÇBÖFÖ, ölüm korkusu, miras ve ahirette ödüllendirilme ortalamaları daha yüksek iken bekâr bireylerin başarısızlık ve cesaret ortalamalarının daha yüksek olduğu tespit edilmiş, çocuk sahibi olan bireylerin ÇBÖFÖ, miras ve ahirette ödüllendirilme ortalamaları daha yüksek iken çocuk sahibi olmayan bireylerin başarısızlık ve bilinmezlik ortalamalarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Aile-eş ile ilişkisini çok iyi olarak nitelendiren bireylerin ÇBÖFÖ, ölüm korkusu, başarısızlık ve cesaret ortalamaları diğer gruplara göre daha düşük, ölümü kabullenme ve cesaret ortalamaları daha yüksek iken aile-eş ile ilişkilerini iyi değil olarak nitelendiren bireylerin ölümü düşünmeme ortalamalarının diğer gruplara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bulgulardan anlaşılacağı üzere evli, çocuk sahibi ve ailesi/eşi ile iyi bir ilişkisi olan bireylerin ölüme yönelik algıları daha olumludur. McDermott (2018) ve Yüksel ve diğerlerinin (2017) çalışmasında medeni durum değişkenine göre ölüm farkındalığı ve ölüme yönelik algılar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı, Erdoğdu & Özkan'ın (2007) çalışmasında da evli bireylerin ölüm kaygısının daha fazla olduğu tespit edilmiş olsa da literatürde evli veya duygusal bir ilişki içinde olan bireylerin ölüme yönelik algılarının daha olumlu olduğunu ortaya koyan çalışmalar mevcuttur (Florian ve diğ., 2002; Mikulincer ve diğ., 2003; Mikulincer & Hirschberger, 2004). Florian ve diğerlerine (2002) göre çocuk sahibi olmak ve aile kurmak sembolik olarak ölümsüz olmanın yollarından biri olup romantik bir ilişki içerisinde olan bireyler de daha az ölüm kaygısı yaşamaktadır. Nitekim Cicirelli'nin (2002) çalışmasında da buna paralel olarak eş, aile veya çocuk gibi sosyal bir desteği olan bireyler ölümün bilinmezliğinden daha az kaygılandıklarını belirtmişlerdir. Dalda'nın (2011) çalışmasında partnerine bağlılık düzeyi daha fazla olan katılımcıların bağlılık düzeyi daha

düşük olan katılımcılara göre ölüm kaygılarının daha düşük olduğu, partnerlerinden ayrıldıklarını hayal etmeleri istendiğinde de ölüm kaygısı düzeylerinin arttığı ortaya çıkmıştır. Aile, eş ve çocuk gibi bir sosyal destek sahibi olmak bireyin benlik saygısını güçlendirerek ölümlülük endişeleri karşısında olumsuz hislere kapılmasını engelleyebilir. Ayrıca birey biyolojik olarak ölse dahi geride bıraktığı iyi bir aile ve iyi yetişmiş çocuklar onun bir parçası olarak yaşamaya devam edeceği için ölümlü olmanın yarattığı olumsuz duygulara karşı koruma sağlayabilir. Bunun yanında ölüm algısının ebedi yalnızlık, diğer insanlardan ve yaşamdan izole olma durumuyla ilişkilendirilebileceğinin altını çizen Kübler-Ross'a (1997) göre kişinin ölümü bütün kişisel ilişkilerinin sona ermesi anlamına geldiği için sonsuza kadar yalnız kalma korkusunun yanı sıra geride kalanlar için de endişelenmesine sebep olabilir.

Gerek ülkemizde gerekse uluslararası literatürde ölüm farkındalığı ve ölüme yönelik algılarla ilgili olarak en çok araştırılan kavramlardan biri de dini inanç kavramıdır. Ölüm farkındalığı ve ölüme yönelik algıların dini inanç değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelendiğinde; herhangi bir dini inancı olan bireylerin ölüm korkusu, miras, ahirette ödüllendirilme, bakmakla yükümlü oldukları terk etme ve cesaret ortalamaları daha yüksek iken herhangi bir dini inancı olmayan bireylerin ölümü düşünmeme, başarısızlık, bilinmezlik ve acı çekme ortalamalarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bulguları özetlemek gerekirse dini inancı olan bireylerde ölüm korkusu dini inancı olmayan bireylere göre daha fazla ancak ölüme yönelik algıları daha olumludur. Literatüre bakıldığında ise genellikle dini inanç ile ölüm korkusu/kaygısı arasında negatif bir ilişki olduğu görülmektedir. Ayten'in (2009) ilahiyat fakültesinde okuyan Türk ve Ürdünlü öğrencilerle yürüttüğü çalışmada dindarlık ve ölüm kaygısı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamış ancak Gashi'nin (2011) Türk ve Kosovalı öğrencilerle yürüttüğü çalışmada dindarlığın ölümü kabullenmeyi artırıcı, ölüm korkusunu azaltıcı bir etkisinin olduğu ortaya konmuştur. Yıldız'ın (2002) ilahiyat fakültesinde okuyan öğrencilerle gerçekleştirdiği boylamsal çalışmada dindarlık ve ölüm

kaygısı arasında negatif yönde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bazı demografik değişkenler bağlamında Covid-19 pandemi neslinin dindarlık ve ölüm kaygısı ile ilişkisini araştıran Kandemir (2020); dindarlık ile ölüm kaygısı arasında negatif bir ilişki olduğunu, dindarlığı daha yüksek olan bireylerin pandemi sürecinde daha az ölüm kaygısı yaşadıklarını belirtmiştir. Uluslararası literatüre bakıldığında Fortner ve diğ. (2000) ölümden sonra yaşam olduğunu vaat eden dinlere inanan katılımcılarda ölüm korkusunun daha az yaşandığını ölümü kabullenmenin de daha fazla olduğunu göstermiştir. Lundh ve Radon'a (1998) göre ölüme bir anlam kazandırmanın ölümlülük bilgisinin yaşattığı terör ve ölüm kaygısını azaltmada gözlemlenebilir bir etkisi olduğu için ölüm kaygısını yönetilebilir kılan tek şey ölümden sonra yaşam ümididir. Cicirelli'nin (2002) çalışmasında mevcut bulgulara paralel olarak herhangi bir dini inanca sahip olan bireyler ölümün bilinmezlik boyutundan daha düşük puan almıştır. Alvarado ve diğ. (1995), ölüm korkusu ile ölümden sonraki hayata inanç arasında güçlü bir negatif ilişki ortaya koymuş ve bunun sebebini de dini ritüellerin ölüm kaygısını azaltması olarak açıklamıştır. Ancak literatürdeki bulguların aksine mevcut çalışmanın bulgularıyla paralel olan Kımter ve Köftegül'ün (2017) çalışmasında dindarlık ve dini davranışları yerine getirme düzeyi arttıkça ölüm kaygısı düzeyinin arttığı, Kurtulan Halıcı ve Karaırmak'ın (2016)'ın çalışmasında dini eğitim alan bireylerde dini eğitim almayanlara göre ölüm kaygısının daha fazla olduğu bulunmuştur. Herhangi bir dini inancı olan bireyler dünyada iyi şeyler bırakmak isteyip ahirette bu davranışlarından dolayı ödüllendirilmeyi isterler. Bununla birlikte günahlarından dolayı cezalandırılmaktan korktukları için ölümün kendisinden ziyade ölümden sonrası için korkabilirler. Diğer taraftan dini inancı olmayan bireyler ise ölümü mutlak bir son olarak algıladıkları için ölümden sonrası için kaygılanmasalar bile dini inancı olan bireylere kıyasla ölümü bilinmez ve acı verici bir son olarak algılayabilirler.

Ölüm farkındalığı ve ölüme yönelik algıların sosyoekonomik düzeyin belirteçlerinden olan eğitim durumu ve gelir durumuna göre farkları incelendiğinde yüksek lisans-doktora düzeyinde eğitim görenlerin ölüm korkusu, ölümü düşünmeme ve ölümü güçsüzleştirme ortalamaları diğer eğitim düzeyindeki bireylerden daha düşük iken ölümü kabullenme, cesaret ve bilinmezlik ortalamalarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Buna paralel olarak Erdoğdu ve Özkan (2007) ile McDermott (2018) da eğitim seviyesi yüksek olan bireylerde ölüm korkusunun diğer gruplara göre daha az yaşandığını belirtmiş ancak Ayten (2009), Dalda (2011) ile Yüksel ve diğerlerinin (2017) çalışmasında eğitim durumuna göre ölüme yönelik algılar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Eğitim seviyesi yükseldikçe bireyin iş yaşamı ve özel yaşamında belli bir dereceye yükselen yoğunluk sebebiyle ölümü daha az hatırladığı için ölüm kaygısı da azalmış olabilir (Erdoğdu & Özkan, 2007). Eğitim seviyesinin yüksek olması bireyin daha fazla unvana sahip olması anlamına gelebileceği için bireyin kendisini daha büyük bir şeyin parçası olarak görmesini sağlayabilir. Ayrıca daha yüksek eğitim seviyesindeki birey; hedeflerine ulaşabilmiş olmanın vereceği güvenle daha yüksek benlik saygısı geliştirmiş, bu sebeple de benlik saygısının kaygı tamponu işlevi sayesinde ölümle ilgili olumsuz duygulardan daha az etkilenmiş olabilir.

Gelir durumu 3.001-6000 TL olan bireylerin ÇBÖFÖ ortalamaları diğer gelir gruplarına göre daha düşük, ahirette ödüllendirilme ve bakmakla yükümlü olduklarını terk etme ortalamaları daha yüksek iken gelir durumu 15.001 TL olan bireylerin ölüm korkusu ortalamalarının diğer gelir gruplarına göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. McDermott (2018), Assari ve Moghani Lankarani (2016) ve Fortner ve diğerlerinin (2000) çalışmalarına gelir durumu ile ölüm farkındalığının alt boyutları ve ölüme yönelik algılar arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Benli ve Yıldırım'ın (2017) çalışmasında ekonomik düzeyi kötü olan hemşirelerin ölüm kaygısı yaşadığı belirtilmiş; Bulut ve Kuşat (2018), Ceylan (2018) ve Gashi'nin (2011) çalışmalarında sosyoekonomik düzey arttıkça ölüm kaygısının azaldığı

bulunmuştur. Cicirelli'nin (2002) çalışmasında da yüksek sosyoekonomik düzeydeki bireylerin ölümün bilinmezlik boyutundan daha düşük puan aldıkları görülmüştür. Ancak bu çalışmada ise gelir durumu daha yüksek düzeyde olan bireylerin ölüm farkındalığı, ölüm korkusu ve ölüme yönelik olumsuz algılarının diğer gelir gruplarına göre daha yüksek olduğunun tespit edilmesi mevcut literatürde yalnızca Erdoğdu ve Özkan'ın (2007) bulgusuyla destekleniştir. Erdoğdu ve Özkan'ın (2007) çalışmasında üst sosyoekonomik düzeydeki bireylerin ölüm kaygısı düzeyinin daha yüksek olduğu bulunmuş ve bunun da ekonomik olarak var olan rahatlığın ölümle sona ereceği düşüncesinden kaynaklanabileceği düşünülmüştür.

Florian ve diğerlerine (2002) göre bireyler ölümlülük endişesinin yarattığı olumsuz duygulardan korunabilmek için sermaye biriktirme ve pahalı arabalar alma gibi zenginlik göstergeleriyle benlik saygılarını artırma yoluna gitseler de bu çalışmadan elde edilen sonuç ışığında gelir düzeyinin yüksek olması ölümlülük endişesi karşısında bir koruma sağlamıyor gibi görünmektedir. Literatürde sosyoekonomik düzey ve ölüme yönelik algıların ilişkisini araştıran çalışma sayısı az olduğu ve bu bulgunun aksine sonuçlar ortaya çıkardığı için şimdilik tek bir bulguyla sonuca varabilmenin mümkün olmadığı bu konu ileride yapılacak çalışmalarda değerlendirilmeye muhtaçtır.

Ölüm farkındalığı ve ölüme yönelik algıların kronik hastalık değişkenine göre farkları incelendiğinde; kronik hastalığı olan bireylerin ölüm korkusu ve ölümü güçsüzleştirme ortalamaları daha yüksek iken kronik hastalığı olmayan bireylerin ölümü kabullenme ortalamalarının daha yüksek olduğu tespit edilmiş ancak ölüme yönelik algıların kronik hastalığı olup olmama durumuna göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Bu bu bulguya paralel olarak sağlık durumu ve ölüme yönelik algılar ile ilgili çalışmalarda kronik hastalığı olan bireylerde ölüm farkındalığı ve ölüm korkusunun daha fazla olduğunu gösteren Mullins ve Lopez (1982); evde bakım gören kronik hastalarla yaptığı çalışmasında yaşlı ve daha ağır

hastalık geçirenlerin, genç ve daha hafif hastalık geçirenlere göre ölümden daha fazla korktuğunu ortaya koymuş, bunun sebebini "sağlık durumu iyi olmayan bireylerin, kendilerini ölüm karşısında daha savunmasız hissetmeleri" olarak açıklamıştır. Fortner ve diğ. (2000), yaptıkları meta analiz çalışmasında fiziksel veya zihinsel sağlık problemi olan bireylerde ölüme yönelik algıların daha olumsuz olduğunu ve ölüm kaygısını daha fazla yaşadıklarını bulmuştur. Sözü edilen bulguların aksine Assari ve Moghani Lankarani (2016) ise herhangi bir kronik hastalığı olup olmama durumuna göre ölüme yönelik algılar arasında anlamlı bir farklılık bulamamıştır.

Madde kullanıp kullanmama durumuna göre ölüm farkındalığı ve ölüme yönelik algıların farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek için analiz yapılırken örneklem normal bir popülasyondan oluştuğu için sigara, alkol ve sigara/alkol cevaplarında yığılma olmuş, yalnızca birkaç katılımcı esrar kullandığını belirtmiştir. Bu nedenle de katılımcıların belirttikleri madde türleri ayrı ayrı analize eklenmeyip yalnızca madde kullanıp kullanmadığına bakılmıştır. Sigara, alkol veya uyuşturucu madde kullanan bireylerin ÇBÖFÖ, ölüm korkusu, ölümü düşünmeme, ölümü güçsüzleştirme, başarısızlık ve acı çekme ortalamaları daha yüksek iken madde kullanmayan bireylerin miras, ölümü kabullenme, bakmakla yükümlü olduklarını terk etme ve cesaret ortalamalarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bulgudan açıkça anlaşılabileceği üzere madde kullanan bireylerde ölüm farkındalığı daha yüksek ve ölüme yönelik algılar daha olumsuzdur. Bu bireylerin ölümle ilgili endişelerini bastırmak için mi madde kullandıkları yoksa madde kullandıkları için mi ölümle ilgili endişelerinin daha fazla olduğunu kestirmek mümkün olmasa da Hirschberger ve diğerlerinin (2002) çalışmasında ÖF manipülasyonu uygulanan kadın ve erkek katılımcılarda ölümlülük endişeleri artış göstermiş ve daha sonra riskli davranışlarla ilgili sorular sorulduğunda madde kullanımını onaylayan sorularda hem kadın hem de erkek katılımcılar daha yüksek puan almıştır. Ayrıca madde kullanan bireyler çeşitli sağlık sorunlarıyla

yüzleştikleri ve çevrelerinden bu maddelerin zararlarıyla ilgili sürekli geribildirim aldıkları için kendilerini ölüm karşısında daha savunmasız hissedip daha fazla endişe duyuyor olabilir.

Bireyler günlük hayatlarında TV izlerken, sosyal medya kullanırken veya dinledikleri şarkılarda ölümlülükle ilgili birçok uyarıcıya maruz kalabilirler. Bu sebeple literatürde sıkça bahsedilen ÖF manipülasyonun etkilerinden hareketle bu çalışmada TV'de izlenen program türleri, sosyal medyada geçirilen süre ve en çok dinlenen müzik türünün ölüm farkındalığı ve ölüme yönelik algılar üzerindeki etkileri araştırılmıştır. TV'de en çok haber programı izleyen bireylerin ÇBÖFÖ ortalamaları belgesel izleyenlerden daha yüksek iken TV izlemeyen bireylerin ölümü kabullenme ortalamalarının kadın programı ve spor içerikli program izleyenlerden daha yüksek olduğu; kadın programı izleyen bireylerin ölüm korkusu ortalamalarının ise TV izlemeyenlere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ölüme yönelik algıların TV'de izlenen program türüne göre farklılaşmadığı belirlenmiştir. Bulguları değerlendirmek gerekirse TV'de ölüm olaylarına sıkça yer veren haber programları, karmaşık insan ilişkileriyle faili meçhul trajedilerin anlatıldığı kadın programları ve rekabetin kızıştığı spor programlarını izleyen bireylerde ölüm farkındalığı ve ölüm korkusu daha yüksek olup ölümü kabullenme daha azdır. Diğer bir değişken olan sosyal medya etkenine bakılacak olursa; sosyal medyada günlük ortalama olarak 1-3 saat arası vakit geçiren bireylerin ÇBÖFÖ, ölümü düşünmeme ortalamaları ile hem 1-3 saat hem de 3-5 saat arası vakit geçiren bireylerin ölümü güçsüzleştirme ortalamaları 1 saatten daha az vakit geçiren bireylere göre daha yüksek iken ölüme yönelik algıların sosyal medyada geçirilen ortalama zamana göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Ölüm farkındalığı ve ölüme yönelik algıların en çok dinlenen müzik türüne göre farkları incelendiğinde rap müziği diğer müzik türlerine göre daha çok dinleyen bireylerin ÇBÖFÖ, ölümü düşünmeme, ölümü güçsüzleştirme bilinmezlik ve acı çekme ortalamaları daha yüksek iken diğer müzik türlerini daha çok dinleyen bireylerin ölümü kabullenme, miras, ahirette ödüllendirilme, bakmakla yükümlü olduklarını terk etme

ve cesaret ortalamalarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. TV'de ve sosyal medyada ölümle ilgili olaylar oldukça sık yer almakta, son yıllarda popülaritesini artıran rap şarkılarında ise ölümü hatırlatan sözlere bolca yer verilmektedir. Dolayısıyla TV'de ölüm olaylarına yer verilen programları izleyen, sosyal medyada daha fazla vakit geçiren ve rap müziği daha fazla dinleyen bireyler çalışmalarda sözü edilen ÖF manipülasyonuna günlük hayatta kendi istekleriyle maruz kalmaktadır. Bu durum da literatürde sıklıkla bahsedildiği gibi bireylerin ölümlülük endişelerinin gün yüzüne çıkmasına ve ölüm korkularının artmasına sebep olmaktadır (Arndt, Routledge, ve diğ., 2005; Dar-Nimrod, 2012; Strachan ve diğ., 2007).

Karşılaştığı sorunların her zaman üstesinden gelebildiğini söyleyen bireylerin ÇBÖFÖ, ölüm korkusu, ölümü güçsüzleştirme ve acı çekme ortalamaları diğer gruplara göre daha düşük iken ölümü kabullenme, ahirette ödüllendirilme, bakmakla yükümlü olduklarını terk etme ve cesaret ortalamalarının daha yüksek olduğu; karşılaştığı sorunların hiçbir zaman üstesinden gelemediğini söyleyen bireylerin ölümü düşünmeme ortalamalarının diğer gruplara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Karşılaştığı sorunlarla başa çıkabilen bireylerin sosyal çevreleriyle ilişkilerinin de iyi olduğu ve benlik saygılarının yüksek olduğu yorumu yapılabilir. Bu sebeple de ölümlülük bilgisinin yarattığı olumsuz duygularla baş etmeye yarayan kaygı tamponları daha güçlü olduğu sonucuna varılabilir. Yapılan araştırmalarda; kendisi ve çevresiyle barışık olan, hayatının anlamlı olduğunu düşünen bireylerin ölüm korkusunu daha az deneyimledikleri ve ölümü daha kolay kabullendiği tespit edilmiştir (Harding ve diğ., 2005; Neimeyer, 1998).

Çocukluğun geçtiği yer değişkeni bakımından ölüm farkındalığı ve ölüme yönelik algıların farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Ailesi kent kökenli olan bireylerin miras ve bilinmezlik ortalamaları diğer gruplara göre daha fazla iken ailesi kırsal-köy kökenli olan bireylerin ahirette ödüllendirilme ortalamalarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Bununla ilgili literatürde karılaştırma yapabilecek bir çalışma olmadığı için doğru bir sonuca varılamamakla birlikte ailesi kent kökenli olan bireylerin batı kültürünün etkisinde daha fazla kaldığı, ailesi kırsal-köy kökenli olan bireylerin de doğu kültürünün etkisinde daha fazla kaldığı yorumu yapılabilir. Kültürler ölüme anlam verme şekillerine göre farklılık gösterebilir ve bazı kültürler ölüm farkındalığıyla ilişkili yan etkileri hafifletmede daha etkili olabilir. Literatürde batı toplumlarında ölüm kaygısının daha fazla yaşandığını öne süren çalışmalara göre bunun sebebi batı kültürünün daha materyalist ve bireyci yapıda olmasına doğu kültürünü ise daha toplulukçu ve dindar olmasıdır (Lehto & Stein, 2009; McMordie & Kumar, 1984; Schumaker ve diğ., 1991).

Kriminal düşünce ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışları ile sosyodemografik değişkenlerin arasındaki ilişkiyi değerlendirmek için korelasyon, bağımsız gruplar T, Brown-Forsythe F, Kruskal-Wallis testleri ve ANOVA analizleri kullanılmıştır. Yaş ile KDÖ, ŞİŞDÖ genel toplamı ve şiddet içeren suç davranışları arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilirken yaş ile şiddet içermeyen suç davranışları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir. Litaratüre bakıldığında Best ve diğ. (2009) ile Bulten ve diğerlerinin (2009) çalışmalarında yaş ile kriminal düşüncelerin varlığı arasında ilişki bulunamamıştır. Bu çalışmanın bulgularına paralel olarak yaş ile kriminal düşüncelerin varlığı arasında negatif bir ilişki olduğunu ortaya koyan çalışmalar da mevcuttur. Walters ve Elliott (1999) ile Steffensmeier ve Allan (1996) kriminal düşüncelerin yaşla birlikte azaldığını belirtirken Dembo ve diğ. (2007) ise çocuk ıslahevindeki mahkumların kriminal düşünce ölçeğinden aldığı puanların yetişkin mahkumlara göre daha yüksek olduğunu tespit etmiştir.

Literatürde şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarıyla ilgili bulgulara bakıldığında Kocak ve Durak Batıgün'ün (2017) çalışmasında yaş ile şiddet içeren/içermeyen suç davranışları arasında ilişki bulunamamıştır. Ancak yaş ve şiddet içeren suç davranışlarında ergenlikten yirmili yaşların başına kadar pozitif yönde ilişki olduğunu ortaya koyan Chan ve

Chui'ye (2012) göre söz konusu davranış ne kadar erken yaşta ortaya çıkarsa ileride tekrarlanma olasılığı daha yüksektir. Grogger (1995) ise suç davranışlarında bulunma olasılığının ergenliğin sonuna kadar artıp daha sonra düşüşe geçtiğini belirtmiştir. Entorf ve Spengler (2000), tehlikeli sosyal etkileşimlerin genç yaş gruplarında daha fazla olabileceğini ve Almanya'da yaşayan 21 yaş altındaki bireylerin toplam suçların %28'inden sorumlu olduğunu belirtmiştir. Steffensmeier ve Allan'a (1996) göre gençler suç işlemek için "daha iyi" bir sosyal ve fiziksel konumdadır. Dolayısıyla, bir suçla itham edildiğinde veya hüküm giydiğinde itibar ve sosyal statü kaybı tehdidi, iyi kurulmuş sosyal ağlara sahip yetişkinler için gençlere göre çok daha yüksektir. Genç erkekler, nüfusun diğer gruplarından fiziksel olarak üstündür. Bu, güç ve/veya hız gerektiren suçları işlemek için karşılaştırmalı avantajlara sahip oldukları anlamına gelir. Yaşlı insanlar genellikle evlidir ve bu sebeple boş zamanlarını aileleri içinde geçirirler. Buna karşın gençler arkadaş çevrelerinde ve kalabalıkta çok daha fazla zaman geçirdikleri için başlangıçta yasalara saygılı olsalar bile gruptaki suçlu akranlarının davranışlarını taklit etmeye başladıklarında tehlikeli sosyal etkileşimler yaratabilir.

Erkeklerin kriminal düşüncelerin ve şiddet içermeyen suç davranışlarının ortaya çıkma sıklığının kadınlardan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmanın bulgularına paralel olarak Best ve diğ. (2009) ile Buonanno ve Montolio'nun (2005) çalışmasında da kriminal düşüncenin erkeklerde daha fazla olduğu ancak Walters ve Elliott'un (1999) çalışmasında ise kadınlarda daha fazla olduğu ortaya konmuştur. Bu tutarsız sonuçlar Vaske ve diğerlerine (2016) göre kriminal düşüncenin kavramsallaştırılamaması ve farklı örneklemlerde farklı ölçme araçlarının kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle genç yaş gruplarında kriminal düşüncenin suç davranışının en güçlü yordayıcısı olduğunu gösteren Gendreau ve diğerlerinin (1996) 11.962 suçlu ile yaptıkları bir çalışmada kriminal düşüncelerin hem erkek hem de kadınlar için tekrar suç işlemedeki en yüksek risk faktörü olduğu tespit edilmiştir.

Şiddet içeren ve içermeyen suç davranışlarının cinsiyete göre farklılığının incelendiği çalışmalarda ise erkeklerde söz konusu davranışların daha fazla ortaya çıktığı bulunmuştur (Entorf & Spengler, 2000; Kocak & Durak Batıgün, 2017; Ogilvie, 1996). Bunun yanında Heaven'a (1996) göre; hem erkek hem de kadınların fiziksel olarak zarar görme riskinin düşük olduğu suçları (şiddet içermeyen suçlar), fiziksel olarak zarar görme riskinin yüksek olduğu ve yüzleşme gerektiren suçlara göre (şiddet içeren suçlar) işleme olasılığı daha yüksektir. Suç davranışlarının kadınlarda daha az görülmesini toplumsal cinsiyet rolleriyle kısmen de olsa açıklamak mümkündür. Kadınların ev işleri ve çocuklarıyla daha çok vakit geçirmesi suç işlemek için erkeklere göre daha az zaman ve imkâna sahiptir. Ayrıca arkadaşlarını etkileme eğilimi sebebiyle suçu artıran sosyal etkileşimler erkekler arasında daha yaygındır. Erkekler statü veya rekabet avantajı elde etmek için risk alırken kadınlar ise ilişkilerini sürdürmek için risk almaktadır (Steffensmeier & Allan, 1996).

Medeni durum, çocuk sahibi olup olmama ve aile-eş ile ilişki değişkenine göre KDÖ ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının farklılaşıp farklılaşmadığı incelendiğinde bekâr bireylerin KDÖ ve ŞİŞDÖ ortalamalarının daha yüksek olduğu; çocuk sahibi olmayan bireylerin KDÖ, ŞİŞDÖ ve şiddet içeren suç davranışları ortalamalarının çocuk sahibi olan bireylere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. KDÖ ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışları ortalamalarının aile-eş ile ilişki değişkenine göre farkları incelendiğinde aile-eş ile ilişkilerini çok iyi olarak nitelendiren bireylerin KDÖ ortalamalarının aile-eş ile ilişkilerini ne çok iyi ne çok kötü olarak nitelendirenlere göre daha düşük olduğu ve şiddet içermeyen suç davranışları ortalamalarının ise diğer gruplara göre daha düşük olduğu belirlenmiştir. Bireyin evli ve çocuk sahibi olmasının yanında aile-eş ile ilişkilerinin iyi olması kriminal düşüncelerin ve suç davranışının ortaya çıkması karşısında koruyucu bir ortam sağlıyor olabilir. Nitekim Dembo ve diğerlerine (2007) göre de koruyucu bir aile ortamı McCoy ve Miller'e (2013) göre de sosyal desteğin olduğu huzurlu bir aile ortamı bireyin suça

bulaşmasını engelleyebilir. Koruyucu ve destekleyici olmayan bir aile ortamı ise çocukluktan itibaren bireyin antisosyal tutum ve davranışlarına katkıda bulunabilir. İran'ın boşanma oranlarının yüksek olduğu bir bölgesinde cinayet ve saldırı gibi suçların daha fazla görüldüğünü ortaya koyan Haddad ve Moghadam'a (2011)'a bireyin partneriyle yaşadığı sorunlar hem partnerine hem de çevresine karşı suç davranışının ortaya çıkmasına potansiyel hazırlayabilir.

Kriminal düşünce ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının sosyoekonomik düzeyin belirteçlerinden olan eğitim durumu ve gelir durumuna göre farkları incelendiğinde; eğitim düzeyine göre KDÖ ortalamaları arasında farklılık bulunmaz iken lise ve daha alt eğitim düzeyinde olanların şiddet içermeyen suç davranışları ortalamalarının yüksek lisans-doktora eğitim düzeyinde olanlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Gelir durumu 0-3000 TL olanların KDÖ ortalamaları gelir durumu 10.001-15.000 TL ve 15.001 TL üzeri olanlara göre daha yüksek iken gelir durumu 0-3.000 TL olanların ŞİŞDÖ ve şiddet içeren suç davranışları ortalamalarının 6.001-10.000 TL olanlara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmada eğitim düzeyi ile kriminal düşüncelerin varlığı arasında bir ilişki bulunamaz iken; literatürde eğitim seviyesi yüksek olan bireylerde kriminal düşüncelerin daha az ortaya çıktığını gösteren çalışmalar yer almaktadır (Buonanno & Montolio, 2005; Folk ve diğ., 2018). Eğitim düzeyi ile şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının ilişkisini inceleyen önceki araştırmalarda; eğitim düzeyi arttıkça söz konusu davranışların ortaya çıkma sıklığının azaldığı ortaya konmuştur (Haddad & Moghadam, 2011; Kocak & Durak Batıgün, 2017). Bulguları açıklamak gerekirse; Usher (1997)'a göre eğitimin suça bulaşma karşısında bir tür "medeniyet" etkisi olabilir. Toplumun değerlerini sürdürüp insanları kendi toplumlarına hizmet etmeleri için kültürleştirir ve dürüstlüğün erdemlerini destekleyip bireyin suç algısını değiştirebilir. Ayrıca daha yüksek eğitim seviyesinde olanlar işgücü piyasasında daha yüksek gelirli bir iş bulabilirse suça karışma ihtimali daha az olabilir. Gelir durumunun kriminal

düşünce ile ilişkisini araştıran herhangi bir çalışmaya rastlanamamış ancak gelir durumu düşük olan bireylerin özellikle mala yönelik suçları daha fazla, şiddet içeren suçları da daha az işlediği bulunmuştur (Entorf & Spengler, 2000; Haddad & Moghadam, 2011). Ayrıca Beyers ve diğ. (2001) de yüksek sosyoekonomik düzeyli bir bölgede oturan erkek ergenlerin ciddi ve şiddet içeren bir suç işleme olasılığının düşük sosyoekonomik düzeyli bir bölgede oturan erkek ergenlere göre daha az olduğunu ortaya koymuştur.

Herhangi bir dini inanca sahip olup olmamaya göre değerlendirme yapıldığında KDÖ ortalamaları arasında farklılık tespit edilememiş ancak dini inancı olmayan bireylerin şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları ortalamalarının dini inancı olanlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Dini inancın suça bulaşma karşısında çok az bir engel oluşturduğunu ortaya koyan Kerley ve diğerlerinin (2011) aksine Adamczyk ve diğ. (2017) ile Desmond ve diğ. (2008) dini inanç ve suç arasında negatif yönde güçlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Desmond ve diğerlerine (2008) göre daha yüksek dindarlık seviyesi suç işleme olasılığını azaltan daha yüksek sosyal kontrol sağlıyor olabilir. Birey ahirette cezalandırılabileceği gerekçesiyle çevresine zarar verebileceği davranışlardan uzak durmayı seçebilir.

Kronik hastalığı olup olmamaya göre KDÖ ortalamaları arasında farklılık tespit edilememiş ancak kronik hastalığı olan bireylerin ŞİŞDÖ ve şiddet içeren suç davranışları ortalamalarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışma kronik hastalığın fizyolojik veya psikolojik kökenli olduğuna ilişkin ayrım yapılmamış olsa da Best ve diğerlerinin (2009) çalışmasında psikolojik sağlık problemleri olan bireylerde kriminal düşünceler daha fazla bulunmuş; Carr ve diğerlerinin (2009) çalışmasında ise psikiyatrik hastalarda kriminal düşüncelerin erkek mahkûmlardan daha fazla olduğu bulunmuştur. Bu çalışmada veri toplanan örneklem normal popülasyon olduğu için psikolojik hastalıkların yaygın olması beklenmemekte, literatürde ise fizyolojik kökenli kronik hastalıklara sahip bireylerin kriminal

düşünceleri ve suç davranışları ile ilişkisini araştıran çalışmalara rastlanmamaktadır. Ancak bulguları yorumlamak gerekirse; kronik hastalığın fizyolojik veya psikolojik olması bireyin davranışlarını farklı şekillerde etkileyebilir. Valliant ve diğerlerinin (1999) belirttiği gibi psikolojik bir hastalıktan muzdarip olan bireyler suç davranışları açısından daha fazla risk altında olabilir.

Madde kullanıp kullanmama durumuna göre kriminal düşünce ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek için analiz yapılırken örneklem normal bir popülasyondan oluştuğu için sigara, alkol ve sigara/alkol cevaplarında yığılma olmuş, yalnızca birkaç katılımcı esrar kullandığını belirtmiştir. Bu nedenle de katılımcıların belirttikleri madde türleri ayrı ayrı analize eklenmeyip yalnızca madde kullanıp kullanmadığına bakılmıştır. Sigara, alkol veya uyuşturucu madde kullanıp kullanmama durumuna göre KDÖ ortalamaları arasında farklılık tespit edilememiş ancak madde kullanan bireylerin şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları ortalamalarının madde kullanmayanlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Literatürde yer alan çalışmalar söz konusu değişkenlerin ilişkisini araştırırken aşırı alkol veya uyuşturucu madde kullanımını değişken olarak almıştır. Alkol kullanımı fazla olan bireylerde kriminal düşüncelerin alkol kullanmayanlara göre daha fazla olduğu, uyuşturucu madde kullanan bireylerde ise kriminal düşüncelerin alkol kullananlardan daha fazla olduğu bulunmuştur (Best ve diğ., 2009; Bulten ve diğ., 2009)

TV'de en çok izlenen program türüne göre KDÖ ortalamaları arasında farklılaşma tespit edilememiş ancak spor programı izleyen bireylerin şiddet içermeyen suç davranışları ortalamalarının dizi-film, haber izleyen ve TV izlemeyen bireylere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Sosyal medyada günlük ortalama olarak 3-5 saat arası vakit geçiren bireylerin KDÖ ortalamaları 1 saatten az ve 1-3 saat arası vakit geçiren bireylere göre daha yüksek iken ŞİŞDÖ ve şiddet içeren suç davranışları ortalamalarının 1-3 saat geçiren bireylere

göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Kriminal düşünce ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının en çok dinlenen müzik türüne göre farkları incelendiğinde rap müziği diğer müzik türlerine göre daha çok dinleyen bireylerin KDÖ, şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları ortalamalarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. TV'de izlenen program türlerinden yalnızca spor programlarının şiddet içeren suç davranışları ile ilişkili olması literatürdeki bulgularla uyuşmamaktadır. Ancak sosyal medyada fazlaca vakit geçirmek şiddetin tasvir edildiği yazı veya görüntülere maruz kalma ihtimalini artırdığı için kriminal düşünce ve suç davranışlarında artışa sebep olabilir. Rap müziği diğer müzik türlerinden daha fazla dinlemek de şarkı sözlerindeki şiddet içerikli sözler yoluyla bireylerdeki olumsuz davranışların ortaya çıkma olasılığını artırmış olabilir. Nitekim medyada şiddeti gözlemleme veya şarkılar aracılığıyla dinlemenin bireylerde saldırgan davranışların ortaya çıkma olasılığını belirten çok sayıda çalışma TV'de izlenen şiddet içerikli program ve videoların hem kadın hem de erkeklerde saldırganlığı tetikleyebileceğini göstermiştir. Özellikle film veya dizilerdeki başrol oyuncusunun haksızlık sonucu ortaya çıkan ve başarıya ulaşan şiddetini izlemek izleyicinin kısa vadede gerçekleşecek bir saldırganlığıyla sonuçlanabilir. Bazen bu durum izleyicinin başkalarına zarar vermenin yolunu medya aracılığıyla öğrenmesi ile ortaya çıkabilir. Bunun da ötesinde izleyici farkında olmadan gözlediği saldırgan davranışın farklı formlarını gösterebilir. Söz konusu çalışmalar günlük yaşamlarında kolaylıkla tahrik olmayacak kişilerin bile şiddet içeren medya içeriğine maruz kalmalarının ardından problemlerinin çözümünde şiddete başvurabileceğini göstermiştir (Anderson, 1997; Bushman, 1995; Paik & Comstock, 1994).

Johnson ve diğerlerinin (1995) çalışmasında şiddet içeren rap müzik videolarını izlemek için rastgele atanan erkek katılımcıların kişilerarası problemlerle başa çıkmada şiddet kullanımını daha fazla kabul ettikleri ortaya çıkarılırken Anderson ve diğ. (2003) ise şiddet içeren rap müziği video olmadan yalnızca dinlemenin de saldırgan düşünce, algı ve

davranışları ön plana çıkarabileceğini göstermiştir. Anderson ve diğerlerine (2003) göre şiddet içeren şarkı sözlerine tekrar tekrar maruz kalmak saldırgan bir kişiliğin gelişimine sebep olabilir bunun da ötesinde TV'de görüntülerle birlikte izlenen şiddet ise daha saldırgan davranışlara sebep olabilir. Nitekim Waite ve diğ. (1992) de hastanenin adli bölümündeki televizyondan müzik kanalı olan MTV'nin kaldırılmasından sonra bu bölümde yatan hastalardaki saldırgan davranışlarda önemli bir düşüş gözlemlemiştir.

Karşılaştığı sorunların her zaman üstesinden gelebildiğini söyleyen bireylerin şiddet içermeyen suç davranışları ortalamaları karşılaştığı sorunların hiçbir zaman üstesinden gelemediğini söyleyen bireylere göre daha düşük iken KDÖ ortalamaları arasında herhangi bir farklılık tespit edilememiştir. Literatürde buna ilişkin bir çalışmaya rastlanamamış olsa da karşılaştığı sorunların üstesinden gelebilmek bireyin çevresiyle daha uyumlu yaşamasını ve daha iyi ilişkiler geliştirebilmesini sağladığı için riskli davranışlarda bulunma olasılığını azaltıyor olabilir.

Son olarak; çocukluğu köy-kasabada geçenlerin KDÖ ortalamaları çocukluğu kent-büyükşehirde geçenlere göre daha yüksek iken, ŞİŞDÖ ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışları ortalamalarının diğer gruplardan daha yüksek olduğu tespit edilmiş ancak aile kökeni değişkenine göre KDÖ ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Söz konusu bulgular literatürle desteklenemese de çocukluğunu küçük bir yerleşim yerinde geçiren bireylerin daha büyük bir yerleşim yerine taşınmasıyla düşünce biçimleri değişmiş ve yeni çevresine adaptasyon sürecinde suça bulaşma ihtimalini artıran etkileşimlerde bulunmuş olabilir.

6. SONUÇ

6.1. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmanın temel amacı ölüm farkındalığı ve ölüme yönelik algıların kriminal düşünce ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının ortaya çıkmasında etkisi olup olmadığını Terör Yönetim Kuramı perspektifinde ele almaktır. Bunun yanında sözü edilen kavramların bir takım sosyodemografik değişkenlerle ilişkisi de araştırılmıştır.

Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar özetle şu şekilde sıralanabilir;

- Ölüm farkındalığı ile ölüme yönelik algıların alt boyutları olan başarısızlık, bilinmezlik ve acı çekme arasında pozitif;
- Ölüm korkusu ile başarısızlık, bilinmezlik ve acı çekme arasında pozitif;
- Ölümü kabullenme ile bakmakla yükümlü olduklarını terk etme ve cesaret arasında pozitif;
- Ölümü kabullenme ile başarısızlık ve acı çekme arasında negatif;
- Miras ile ahirette ödüllendirilme, bakmakla yükümlü olduklarını terk etme ve cesaret arasında pozitif;
- Ölümü düşünmeme ile ahirette ödüllendirilme, bakmakla yükümlü olduklarını terk etme ve cesaret arasında negatif;
- Ölümü düşünmeme ile başarısızlık ve acı çekme arasında pozitif;
- Ölümü güçsüzleştirme ile ahirette ödüllendirilme, bakmakla yükümlü olduklarını terk etme ve cesaret arasında negatif;
- Ölümü güçsüzleştirme ile başarısızlık, bilinmezlik ve acı çekme arasında ise pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.
- Ölüm farkındalığı ve KDÖ arasındaki ilişkiyi değerlendirmek için korelasyon ve regresyon analizleri kullanılmış, yalnızca ölümü düşünmeme ve ölümü güçsüzleştirme

alt boyutları ile KDÖ arasında pozitif yönlü ve oldukça zayıf bir ilişki olduğu ve bu iki alt boyutun KDÖ'yü pozitif yönde yordadığı tespit edilmiştir.

- Ölüme yönelik algılar ile KDÖ arasındaki ilişkiyi değerlendirmek için kullanılan korelasyon ve regresyon analizleri sonucunda; ahirette ödüllendirilme ve KDÖ arasında negatif yönlü ve zayıf bir ilişki olduğu ve ahirette ödüllendirmenin KDÖ'yü negatif yönde yordadığı;
- Başarısızlık, cesaret, bilinmezlik ve acı çekme ile KDÖ arasında pozitif yönlü ve zayıf bir ilişki olduğu ve bu alt boyutların KDÖ'yü pozitif yönde yordadığı tespit edilmiştir.
- Ölüm farkındalığı ve ölüme yönelik algılar ile şiddet içeren/içermeyen suç davranışları arasındaki ilişkiyi değerlendirmek için korelasyon ve regresyon analizleri kullanılmıştır. Miras ile şiddet içeren suç davranışları arasında negatif;
- Ölümü düşünmeme ve ölümü güçsüzleştirme ile şiddet içeren suç davranışları arasında pozitif;
- Ölümü kabullenme ve miras ile şiddet içermeyen suç davranışları arasında negatif;
- Ölümü düşünmeme ve ölümü güçsüzleştirme ile şiddet içermeyen suç davranışları arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.
- Ahirette ödüllendirilme ile şiddet içeren suç davranışları ve şiddet içermeyen suç davranışları arasında negatif;
- Bakmakla yükümlü olduklarını terk etme ile şiddet içeren suçlar arasında negatif;
- Cesaret ile ŞİŞDÖ genel toplamı, şiddet içeren suçlar ve şiddet içermeyen suçlar arasında pozitif;
- Başarısızlık ile şiddet içermeyen suçlar ve ŞİSDÖ genel toplamı arasında pozitif;
- Bilinmezlik ile şiddet içeren suç davranışları ve ŞİSDÖ genel toplamı arasında pozitif;
- Acı çekme ile şiddet içermeyen suç davranışları arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

- Regresyon analizleri değerlendirildiğinde ise başarısızlık ve cesaret alt boyutlarının ŞİSDÖ genel toplamını pozitif yönde yordadığı ancak korelasyon analizinde ŞİSDÖ genel toplamı ile zayıf da olsa anlamlı bir ilişki bulunmasına rağmen bilinmezlik alt boyutunun ŞİSDÖ genel toplamını istatistiksel olarak anlamlı şekilde yordamadığı belirlenmiştir.

TYK perspektifinde ölüm farkındalığı ve ölüme yönelik algıların kriminal düşünce ve suç davranışlarıyla ilişkisinin yanında kriminal düşünce ve şiddet içeren/içermeyen suç davranışlarının ilişkisi bilindiği kadarıyla ülkemizde ilk kez bu çalışmada incelenmiştir. Hem dünyada hem de ülkemizde birçok farklı araştırmaya konu olan TYK'nın hayatın neredeyse her alanında etkili olduğu gibi suça sebep olan düşünce ve suç davranışlarının ortaya çıkmasında etkisinin olup olmadığının araştırılması, ayrıca ölüm farkındalığı ve alt boyutları ile ölüme yönelik algılar, kriminal düşünce ve suç davranışının birçok sosyodemografik değişken ile ilişkisinin ortaya çıkarılması gelecek araştırmalara ışık tutabilmek adına önemli bir katkıdır.

Yalom (2008), bir psikoterapist olarak her türlü anksiyetenin merkezinde ölüm kaygısı olduğunu belirtmiş ancak ölümlülük ve yarattığı kaygı ile yüzleşerek yaşama daha çok değer verilebileceğini iddia etmiştir. Buradan hareketle ölüm olgusunun hayatın her alanında etkisi olduğunun anlaşılması bireylerin ölümü daha iyi anlayıp kavramalarını sağlamasının yanında ölüme ilişkin bakış açılarını değiştirmelerini sağlayarak daha işlevsel duygu ve davranışlar geliştirmelerine yardımcı olabilir. Ölümlülüğünün bilincinde olmak ve bunu bir savunma mekanizmasına başvurmadan kabul edebilmek bireyleri fiziksel sağlıklarını iyileştirmeye, özünde anlamlı olan hedef ve değerleye yönelmeye motive edebilir. Bireyleri aileleriyle, arkadaşları ve sevdikleriyle olumlu ilişkiler kurmaya, kendisinden sonra gelecek nesiller için daha iyi bir dünya bırakacak şekilde davranmaya yönlendirebilir.

Son olarak; suç risklerinin belirlenmesi ve en yüksek risk düzeylerine sahip bireyler için eğitim politikalarının geliştirilmesi çeşitli araştırmalar tarafından desteklenmektedir (Andrews ve diğ., 1990; Simpson ve diğ., 2002). Kriminal düşünceler de suç davranışının oluşmasında en büyük risklerden biri olduğu için bu düşünceleri ortaya çıkaran etmenlerin araştırılması insanların bilişsel süreçlerinin nasıl ve niçin suç davranışlarına yol açtığını anlamada yardımcı olabilir. Bu araştırmaların yapılması suç davranışının sebeplerinin analizi, önlenmesi ve suçluların rehabilitasyonu için yetersiz olsa da oldukça gerekli adımlardır. Kriminal düşünceleri hedefleyen tedavi programlarının suç tekrarını azaltmada en etkili yöntem olduğu bulunduğu için bu düşünceleri hedef alan tedavi programları ile hem ilk defa hem de tekrar suç işlenmesinin önüne geçilmesi mümkün olabilir.

6.2. Kısıtlılıklar

Bu çalışmanın literatüre katkılarının yanı sıra dikkate alınması gereken bazı kısıtlılıkları da vardır. Elde edilen bulgular yorumlanırken bu kısıtlılıkların akılda tutulması oldukça önemlidir. Ölüm farkındalığı ve ölüme yönelik algıların araştırıldığı çalışmalarda deney grubu ÖF manipülasyonuna maruz bırakılır iken kontrol grubu böyle bir manipülasyona maruz bırakılmadığı için iki grubun arasındaki fark daha kesin sonuçların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bahse konu olan ÖF manipülasyonunda genellikle bireylere ölümü hatırlatıcı sorular sorulmuş ve bunun akabinde hem deney hem de kontrol grubuna asıl ölçülmek istenen konu hakkında ölçekler sunulmuştur. Ancak bu araştırmada hem ÇBÖFÖ hem de ÖAÖ tek başına ölümü hatırlatıcı etki gösterip ÖF manipülasyonu yerine geçmiştir. Deney ve kontrol grubu ayrımı olmadığı için de ÖF manipülasyonu uygulanan tüm örneklemin belirli davranış ve özelikleri hakkında tam anlamıyla doğru bir ölçüm yapılamamıştır. Bunun önüne geçmek için örneklemin yarısına ÇBÖFÖ ve ÖAÖ ölçekleri uygulayıp kriminal düşünce ve şiddet içeren içermeyen suç davranışlarının ortaya çıkma sıklığı araştırılır iken diğer yarısına ÇBÖFÖ ve ÖAÖ uygulanmadan kriminal düşünce ve

şiddet içeren içermeyen suç davranışlarının ortaya çıkma sıklığı araştırılır ise her iki grup arası karşılaştırma olanağının olduğu deneysel bir çalışma elde edilmiş olur.

Literatürde ölüm farkındalığının ve ölüme yönelik algıların alt boyutlarını araştıran çalışmalar çok kısıtlı olduğu için araştırmanın bulguları ile var olan literatür arasında karşılaştırma yapılır iken ölüm farkındalığının olumsuz olarak kabul edilen alt boyutları ve ölüme yönelik olumsuz algılar ölüm kaygısı veya ölüm korkusu ile; ölüm farkındalığının olumlu olarak kabul edilen alt boyutları ile ölüme yönelik olumlu algılar ise ölümü kabullenme ile eşdeğer görülmüştür. Ayrıca literatürde ölüm farkındalığı, ölüme yönelik algılar, kriminal düşünce ve suç davranışları ile aile kökeni, çocukluğun geçtiği yer gibi değişkenlerle ilişkisini araştıran çalışmalar olmadığı için bu sonuçlar şu an literatürle desteklenememektedir. Bunların geçerliliğini ancak gelecekteki çalışmalardan elde edilecek tutarlı bulgular gösterebilecektir. Bunun yanı sıra daha geniş bir örneklemde çalışılamadığı ve örneklemde çeşitlilik olmadığı için araştırmadan elde edilen sonuçların evrene genellenebilirliği tartışmalıdır.

Mevcut çalışmanın katkıları ve sınırlılıkları göz önüne alındığında ölüm farkındalığı ve ölüme yönelik algılar ile kriminal düşünce ve suç davranışları arasındaki bağlantıların farklı bağlamlarda daha fazla araştırılması önemlidir. Çünkü ölüm kavramının hayatımızın ne kadarını etkilediğini ortaya çıkarmak hem insan davranışını hem de kendimizi anlama yolunda daha farklı kapılar açacaktır. Bu çalışma da buna yol açabilecek bir keşif çalışması olarak görülmelidir. Bütün sınırlamalara rağmen TYK perspektifine kriminal düşünce ve suç davranışlarının dâhil edilmesi ölüm kavramının hayatımızda sandığımızdan daha etkili olduğunun anlaşılmasını sağlamasının yanında gelecekte yapılacak çalışmalar için farklı fikirlere kaynaklık edebilir. Ölüm farkındalığı ve ölüme yönelik algıların suça yol açabilecek bilişleri, suç davranışının ortaya çıkmasını ve hayatın diğer alanlarını nasıl etkilediğinin daha

iyi anlaşılabilmesini amaç edinen deneysel araştırmalar sonucunda hem sosyal hem de adli psikoloji alanı için önemli bulgular elde edilebilecektir.

7. KAYNAKÇA

Abdel-Khalek, A. M., & Tomás-Sábado, J. (2005). Anxiety and death anxiety in Egyptian and Spanish nursing students. *Death Studies, 29*(2), 157-169.

Abdollahi, A., Pyszczynski, T., Maxfield, M., & Luszczynska, A. (2011). Posttraumatic stress reactions as a disruption in anxiety-buffer functioning: Dissociation and responses to mortality salience as predictors of severity of posttraumatic symptoms. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy, 3*(4), 329-341.

Adamczyk, A., Freilich, J. D., & Kim, C. (2017). Religion and crime: A systematic review and assessment of next steps. *Sociology of Religion, 78*(2), 192-232.

Aksüt Çiçek, S. (2008). Dindarlık ile saldırganlık arasındaki etkileşimin terör yönetimi kuramı çerçevesinde incelenmesi. Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi,* Ankara.

Alvarado, K. A., Templer, D. I., Bresler, C., & Thomas-Dobson, S. (1995). The relationship of religious variables to death depression and death anxiety. *Journal of Clinic Psychoogyl, 51*(2), 202-204.

Anderson, C. (1997). Effects of violent movies and trait hostility on hostile feelings and aggressive thoughts. *Aggressive Behavior , 23(*37*)*, 161-178.

Anderson, C. A., Carnagey, N. L., & Eubanks, J. (2003). Exposure to violent media: The effects of songs with violent lyrics on aggressive thoughts and feelings. *Journal of Personality and Social Psychology, 84*(5), 960.

Andrews, D., Zinger, I., Hoge, R., Bonta, J., & Gendreau, P. (1990). Does correctional treatment work? A clinically relevant and psychologically informed meta-analysis. *Criminology, 28*(3).

Arndt, J., Lieberman, J. D., Cook, A., & Solomon, S. (2005). Terror Management in the courtroom: Exploring the effects of mortality salience on legal decision making. *Psychology, Public Policy, and Law, 11*(3), 407-438.

Arndt, J., Routledge, C., Cox, C. R., & Goldenberg, J. L. (2005). The worm at the core: A terror management perspective on the roots of psychological dysfunction. *Applied and Preventive Psychology, 11*(3), 191-213.

Aslıtürk, E. (2001). A test of terror management theory in a collectivistic culture: Buffering role of collective self-esteem. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.

Assari, S., & Moghani Lankarani, M. (2016). Race and gender differences in correlates of death anxiety among elderly in the United States. *Iranian Journal of Psychiatry and Behavioral Sciences, 10*(2).

Ayten, A. (2009). Üniversiteö ğrencilerinde ölüm kaygısı: Türk ve Ürdünlü öğrenciler üzerine karşılaştırmalı bir araştırma. *Dinbilimleri Dergisi, 9*(4).

Becker, E. (1973). *The denial of death*. New York: Academic Press.

Ben-Ari, O. T., Florian, V., & Mikulincer, M. (1999). The impact of mortality salience on reckless driving: A test of terror management mechanisms. *Journal of Personality and Social Psychology, 76*(1), 35-45.

Benli, S. S., & Yıldırım, A. (2017). Hemşirelerde yaşam doyumu ve ölüme karşı tutum arasındaki ilişki. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 6*(4), 167-179.

Bernat, J. L., Culver, C. M., & Gert, B. (1981). On the definition and criterion of death. *Ann Intern Med, 94*(3), 389-394.

Best, D., Day, E., Campbell, A., Flynn, P., & Simpson, D. (2009). Relationship between drug treatment engagement and criminal thinking style among drug-using offenders. *European Addiction Research, 15*(2), 71-77.

Beyers, J. M., Loeber, R., Wikström, P.O. H., & Stouthamer-Loeber, M. (2001). What predicts adolescent violence in better-off neighborhoods? *Journal of Abnormal Child Psychology, 29*(5), 369-381.

Boduszek, D., Shevlin, M., Adamson, G., & Hyland, P. (2013). Eysenck's personality model and criminal thinking style within a violent and nonviolent offender sample: Application of propensity score analysis. *Deviant Behavior, 34*(6), 483-493.

Bozo, Ö., Tunca, A., & Şimşek, Y. (2009). The effect of death anxiety and age on health-promoting behaviors: A terror-management theory perspective. *The Journal of Psychology, 143*(4), 377-389.

Bulten, E., Nijman, H., & Staak, C. (2009). Measuring criminal thinking styles: The construct validity and utility of the PICTS in a Dutch prison sample. *Legal and Criminological Psychology, 14*(1), 35-49.

Bulut, M., & Kuşat, A. (2018). Benlik saygısı, dini dünya görüşleri ve hayatın amacının ölüm kaygısı üzerine etkisinin incelenmesi. *Bilimname, 2018*(35), 145-173.

Bulut, M. B., Mcdermott, M., & Mcewan, O. (2017). Çok boyutlu ölüm farkındalığı ölçeğinin Türkçeye uyarlanmasi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Journal of International Social Research, 10*(49), 268-275.

Buonanno, P., & Montolio, D. (2005). Identifying the socioeconomic determinants of crime in Spanish provinces. *International Review of Law and Economics, 28*(2), 89-97.

Burke, B. L., Martens, A., & Faucher, E. H. (2010). Two decades of terror management theory: A meta-analysis of mortality salience research. *Personality and Social Psychology Review, 14*(2), 155-195.

Bushman, B. J. (1995). Moderating role of trait aggressiveness in the effects of violent media on aggression. *Journal of Personality and Social Psychology, 69*(5), 950.

Carr, W. A., Rosenfeld, B., Magyar, M., & Rotter, M. (2009). An exploration of criminal thinking styles among civil psychiatric patients. *Criminal Behaviour and Mental Health, 19*(5), 334-346.

Castano, E., Yzerbyt, V., Paladino, M., & Sacchi, S. (2002). I belong therefore ı exist: ıngroup identification, ingroup entitativity, and ingroup bias. *Personality and Social Psychology Bulletin, 28*, 135-143

Ceylan, U. E. (2018). Ölümlülük bilincinin dinî başa çıkma, tanrı algısı, ölüm kaygısı ve psikolojik iyi olma ile ilişkisi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Doktora Tezi*, Ankara.

Chan, H. C., & Chui, W. (2012). Psychological correlates of violent and non-violent hong kong juvenile probationers. *Behavioral Sciences & The Law, 30*, 103-120.

Chang, H., & Chang, C. K. (1980). The denying of death: A social psychological study. *The Journal of Sociology & Social Wellfare, 7*(5), 742-754.

Cicirelli, V. G. (2002). Fear of death in older adults: Predictions from terror management theory. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences, 57*(4), 358-366.

Cihan, B. (2013). The effects of mortality salience and body-related social norms on attitudes towards dıet pills: A terror management health model perspective. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.

Çamlı, Ş. (2010). Attitudes towards allowance of headscarf in the universities: A terror management theory perspective. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.

Çetin, E. (2017). Üniversite öğrencilerinde ölüm algısının gündelik hayata yansıması üzerine karşılaştırmalı bir araştırma. *Journal of Turkish Studies, 12*(13), 149-168.

Çetiner, A. (2014). Ölüm farkındalığının kabahatlar kanununun uygulanmasında jandarma personelinin belirlediği idari para cezası kararlarına etkisinin dehşet yönetimi kuramı açısından değerlendirilmesi. Kara Harp Okulu Komutanlığı, Savunma Bilimleri Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.

Dalda, B. (2011). The effects of relaiıonship commitment and gender on death anxiety among Turkish young adults: A terror management theory perspective. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.

Dar-Nimrod, I. (2012). Viewing death on television increases the appeal of advertised products. *Journal of Social Psychology, 152*(2), 199-211.

Davis, S. F., Martin, D. A., Wilee, C. T., & Voorhees, J. W. (1978). Relationship of fear of death and level of self-esteem in college students. *Psychological Reports, 42*(2), 419-422.

Delk, L. A. (2020). Assessment of criminal thinking as a predictor and mediator of behavior problems in a community youth sample. Virginia Polytechnic Institute and State University, *Doctoral Thesis*, Virginia.

Dembo, R., Turner, C., & Jainchill, N. (2007). An assessment of criminal thinking among ıncarcerated youths in three states. *Criminal Justice and Behavior, 34*, 1157-1167.

Desmond, S. A., Soper, S. E., Purpura, D. J., & Smith, E. (2008). Religiosity, moral beliefs, and delinquency: Does the effect of religiosity on delinquency depend on moral beliefs? *Sociological Spectrum, 29*(1), 51-71.

Doğulu, C. (2012). System justification and terror management: Mortality salience as a moderator of system-justifying tendencies in gender context. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.

Dunkel, C. S. (2002). Terror management theory and identity: The effect of the 9/11 terrorist attacks on anxiety and identity change. *An İnternational Journal of Theory and Research, 2*(4), 287–301.

Duyguner, U., & Gölge, Z. B. (2019). Kriminal düşünce ölçeğinin türkçeye uyarlanması: geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 11*, 9-23.

Engels, R. C., Luijpers, E., Landsheer, J., & Meeus, W. (2004). A longitudinal study of relations between attitudes and delinquent behavior in adolescents. *Criminal Justice and Behavior, 31*(2), 244-260.

Entorf, H., & Spengler, H. (2000). Socioeconomic and demographic factors of crime in Germany: Evidence from panel data of the German states. *International Review of Law and Economics, 20*(1), 75-106.

Erdoğdu, M. Y., & Özkan, M. (2007). Farklı dini inanışlardaki bireylerin ölüm kaygıları ile ruhsal belirtiler ve sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişkiler. *Turgut Özal Tıp Merkezi Dergisi, 14*(3), 171-179.

Florian, V., Mikulincer, M., & Hirschberger, G. (2002). The anxiety-buffering function of close relationships: Evidence that relationship commitment acts as a terror management mechanism. *Journal of Personality and Social Psychology, 82*(4), 527-542.

Folk, J. B., Stuewig, J. B., Blasko, B. L., Caudy, M., Martinez, A. G., Maass, S., Taxman, F. S., & Tangney, J. P. (2018). Do demographic factors moderate how well criminal thinking predicts recidivism? *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 62*(7), 2045-2062.

Fortner, B. V., Neimeyer, R. A., & Rybarczyk, B. (2000). *Correlates of death anxiety in older adults: A comprehensive review*. In A. Tomer (Ed.), *Series in death, dying, and*

bereavement. Death attitudes and the older adult: Theories, concepts, and applications (95–108). Brunner-Routledge.

Fuller, K. L. M. I. (2012). Personality and Crime: An Examination of the Influence of the Five Factor Model on Offending and Co-offending. Indiana University of Pennsylvania, *Master Thesis*, Pennsylvania.

Furer, P., & Walker, J. R. (2008). Death anxiety: A cognitive-behavioral approach. *Journal of Cognitive Psychotherapy, 22*(2), 167-182.

Gailliot, M. T., Stillman, T. F., Schmeichel, B. J., Maner, J. K., & Plant, E. A. (2008). Mortality salience increases adherence to salient norms and values. *Personal and Social Psychology Bulletin, 34*(7), 993-1003.

Gashi, F. (2011). Türk ve Kosovalı öğrencilerin ölüm kaygısı üzerine karşılaştırmalı bir araştırma. *Balkan Araştırmaları Dergisi, 2*(1), 45-65.

Gendreau, P., Little, T., & Goggin, C. (1996). A meta-analysis of the predictors of adult offender recidivism: What works! *Criminology, 34*(4), 575-608.

Gesser, G., Reker, G., & Wong, P. (1987). Death attitudes across the life-span: The development and validation of the Death Attitude Profile (DAP). *Omega, 18*, 113-128.

Gibbs, H. W., & Achterberg-Lawlis, J. (1978). Spiritual values and death anxiety: Implications for counseling with terminal cancer patients. *Journal of Counseling Psychology, 25*(6), 563.

Goldenberg, J. L., & Arndt, J. (2008). The implications of death for health: a terror management health model for behavioral health promotion. *Psychology Reviev, 115*(4), 1032-1053.

Goldenberg, J. L., Pyszczynski, T., Johnson, K. D., Greenberg, J., & Solomon, S. (1999). The appeal of tragedy: A terror management perspective. *Media Psychology, 1*(4), 313-329.

Greenberg, J., & Kosloff, S. (2008). Terror management theory: Implications for understanding prejudice, stereotyping, ıntergroup conflict, and political attitudes. *Social and Personality Psychology Compass, 2*, 1881-1894.

Greenberg, J., Pyszczynski, T., & Solomon, S. (1986). The Causes and Consequences of a Need for Self-Esteem: A Terror Management Theory. In R. F. Baumeister (Ed.), *Public Self and Private Self*. Springer.

Greenberg, J., Pyszczynski, T., Solomon, S., Rosenblatt, A., Veeder, M., Kirkland, S., & Lyon, D. (1990). Evidence for terror management theory II: The effects of mortality salience on reactions to those who threaten or bolster the cultural worldview. *Journal of Personality and Social Psychology, 58*, 308-318.

Greenberg, J., Simon, L., Pyszczynski, T., & Chatel, D. (1992). Terror management and tolerance: Does mortality salience always intensify negative reactions to others who threaten one's worldview? *Journal of Personality and Social Psychology, 63*(2), 212-220.

Greenberg, J., Solomon, S., & Pyszczynski, T. (1997). Terror management theory of self-esteem and cultural worldviews: Empirical assessments and conceptual refinements. *Advances in Experimental Social Psychology, 29*, 61-139.

Grogger, J. (1995). The effect of arrests on the employment and earnings of young men. *The Quarterly Journal of Economics, 110*(1), 51-71

Güler, E. (2014). Barışa İlişkin Tutumlar: Dehşet Yönetim Kuramı ve Bazı Sosyo-Politik Değişkenler Açısından Bir İnceleme. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.

Haddad, G. K., & Moghadam, H. M. (2011). The socioeconomic and demographic determinants of crime in Iran (a regional panel study). *European Journal of Law and Economics, 32*(1), 99-114.

Harding, S. R., Flannelly, K. J., Weaver, A. J., & Costa, K. G. (2005). The influence of religion on death anxiety and death acceptance. *Mental Health, Religion & Culture, 8*(4), 253-261.

Harmon-Jones, E., Simon, L., Greenberg, J., Pyszczynski, T., Solomon, S., & McGregor, H. (1997). Terror management theory and self-esteem: Evidence that increased self-esteem reduced mortality salience effects. *Journal of Personality and Social Psychology, 72*(1), 24-36.

Hayes, J., Schimel, J., Arndt, J., & Faucher, E. H. (2010). A theoretical and empirical review of the death-thought accessibility concept in terror management research. *Psychological Bulletin, 136*(5), 699.

Heaven, P. C. (1996). Personality and self-reported delinquency: Analysis of the "Big Five" personality dimensions. *Personality and Individual Differences, 20*(1), 47-54.

Hirschberger, G., Florian, V., Mikulincer, M., Goldenberg, J. L., & Pyszczynski, T. (2002). Gender differences in the willingness to engage in risky behavior: A terror management perspective. *Death Study, 26*(2), 117-141.

Iverach, L., Menzies, R. G., & Menzies, R. E. (2014). Death anxiety and its role in psychopathology: Reviewing the status of a transdiagnostic construct. *Clinical Psychology Review, 34*(7), 580-593.

Jackson, B. R. (2008). How gender and self-esteem ımpact death anxiety across adulthood. *Psi Chi Journal of Undergraduate Research, 13*(2), 96-101.

Johnson, J. D., Jackson, L. A., & Gatto, L. (1995). Violent attitudes and deferred academic aspirations: Deleterious effects of exposure to rap music. *Basic and Applied Social Psychology, 16*(1-2), 27-41.

Jonas, E., Fritsche, I., & Greenberg, J. (2005). Currencies as cultural symbols – an existential psychological perspective on reactions of Germans toward the Euro. *Journal of Economic Psychology, 26*(1), 129-146.

Jones, M. B., & Wiener, R. L. (2011). Effects of mortality salience on capital punishment sentencing decisions. *Basic and Applied Social Psychology, 33*(2), 167-181.

Kandemir, F. (2020). Bazı demografik değişkenler bağlamında Covid-19 Pandemi neslinin dindarlık ve ölüm kaygısı ilişkisi üzerine ampirik bir araştırma. *Tokat İlmiyat Dergisi, 8*(1), 99-129.

Karasar, N. (2007). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayıncılık, Ankara.

Kerley, K. R., Copes, H., Tewksbury, R., & Dabney, D. A. (2011). Examining the relationship between religiosity and self-control as predictors of prison deviance. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 55*(8), 1251-1271.

Kımter, N., & Köftegül, Ö. (2017). Yetişkinlerde ölüm kaygısı ile dindarlık arasındaki ilişki üzerine bir inceleme. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 19*(36), 55-82.

Koca-Atabey, M., & Öner-Özkan, B. (2011). Defensive or existential religious orientations and mortality salience hypothesis: Using conservatism as a dependent measure. *Death Studies, 35*(9), 852-865.

Kocak, M., & Durak Batıgün, A. (2017). Turkish adaptation of Non-Violent and Violent Offending Behavior Scale. *Klinik Psikoloji Dergisi, 1*(1), 1-11.

Knight,K., Garner, B. R., Simpson, D. D., Morey, J. T., Flynn, P. M. (2006). An assessment for criminal thinking. *Crime Delinquency,* 52: 159-177

Kurtulan halıcı, M., & Karaırmak, Ö. (2016). Ölüm kaygısı, tinsellik, dindarlık eğilimi ve varoluş kaygısı arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Spiritual Psychology and Counseling, 1*(2), 163-187.

Kuzlak, A. (2014). Stereotyping among football fans in Turkey: A terror management perspective. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.

Kubler-Ross, E. (1997). *Ölüm ve ölmek üzerine*, (B. Büyükal, Çev.). Boyner Holding Yayınları, İstanbul. (Orijinal baskı, 1970).

Kyle, Z. J. (2018). Terror management theory: The Effect of death on criminogenic thought patterns. *Modern Psychological Studies, 24*(1).

Lehto, R., & Stein, K. (2009, 02/01). Death anxiety: An analysis of an evolving concept. *Research and Theory for Nursing Practice, 23*, 23-41.

Levasseur, O., MCdermott, R., & Lafrenıere, Kathryn (2015). The Multidimensional Mortality Awareness Measure and Model (MMAMM): Development and validation of a new self-report questionnaire and psychological framework, *Journal of Death and Dying*, *70*(3), 317–341.

Lifshin, U., Greenberg, J., Zestcott, C. A., & Sullivan, D. (2017). The evil animal: A terror management theory perspective on the human tendency to kill animals. *Personality and Social Psychology Bulletin, 43*(6), 743-757.

Lundh, L.-G., & Radon, V. (1998). Death anxiety as a function of belief in an afterlife. A comparison between a questionnaire measure and a Stroop measure of death anxiety. *Personality and Individual Differences, 25*(3), 487-494.

Mandracchia, J. T., & Morgan, R. D. (2011). Understanding criminals' thinking: Further examination of the measure of offender thinking styles–revised. *Assessment, 18*(4), 442-452.

Maskaly, J., & Donner, C. M. (2015). A theoretical ıntegration of social learning theory with terror management theory: Towards an explanation of police shootings of unarmed suspects. *American Journal of Criminal Justice*, *40*(2), 205-224.

Maxfield, M., John, S., & Pyszczynski, T. (2014). A terror management perspective on the role of death-related anxiety in psychological dysfunction. *The Humanistic Psychologist, 42*, 35-53.

McCoy, K. L., Fremouw, W., Tyner, E. A., Clegg, C., Johansson-Love, J., & Strunk, J. (2006). Criminal thinking styles and ıllegal behavior among college students: Validation of the PICTS. *Journal of Forensic Sciences, 51*(5), 1174-1181.

McCoy, L. A., & Miller, H. A. (2013). Comparing gender across risk and recidivism in nonviolent offenders. *Women & Criminal Justice, 23*(2), 143-162.

McDermott, M. (2018). The Multidimensional Mortality Awareness Measure & Model (MMAMM): Development and validation of a new self-report questionnaire & psychological framework. *Omega: Journal of Death and Dying, 70*(3) 317–341.

McGregor, H. A., Lieberman, J. D., Greenberg, J., Solomon, S., Arndt, J., Simon, L., & Pyszczynski, T. (1998). Terror management and aggression: Evidence that mortality salience motivates aggression against worldview-threatening others. *Journal of Personality and Social Psychology, 74*(3), 590-605.

McGregor, I., Zanna, M., & Holmes, J. (2001). Compensatory conviction in the face of personal uncertainty: Going to extremes and being oneself. *Journal of Personality and Social Psychology, 80*, 472-488.

McMordie, W. R., & Kumar, A. (1984). Cross-cultural research on the Templer/Mc Mordie death anxiety scale. *Psychological Reports, 54*(3), 959-963.

Mellor, P. A. (1992). Death in high modernity: The contemporary presence and absence of death. *The Sociological Review, 40*(1), 11-30.

Menzies, R. E., & Dar-Nimrod, I. (2017). Death anxiety and its relationship with obsessive-compulsive disorder. *Journal of Abnormal Psychology, 126*(4), 367.

Mikulincer, M., Florian, V., & Hirschberger, G. (2003). The existential function of close relationships: Introducing death ınto the science of love. *Personality and Social Psychology Review, 7*, 20 - 40.

Mikulincer, M., & Hirschberger, G. (2004). The Terror of Death and the Quest for Love An Existential Perspective on Close Relationships. In J. Greenberg, S. L. Koole, & T. Pyszczynski (Eds.), *Handbook of Experimental Existential Psychology* (287–304). Guilford Press.

Miller, R. L., & Mulligan, R. D. (2002). Terror management: the effects of mortality salience and locus of control on risk-taking behaviors. *Personality and Individual Differences, 33*, 1203-1214.

Mullins, L. C., & Lopez, M. A. (1982). Death anxiety among nursing home residents: a comparison of the young-old and the old-old. *Death Education, 6*(1), 75-86.

Neimeyer, R. A. (1998). Special article: death anxiety research: The state of the art. *Omega - Journal of Death and Dying, 36*(2), 97-120.

Noblin, J. L. (2017). *The Role of Cultural Worldview to Mortality Salience*. [Master thesis, University of Houston].

Nyatunga, B. (2006). Towards a definition of death anxiety. *International Journal of Palliative Nursing, 12*(9), 410-413.

Ogilvie, E. (1996). Masculine obsessions: An examination of criminology, criminality and gender. *Australian & New Zealand Journal of Criminology, 29*(3), 205-226.

Paik, H., & Comstock, G. (1994). The effects of television violence on antisocial behavior: A meta-analysis. *Communication Research, 21*(4), 516-546.

Palmer, E. J. (2003). An overview of the relationship between moral reasoning and offending. *Australian Psychologist, 38*(3), 165-174.

Pollak, J. M. (1980). Correlates of death anxiety: A review of empirical studies. *Omega-Journal of Death and Dying, 10*(2), 97-121.

Pyszczynski, T., Greenberg, J., & Solomon, S. (1997). Why do we need what we need? A terror management perspective on the roots of human social motivation. *Psychological Inquiry, 8*(1), 1-20.

Pyszczynski, T., Greenberg, J., & Solomon, S. (1999). A dual-process model of defense against conscious and unconscious death-related thoughts: An extension of terror management theory. *Psychological Review, 106*(4), 835-845.

Pyszczynski, T., Greenberg, J., & Solomon, S. (2000). Proximal and distal defense: A new perspective on unconscious motivation. *Current Directions in Psychological Science, 9*(5), 156-160.

Pyszczynski, T., Solomon, S., & Greenberg, J. (2003). *In the wake of 9/11: The psychology of terror*. American Psychological Association, New York.

Ray, J., & Najman, J. (1974). Death anxiety and death acceptance: A preliminary approach. *Omega-Journal of Death and Dying, 5*, 311-315.

Rosenblatt, A., Greenberg, J., Solomon, S., Pyszczynski, T., & Lyon, D. (1989). Evidence for terror management theory: I. The effects of mortality salience on reactions to those who violate or uphold cultural values. *Journal of Personality and Social Psychology, 57*(4), 681.

Rothschild, Z., Abdollahi, A., & Pyszczynski, T. (2009). Does peace have a prayer? The effect of mortality salience, compassionate values, and religious fundamentalism on hostility toward out-groups. *Journal of Experimental Social Psychology, 45*, 816-827.

Routledge, C., & Juhl, J. (2010). When death thoughts lead to death fears: Mortality salience increases death anxiety for individuals who lack meaning in life. *Cognition & Emotion, 24*(5), 848-854.

Routledge, C., Ostafin, B., Juhl, J., Sedikides, C., Cathey, C., & Liao, J. (2010). Adjusting to death: The effects of mortality salience and self-esteem on psychological well-being, growth motivation, and maladaptive behavior. *Journal of Personaity and Social Psychogyl, 99*(6), 897-916.

Schimel, J., Simon, L., Greenberg, J., Pyszczynski, T., Solomon, S., Waxmonsky, J., & Arndt, J. (1999). Stereotypes and terror management: Evidence that mortality salience enhances stereotypic thinking and preferences. *Journal of Personality and Social Psychology, 77*(5), 905.

Schmeichel, B. J., Gailliot, M. T., Filardo, E. A., McGregor, I., Gitter, S., & Baumeister, R. F. (2009). Terror management theory and self-esteem revisited: The roles of implicit and explicit self-esteem in mortality salience effects. *Journal of Personality and Social Psychology, 96*(5), 1077-1087.

Schumaker, J. F., Warren, W. G., & Groth-Marnat, G. (1991). Death anxiety in Japan and Australia. *The Journal of Social Psychology, 131*(4), 511-518.

Simpson, D. D., Joe, G. W., & Broome, K. M. (2002). A national 5-year follow-up of treatment outcomes for cocaine dependence. *Archives of General Psychiatry, 59*(6), 538-544.

Solomon, S., Greenberg, J., & Pyszczynski, T. (1991). A terror management theory of social behavior: The psychological functions of self-esteem and cultural worldviews. *Advances in Experimental Social Psychology, 24*, 93-159.

Solomon, S., Greenberg, J., & Pyszczynski, T. (2004). The Cultural Animal: Twenty Years of Terror Management Theory and Research. In J. Greenberg, S. L. Koole, & T. Pyszczynski (Eds.), *Handbook of Experimental Existential Psychology* (13-34). The Guilford Press, New York.

Solomon, S., Greenberg, J., & Pyszczynski, T. (2015). *The worm at the core: On the role of death in life*. Penguin Books Limited, London.

Spilka, B., Stout, L., Minton, B., & Sizemore, D. (1977). Death and personal faith: A psychometric investigation. *Journal for the Scientific Study of Religion, 16*(2), 169-178.

Steffensmeier, D., & Allan, E. (1996). Gender and crime: Toward a gendered theory of female offending. *Annual Review of Sociology, 22*(1), 459-487.

Sterling, C. M., & Van Horn, K. R. (1989). Identity and death anxiety. *Adolescence, 24*(94), 321-332

Stevenson, S. F., Hall, G., & Innes, J. (2003). Socio-moral reasoning and criminal sentiments in Australian men and women violent offender and non-offenders. *International Journal of Forensic Psychology, 1*, 111-119.

Stitt, B. G. (1988). Victimless crime: A definitional issue. *Journal of Crime and Justice, 11*(2), 87-102.

Strachan, E., Schimel, J., Arndt, J., Williams, T., Solomon, S., Pyszczynski, T., & Greenberg, J. (2007, Aug). Terror mismanagement: Evidence that mortality salience exacerbates phobic and compulsive behaviors. *Personality and Social Psychology Bulletin, 33*(8), 1137-1151.

Şahin, Z. (2018). Ölüm algısının yaşam doyumu üzerindeki etkisi. *Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi, 3*(3), 1-18.

Tabachnick, B. G., Fidell, L. S., & Ullman, J. B. (2007). *Using multivariate statistics* (5th ed.). Pearson: Boston.

Taxman, F. S., Giuranna Rhodes, A., & Dumenci, L. (2011). Construct and predictive validity of Criminal Thinking Scales. *Criminal Justice and Behavior, 38*(2), 174-187.

Tezkereci, G., Sümen, A., Esirgenler, A., & Şiva, A. (2020). Son ile başlangıç arasında kalmış bir durum: Ölüm algısı. *International Journal of Social Sciences and Education Research, 6*(1), 1-10.

Thornton, A. J. V., Graham-Kevan, N. & Archer, J. (2013). Development and confirmatory factor analysis of the Non-violent and Violent Offending Behaviour Scale (NVOBS). *Aggressive Behaviour, 39*(3), 171-181.

Topuz, İ. (2013). Ölüm Algısı Ölçeği (ÖAÖ) Türkçe versiyonunun geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Değerler Eğitimi Dergisi, 11*(26), 279-300.

Uğurlar, N. (2011). Tüketici davranışlarının terör yönetimi teorisi çerçevesinde incelenmesi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*, İzmir.

Usher, D. (1997). Education as a deterrent to crime. *The Canadian Journal of Economics, 30*(2), 367-384.

Valliant, P. M., Gristey, C., Pottier, D., & Kosmyna, R. (1999). Risk factors in violent and nonviolent offenders. *Psychological Reports, 85(2), 675–680.*

Vaske, J., Gehring, K., & Lovins, B. (2016). Gender differences in the measurement of criminal thinking. *Criminal Justice and Behavior, 44*(3), 395-415.

Volkan, K., & Gülnihal, K. (2019). Dehşet yönetimi kuramı çerçevesinde benlik saygısı ve bağlanmanın rolü. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 11*(1), 129-139.

Waite, B. M., Hillbrand, M., & Foster, H. G. (1992). Reduction of aggressive behavior after removal of Music Television. *Psychiatric Services, 43*(2), 173-175.

Walters, G. D. (2006). Appraising, researching and conceptualizing criminal thinking: A personal view. *Criminal Behaviour and Mental Health, 16*(2), 87-99.

Walters, G. D., & DeLisi, M. (2013). Antisocial cognition and crime continuity: Cognitive mediation of the past crime-future crime relationship. *Journal of Criminal Justice, 41*(2), 135-140.

Walters, G. D., & Elliott, W. N. (1999). Predicting release and disciplinary outcome with the Psychological Inventory of criminal thinking styles: Female data. *Legal and Criminological Psychology, 4*(1), 15-21.

Wisman, A., Heflick, N., & Goldenberg, J. L. (2015). The great escape: The role of self-esteem and self-related cognition in terror management. *Journal of Experimental Social Psychology, 60*, 121-132.

Yalom, I. D. (2008). Staring at the sun: Overcoming the terror of death. *The Humanistic Psychologist, 36*(3-4), 283-297.

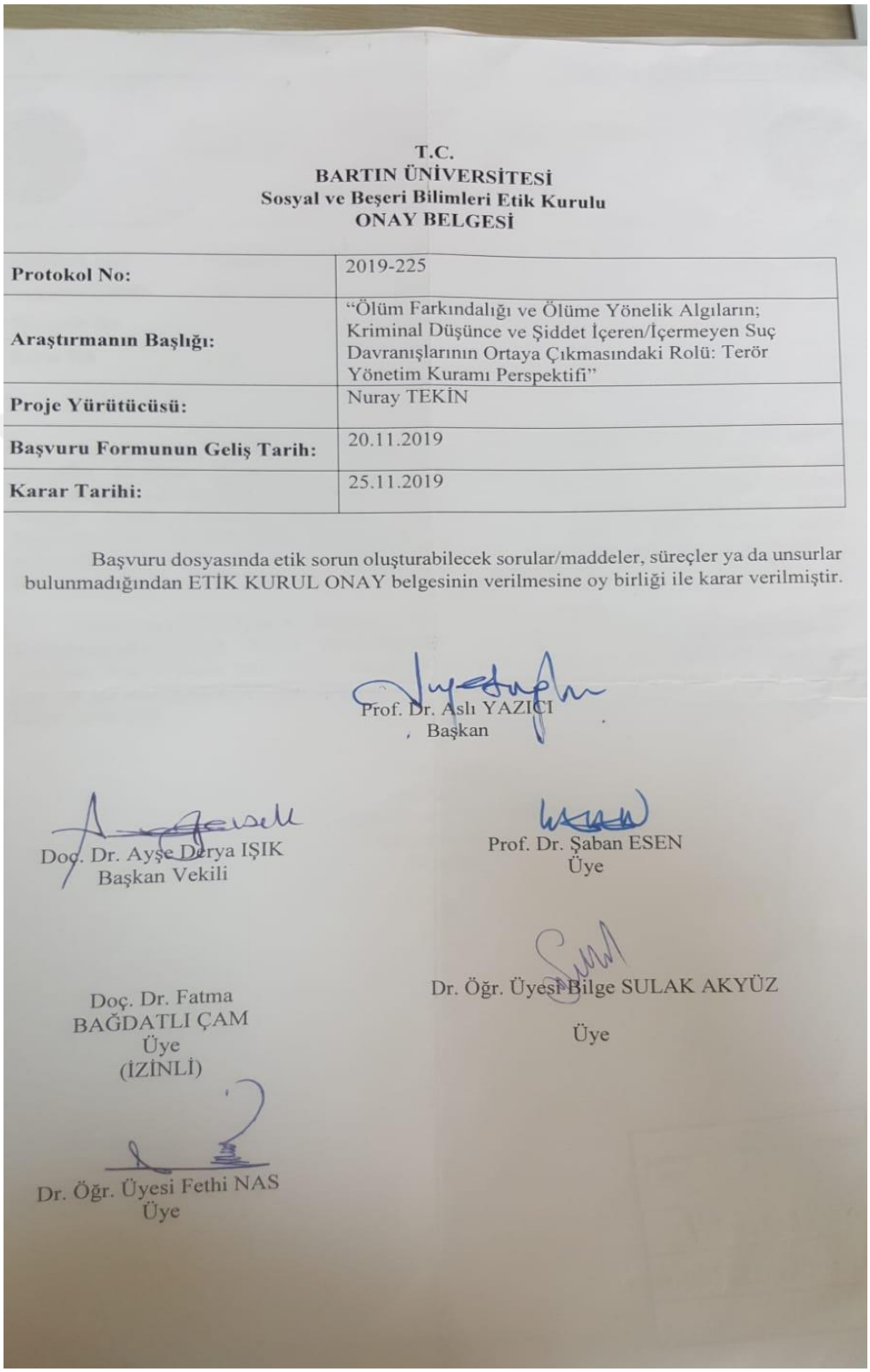
Yıldız, M. (2002). İlahiyat öğrencilerinde dindarlık ve ölüm kaygıları üzerine boylamsal bir çalışma. *Akademik Araştırmalar Dergisi, 4*(14), 161-174.

Yochelson, S., & Samenow, S. (1993). *The criminal personality: A profile for change* (1th ed.). Jason Aronson, USA.

Yüksel, M., Güneş, F., & Akdağ, C. (2017). Investigation of the death anxiety and meaning in life levels among middle-aged adults. *Spırıtual Psychology and Counseling, 2*(2), 165-181.

8. EKLER

8.1. EK-1: Etik Kurul Onay Belgesi

T.C.
BARTIN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal ve Beşeri Bilimleri Etik Kurulu
ONAY BELGESİ

Protokol No:	2019-225
Araştırmanın Başlığı:	"Ölüm Farkındalığı ve Ölüme Yönelik Algıların; Kriminal Düşünce ve Şiddet İçeren/İçermeyen Suç Davranışlarının Ortaya Çıkmasındaki Rolü: Terör Yönetim Kuramı Perspektifi"
Proje Yürütücüsü:	Nuray TEKİN
Başvuru Formunun Geliş Tarih:	20.11.2019
Karar Tarihi:	25.11.2019

Başvuru dosyasında etik sorun oluşturabilecek sorular/maddeler, süreçler ya da unsurlar bulunmadığından ETİK KURUL ONAY belgesinin verilmesine oy birliği ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Aslı YAZICI
Başkan

Doç. Dr. Ayşe Derya IŞIK
Başkan Vekili

Prof. Dr. Şaban ESEN
Üye

Doç. Dr. Fatma
BAĞDATLI ÇAM
Üye
(İZİNLİ)

Dr. Öğr. Üyesi Bilge SULAK AKYÜZ
Üye

Dr. Öğr. Üyesi Fethi NAS
Üye

8.2. EK-2: Bilgilendirilmiş Onam Formu

Bu formun amacı katılmanız rica edilen araştırma ile ilgili olarak sizi bilgilendirmek ve katılmanız ile ilgili izin almaktır.

Bu tez çalışması, Prof. Dr. Kayıhan Oğuz KARAMUSTAFALIOĞLU danışmanlığında İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Psikolog Nuray TEKİN tarafından yapılmaktadır. Çalışmanın amacı; ölüm farkındalığı düzeyinizin ve ölüme yönelik algılarınızın bazı davranışların ortaya çıkmasındaki rolü hakkında bilgi edinmektir. Çalışmaya katılmak için 18 yaşından büyük olmanız gerekmektedir. Katılımınız tamamen **gönüllülük** esasına dayanmakta ve **katılmama** hakkınız bulunmaktadır. Sorularla ilgili herhangi bir rahatsızlık hissettiğiniz ya da yapmak istemediğiniz zaman çalışmayı **yarıda bırakabilirsiniz.** Yine de, çalışmanın amacına ulaşması için katılımı sürdürmeniz ve anketlerdeki tüm soruları eksiksiz ve samimi cevaplarla doldurmanız araştırmacılar için oldukça önem taşımaktadır. Yaklaşık 20 dakika sürecek katılımınız esnasında sizden kişisel bilgileriniz istenmeyecek, sorulara verdiğiniz cevaplara ilişkin bilgiler **kesinlikle** gizli tutulacak ve sadece araştırma amaçlı kullanılacaktır. Bu formu onaylamanız, **araştırmaya katılım için onam verdiğiniz** anlamına gelecektir.

Araştırma sürecinde konu ile ilgili her türlü soru ve görüşleriniz için nuray_irmak.tr@outlook.com adresinden araştırmacıya ulaşabilirsiniz.

YUKARIDAKİ BİLGİLER IŞIĞINDA ÇALIŞMAYA KATILMAYI ONAYLIYOR MUSUNUZ?

- ☐ **EVET**
- ☐ **HAYIR**

8.3. EK-3: Sosyodemografik Bilgi Formu

1. CİNSİYETİNİZ:
   a. Kadın
   b. Erkek
2. YAŞINIZ:……..
3. EĞİTİM DURUMUNUZ: (Öğrenci iseniz hali hazırda öğrencisi olduğunuz seçeneği, öğrenci değil iseniz en son mezun olduğunuz seçeneği işaretleyiniz.)
   a. İlkokul
   b. Ortaokul
   c. Lise
   d. Üniversite (lisans-önlisans)
   e. Yüksek lisans-doktora
4. MEDENİ DURUMUNUZ:
   a. Bekâr
   b. Evli
   c. Boşanmış
5. ÇOCUĞUNUZ VAR MI?
   a. Evet
   b. Hayır
6. YAŞADIĞINIZ HANENİN AYLIK GELİRİ HANGİ ARALIKTADIR?
   a. 0-3.000 TL
   b. 3.001-6.000 TL
   c. 6.001-10.000 TL
   d. 10.001-15.000 TL
   e. 15.001 TL ve üstü
7. ÇOCUKLUĞUNUZUN GEÇTİĞİ YER NERESİDİR?
   a. Köy-kasaba
   b. İlçe
   c. Kent-büyükşehir

8. YAŞAM BİÇİMİ, GELENEKLER, GÖRENEKLER VE EKONOMİK AÇIDAN DEĞERLENDİRECEK OLURSANIZ SİZCE AİLENİZ AŞAĞIDAKİLERDEN HANGİSİNE UYGUNDUR?
   a. Kırsal-köy kökenli
   b. Kasaba kökenli
   c. Kent kökenli
9. TV İZLİYORSANIZ EN ÇOK NE TÜR PROGRAMLAR İZLİYORSUNUZ? (Lütfen yalnızca bir seçeneği işaretleyiniz.)
   a. Kadın programı
   b. Dizi-film
   c. Spor haberleri ve maçlar
   d. Haber programları
   e. Belgesel
   f. TV izlemiyorum
10. GÜNÜNÜZÜN ORTALAMA KAÇ SAATİ SOSYAL MEDYADA GEÇİYOR?
   a. 1 saatten az
   b. 1-3 saat arası
   c. 3-5 saat arası
   d. 5 saatten fazla
11. RAP MÜZİK VEYA DİĞER MÜZİK TÜRLERİNDEN HANGİLERİNİ DAHA ÇOK DİNLİYORSUNUZ?
   a. Diğer müzik türleri
   b. Rap müzik
12. SÜREKLİ BİR HASTALIĞINIZ VAR MI?
   a. Evet
   b. Hayır
13. BAĞIMLILIK YAPICI MADDELERDEN HERHANGİ BİRİNİ KULLANIYOR MUSUNUZ?
   a. Sigara
   b. Alkol
   c. Sigara ve alkol
   d. Esrar, amfetamin vb.
   e. Hayır

14. HERHANGİ BİR DİNE İNANIYOR MUSUNUZ? (Lütfen yalnızca EVET ya da HAYIR cevabı veriniz.)
    a. Evet
    b. Hayır
15. AİLENİZLE/EŞİNİZLE İLİŞKİNİZ GENEL OLARAK NASILDIR?
    a. İlişkimiz iyi değil, ailem/eşim beni anlamıyor
    b. İlişkimiz ne çok iyi ne çok kötü, ailem/eşim bazen beni anlıyor bazen de anlamıyor.
    c. İlişkimiz çok iyi, her konuda birbirimizi anlıyoruz
16. HAYATINIZDA KARŞILAŞTIĞINIZ SORUNLARINIZA KARŞI TUTUMUNUZU GENEL OLARAK NASIL DEĞERLENDİRİYORSUNUZ?
    a. Hayatımda sürekli sorunlarla karşılaşıyorum ve hiçbir sorunumun üstesinden gelemiyorum.
    b. Hayatımda sürekli sorunlarla karşılaşıyorum ve bazı sorunlarımın üstesinden gelebiliyorum.
    c. Hangi sorunla karşılaşırsam karşılaşayım her zaman üstesinden gelebilirim.
17. HAYATINIZDA KARŞILAŞTIĞINIZ SORUNLARINIZA KARŞI TUTUMUNUZU GENEL OLARAK NASIL DEĞERLENDİRİYORSUNUZ?
    a. Hayatımda sürekli sorunlarla karşılaşıyorum ve hiçbir sorunumun üstesinden gelemiyorum.
    b. Hayatımda sürekli sorunlarla karşılaşıyorum ve bazı sorunlarımın üstesinden gelebiliyorum.
    c. Hangi sorunla karşılaşırsam karşılaşayım her zaman üstesinden gelebilirim.

8.4. EK-4: Çok Boyutlu Ölüm Farkındalığı Ölçeği

Lütfen size en uygun olan seçeneği işaretleyiniz.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Biraz Katılmıyorum	Ne katılıyorum ne de katılmıyorum	Biraz Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1. Ölümüm hakkında düşünmek beni sinirlendirir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
2. Ölmek üzere olan birini gördüğümde ölmekten çok korktuğumun farkına vardım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
3. Ölümün hayatın bir parçası olduğunun farkındayım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
4. Ölümü benden çok uzak ve başıma gelmeyecek bir şey olarak düşünürüm.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
5. Artık hayatta olmadığım zaman dünya için büyük işler yapmış olarak hatırlanmak isterim.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
6. Değerlerim benim için çok önemlidir çünkü öldüğümde benimle ilgili tüm hatırlanacaklar bunlardır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
7. Bir noktada hepimiz öleceğiz.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
8. Sadece anı düşünürüm ve ölümüm hakkında endişelenmem.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
9. Tedavisi mümkün olmayan bir hastalığım olsaydı, zaten çaresiz olduğum için mücadele etmezdim.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
10. Başkalarına, arkamda düşüncelerimi ve inançlarımı bırakmak ölümü yenmek için iyi bir yoldur.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
11. Hiçbir şey benim için sorun olmaz çünkü sonunda hepimiz öleceğiz.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
12.Yaşlanmadan ölmekten korkarım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
13.Hayat boşunadır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
14. Dünyada sadece kısa bir zaman diliminde kalacağımızı düşündüğümde, arkamda bırakabilecek bir şeyler yaratmak istediğimi hissederim.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
15.Yakın akrabalarımın ölümünden korkarım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
16. Ölüm beni umutsuz hissettirir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
17. Ölüm korkusunun hayatıma hükmetmesine izin vermem	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
18. Ölümden sonra hayır işlerimle hatırlanmak isterim.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
19. Ölüm fikri beni gücüz hissettirir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
20.Ölümden sonra adımı yaşatacak bir hayır işine adımı vermek isterim.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
21.Ölümü olumsuz bir şey olarak düşünürüm.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)

22.Doğumdan ölüme doğru bir yaşam döngüsünün varlığını kabul ederim.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
23. Ölümden sonra ne olacağını asla düşünmem.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
24. Ölüm hakkında düşünmek beni felç eder.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
25. Ölümü düşünmek bana insan ırkının önemsiz olduğunu hissettirir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
26. Ölümü düşündüğümde endişelenirim.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
27. Zamanın hızla uçup gittiğini düşündüğümde korkarım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
28. Ben öldükten sonra bir hayat kaydım (fotoğraf, günlük) ile hatırlanacak olmam benim için önemlidir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
29. Ölüm düşüncesi aklıma geldiğinde hemen başka bir şey düşünürüm.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
30. Ölüm düşüncesi gereksiz bir enerji israfıdır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)

8.5. EK-5: Ölüm Algısı Ölçeği

Lütfen aşağıda yer alan her bir cümleye ne kadar katıldığınızı ya da katılmadığınızı işaretleyiniz.

	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1.Ölüm, ebedi mutluluğun yaşanacağı yere (cennete) giriştir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
2.Ölüm, cennete ve ebedi mutluluğa açılan bir kapıdır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
3.Ölüm, Allah'a kavuşma ve sonsuz bir huzurdur.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
4.Ölüm, daha iyi bir başka hayat için bu hayattan vazgeçmektir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
5.Ölüm, ölen sevdiklerimize kavuşmayı sağlayan bir olaydır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
6.Ölüm, geride kalanların kendi başlarına ayakta durabilmeleri için bir şanstır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
7.Ölüm, geride kalanların ölümü nasıl karşılayacaklarını göstermeleri için bir fırsattır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
8.Ölüm, geride kalanlar için gerçekle yüzleşme anıdır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
9.Ölüm, geride kalanların yaşama bağlılıklarının test edildiği bir olaydır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
10. Ölüm, aileyi geçimiyle baş başa bırakmaktır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
11. Ölüm, umutların tükenmesidir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
12. Ölüm, hayatın anlam arayışında yapılan en büyük hatadır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
13. Ölüm, kendini gerçekleştirme şansının sonsuza kadar yok olmasıdır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
14. Ölüm, başarılı olma mücadelesindeki en kötü yenilgidir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
15. Ölüm, ölüme	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)

verdiğimiz değeri gösterme anıdır.					
16. Ölüm, hayatın son anını nasıl karşıladığımızı gösterme anıdır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
17. Ölüm, kendimize karşı en dürüst olduğumuz andır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
18. Ölüm, aşağılanmanın ve yenilginin ret edilme anıdır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
19. Ölüm, hakkında kimsenin bir şey bilmediği bir olaydır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
20. Ölüm, bir soru işaretidir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
21. Ölüm, hayatın en karmaşık olayıdır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
22. Ölüm, son bir acı ve ızdırap anıdır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
23. Ölüm, son bir eziyettir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
24. Ölüm, son bir azaptır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)

8.6.EK-6: Kriminal Düşünce Ölçeği

Lütfen aşağıda yer alan her bir cümleye ne kadar katıldığınızı ya da katılmadığınızı işaretleyiniz.

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1. Bir doğal felakette her şeyini kaybetmiş birisini duyduğunuzda çok üzülürsünüz.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
2. Kanunlarla başınız, sansınız yaver gitmediği için derde girer.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
3. Kanunlarla başınızın derde girmesinin gerçek nedeni etnik kökeninizdir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
4. Eğer doğru bağlantılara sahipseniz, mahkemede her şey ayarlanabilir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
5. Birini ağlarken görmek sizi üzer.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
6. Bankacılar, hukukçular ve siyasetçiler hemen her gün yaptıkları yasa ihlallerinden yakalarını kurtarırlar.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
7. Kontrolsüz bir ortamda, başkaları üzerinde güç kullanma ihtiyacı hissedersiniz.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
8. Nispeten önemsiz konular hakkında diğer insanlarla tartışırsınız.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
9. Biri size saygısızlık yaptığında, fiziksel güç kullanmak pahasına onu yola getirmek zorundasınızdır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
10. İnsanlar sizin için önemlidir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
11. Bu ülkenin adalet sistemi, herkese eşit muamele edecek şekilde tasarlanmıştır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
12. Polisler, tutukladıkları suçlulardan daha kötü şeyler yaparlar.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
13. Kanunların üzerinde olduğunuzu hissedersiniz.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
14. İhtiyaçlarınızı karşılamak için suç işlemenizde bir sakınca yoktur.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)

15. Toplum size daha iyi bir hayat borçludur.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
16. Birisine fiziksel bir zarar vermediğiniz sürece kanunları çiğnemek, büyük bir mesele değildir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
17. Kendinizi hayatınızdaki sorunlar için toplumu ve çevresel koşulları suçlarken bulursunuz.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
18. Bir arkadaşınızın sorunları olduğunda endişelenirsiniz.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
19. Yaptığınız her şey için suçlanamazsınız.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
20. Kanunlar yalnızca zavallı insanları baskı altında tutmanın bir yoludur.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
21. İyi davranışlarda bulunmanız bazen size sorumsuz davranma hakkı vermelidir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
22. Hak ettiğiniz hayatı yaşamak için suç işlemekte bir sorun yoktur.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
23. Savcılar sıklıkla tanıklardan mahkemede yalan söylemelerini isterler.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)

.

8.7. EK-7: Şiddet İçeren/İçermeyen Suç Davranışları Ölçeği

Bazen anlaşmazlıklar çığırından çıkar ve fiziksel kavgalar meydana gelir. Çiftlerin, kendi farklılıklarını çözmek için birçok değişik yolları vardır. Farklılıklar sonucunda ortaya çıkabilecek çeşitli durumlar aşağıda listelenmiştir. Aşağıdaki ölçeği kullanarak soruları cevaplayınız. Lütfen her ifadeyi\cümleyi dikkatlice okuyun ve ***son bir yılda*** bu ifadelerden hangilerini kaç kere yaptığınıza uyan seçeneği yuvarlak içine alın. İlişkiniz son bir yıl içerisinde başlamışsa, ilişki süreniz boyunca sizin ve partnerinizin bunları kaç kere yaptığını işaretleyiniz.

Aşağıdaki durumlar son bir yılda hangi sıklıkla gerçekleşti?

		Hiç	Bir kere	İki kere	3-5 kere	6-10 kere	11-20 kere	20 kereden fazla
1)	Partnerimi yumrukladım.	0	1	2	3	4	5	6
2)	Partnerimi tekmeledim.	0	1	2	3	4	5	6
3)	Partnerimi tırnakladım.	0	1	2	3	4	5	6
4)	Partnerime canını acıtabilecek bir şey fırlattım.	0	1	2	3	4	5	6
5)	Partnerimi ittim, hırpaladım ya da sıkıca tuttum.	0	1	2	3	4	5	6
6)	Partnerime tokat attım.	0	1	2	3	4	5	6
7)	Partnerimin parmaklarını büktüm.	0	1	2	3	4	5	6
8)	Partnerimin kolunu fiziksel olarak büktüm ya da saçını çektim.	0	1	2	3	4	5	6

Lütfen aşağıdaki soruları **kendi davranışlarınıza göre cevaplandırınız**. Romantik partnerinizle yaşadığınız kavgaları lütfen bu bölüme dâhil etmeyiniz (**Kız veya erkek arkadaşınızla ilgili çatışmalarınız bir önceki bölümde sorulmuştur**). Bu bölümde partneriniz dışındaki arkadaşınız, aile bireyi, yabancı kişilerle ettiğiniz kavgaları dikkate alınız. Lütfen her ifadeyi\cümleyi dikkatlice okuyun ve cevabınıza uyan seçeneği yuvarlak içine alın.

		Hiç	Bir kere	İki kere	3-5 kere	6-10 kere	11-20 kere	20 kereden fazla
1)	Birini tekmeledim.	0	1	2	3	4	5	6
2)	Birini yumrukladım.	0	1	2	3	4	5	6
3)	Birini ittim, hırpaladım ya da sıkıca tuttum.	0	1	2	3	4	5	6
4)	Birini dövdüm.	0	1	2	3	4	5	6
5)	Birini tırnakladım.	0	1	2	3	4	5	6
6)	Birini duvara vurdum ya da dayadım.	0	1	2	3	4	5	6
7)	Birine (yumruk dışında) bir şey kullanarak vurdum ya da vurmaya çalıştım.	0	1	2	3	4	5	6
8)	Birini ısırdım.	0	1	2	3	4	5	6
9)	Birine canını yakabilecek bir şey fırlattım.	0	1	2	3	4	5	6
10)	Birini tokatladım.	0	1	2	3	4	5	6
11)	Birinin kolunu fiziksel olarak büktüm ya da saçını çektim.	0	1	2	3	4	5	6
12)	Birinin parmaklarını büktüm.	0	1	2	3	4	5	6

Aşağıdaki soruları **kendi davranışlarınıza göre işaretleyeniz**. Lütfen aşağıdaki ölçeği kullanarak soruları cevaplayın. Her ifadeyi dikkatlice okuyup cevabınıza uyan seçeneği yuvarlak içine alınız.

		Hiç	Bir kere	İki kere	3-5 kere	6-10 kere	11-20 kere	20 kereden fazla
1)	Ekstazi kullandım.	0	1	2	3	4	5	6
2)	Kokain kullandım.	0	1	2	3	4	5	6
3)	Amfetamin (bağımlılık yapabilen uyarıcı madde) kullandım.	0	1	2	3	4	5	6
4)	Esrar (ot) kullandım.	0	1	2	3	4	5	6
5)	Üç kişilik veya daha kalabalık bir grup içerisinde devlet malına zarar verdim, kavga ettim veya huzur kaçırdım.	0	1	2	3	4	5	6
6)	Halka açık bir yerde bir şeye zarar verdim.	0	1	2	3	4	5	6
7)	Halka açık bir yerde grafiti (duvar boyama, duvara yazı yazma) yaptım.	0	1	2	3	4	5	6
8)	Boş bir binanın camlarını kırdım.	0	1	2	3	4	5	6
9)	Bilinçli bir şekilde başkasının malına zarar verdim.	0	1	2	3	4	5	6
10)	50 TL ile 500 TL arasında değeri olan bir eşya ya veya para çaldım ya da çalmayı denedim.	0	1	2	3	4	5	6
11)	Değeri 50 TL den az bir eşya veya parayı çaldım ya da çalmayı denedim.	0	1	2	3	4	5	6
12)	Çalıntı mal kullandım.	0	1	2	3	4	5	6
13)	Bir binaya bir şey çalmak için ya da bir şeye zarar vermek için zorla girdim veya girmeyi denedim.	0	1	2	3	4	5	6

9. ÖZGEÇMİŞ